

172903

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

**YAHUDİLİK - HİRİSTİYANLIK VE
İSLÂM'DA İÇKİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

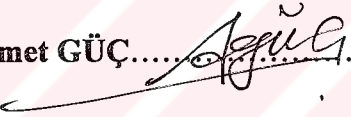
**Danışman
Prof. Dr. Ahmet GÜÇ**

Ramazan TUNALI

BURSA 2006

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ramazan TUNALI'ya ait **Yahudilik-Hıristiyanlık ve İslam'da İçki** adlı çalışma, jürimiz tarafından Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Dinler Tarihi Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Üye (Danışman): **Prof Dr. Ahmet GÜÇ**.....

Üye: **Doç. Dr. Bülent ŞENAY**.....

Üye: **Yard.Doç. Dr. Süleyman SAYAR** .....

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI
“YAHUDİLİK-HİRİSTİYANLIK VE İSLÂM'DA İÇKİ ”
Ramazan TUNALI
(Yüksek Lisans Tezi)

ÖZET

Sarhoşluk verici özelliğinden dolayı içki, öncelikle keyif verici bir madde olarak kullanılmıştır. Bununla beraber birçok dinde ayinler yapılırken başvurulan vasıtalarından biri de içki olmuştur.

Yahudiliğin kutsal kitabı olan Eski Ahid'in bütün kitaplarında sarhoşluk olumsuz karşılanmaktadır. Diğer taraftan içki tamamıyla kötü görülüp yasaklanmamış olup, bazı ayinlerde kullanılmaktadır.

Hıristiyanlıkta marjinal bir grup olan Mormonlar ve Kuveykırlar dışında, içki içme alışkanlığı oldukça yaygındır. Bu dinde içki içilmemesi konusunda kesin bir yasaklama olmasa da, kural olarak sarhoş olacak kadar içmemek gerektiği kabul edilir.

İslâm'da içki haram kılınırken, diğer birçok hükümde olduğu gibi tedricî ve ikna edici bir yol takip edilmiş olup; belli aşamalardan sonra kesin yasaklama getirilmiştir.

Anahtar kelime: Eski Ahit, Yeni Ahit, Kur'an-ı Kerim, İçki.

Danışman : Prof. Dr. Ahmet GÜÇ Sayfa sayısı:116

**DEPARTMENT OF STUDY OF RELIGION AND PHILOSOPHY
RELIGIOUS TRAINING SCIENCE BRANCH
HISTORY OF RELIGIONS SCIENCE SPACE
“ALCOHOL IN JUDAISM-CHRISTIANITY AND ISLAM”**

**Ramazan TUNALI
(Master Thesis)**

ABSTRACT

Alcohol is particularly used as a substance of intoxication because of its feature of making people drunk. However, in most of the religions while the rites are taking place, alcohol is generally one of the means that is used in these ceremonies.

In all the books of Old Testament which is a sacred book of Judaism, drunkenness is negatively considered. On the other hand, alcohol isn't always thought to be bad and isn't forbidden. It's also used in some religious ceremonies.

In Christianity, except extreme groups such as Mormons and Kuveykirs, it is quite common to drink alcohol. Although there's not a ban to drink it in this religion. It's accepted as a rule that people shouldn't drink it as much as they get drunk.

In Islam, while alcohol is canonically prohibited, as it's in most dominations of Islam, a way of gradual and persuasion is followed and then it's definitely banned.

**Key Words: Old Testament, New Testament, Holy Koran, Alcohol.
Advisor: Ahmet GÜÇ, Professor. Number of pages: 116**

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	VI
KISALTMALAR.....	VIII

GİRİŞ

A. İÇKİNİN TARİHTEKİ YERİ.....	2
B. ÇEŞİTLİ DİNLERDE İÇKİ	8

BİRİNCİ BÖLÜM

YAHUDİLİK'TE İÇKİ

A. ESKİ AHİD'DE İÇKİ	16
1. İçkinin Serbest Olarak Kullanılması.....	16
2. Tevrat'a Göre Peygamberler Ve İçki.....	21
3. İçki Takdimesi	31
4. Diğer Milletlerin Sarhoş Edilmesinin İstenmesi.....	35
5. İçkiden Kaçınmayı Telkin Eden Ayetler	37
B. İBADETLERDE İÇKİ.....	43
1. Sabbat (Sebt Günü) Âyini	43
2. Purim (Kurtuluş Bayramı).....	47
3. Evlenme Törenleri.....	48

İKİNCİ BÖLÜM

HİRİSTİYANLIK'TA İÇKİ

A. YENİ AHİD'DE İÇKİ	50
1. İçkinin Serbest Olarak Kullanımı.....	50
2. Yeni Ahid'e Göre Hz. İsa ve İçki.....	52
3. İçkiden Kaçınmayı Telkin Eden Ayetler	54
B. EVHARİSTİYA (EKMEK-ŞARAP AYİNİ).....	59

1. Yeni Ahid'de Evharistiya.....	62
2. Evharistiya'nın Kurban Olarak Kabul Edilmesi.....	66
3. Diğer İnançların Evharistiya'ya Etkisi	68
4. Evharistiya Konusundaki Anlayış Farklılıkları.....	71
5. Evharistiya Töreni.....	73
6. Evharistiya'nın Sonunda Yapılan Dua	74

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLÂM'DA İÇKİ

A. İSLÂM ÖNCESİ DÖNEMDE İÇKİ.....	78
B. KUR'ÂN-I KERİM'DE İÇKİ.....	80
1. Üzümden İçki Elde Edilmesi.....	80
2. Fayda-Zarar Mukayesesinin Yapılması	81
3. Sarhoşken Namaza Yaklaşmanın Menedilmesi.....	82
4. İçkinin Kesin Olarak Haram Kılınması.....	83
C. HADİSLERDE İÇKİ.....	86
1. İçkinin Haram Olan Miktarı	87
2. İçki Üretiminde Kullanılan Gıdalar.....	87
3. Mirac'a Çıkarılırken Sunulan İkram.....	88
4. İçkinin Temsili Olarak Zararının Açıklanması.....	89
5. Haram Maddelerle Tedavi.....	91
D. İÇKİNİN YASAKLANMASINDAKİ HİKMETLER.....	93
E. İÇKİNİN FERT VE TOPLUM HAYATINA VERDİĞİ ZARARLAR.....	95
F. İÇKİ KULLANANLARA UYGULANAN CEZA.....	98
G. İSLÂM'IN UYUŞTURUCU MADDELERE BAKIŞI	98
SONUÇ.....	101
BİBLİYOGRAFYA.....	105

Ö N S Ö Z

İnsanoğlunu diğer canlılardan üstün kılan özelliklerinden bazıları konuşabilmesi, düşünebilmesi ve düşündüğünü ifade edebilmesidir. Onun önem arz eden bir başka özelliği ise, kendisinden üstün bir kudrete inanma ve ona ibadet etme ihtiyacını hissetmesidir. Bu ihtiyaç insanın fitratından kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte Kur'an-ı Kerim'de, insanın yaratılış gayesinin Yüce Allah'a iman ve ibadet etmek; yasakladığı şeylerden de kaçınmak olduğu bildirilmiştir. Allah'ın kaçınılmasını istediği şeylerden (haramlardan) birisi de içkidir.

İçki ve onun kullanımı meselesi, hemen hemen bütün toplumlarda sıkça karşılaşılan bir durumdur. Eski Romalılarda ve İraniilerde olduğu gibi, İslâm'ın ortaya çıktığı VII. Yüzyıl Arap toplumunda da içki tüketiminin yaygın olduğu bilinmektedir. İnsanların bir kısmı içkiye ve onun kullanılmasına müsamaha ile bakarken, büyük bir kısmı da karşısında yer almıştır. Bu da dinlerin içki konusundaki yasaklayıcı veya sessiz kalıcı tutumundan kaynaklanmıştır denilebilir.

Sarhoşluk verici özelliğinden dolayı içki, öncelikle keyif verici bir madde olarak kullanılmıştır. Bununla beraber birçok dinde, ayinler yapılırken başvurulan vasitalardan biri de içki olmuştur. İçkinin, dinler tarihini ilgilendiren tarafı da budur.

İnsanları hem dünya, hem de ahiret mutluluğuna ulaştırma gayesiyle gönderilen ilâhî dinlerin, insan fitratının değişmezliği göz önünde tutulduğunda, içki ve onun kullanımı meselesindeki tavrının da aynı yönde olması düşünülebilir. Dinlerin tarihi seyri içerisinde bunun böyle olup olmadığı sorusunun cevabını araştırmayı hedefleyen tezimizin konusunu, "Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm'da İçki" olarak tespit ettik. Tez, Giriş'ten sonra üç bölüm halinde ele alınmıştır. Giriş kısmında, içkinin tarihi ile çeşitli dinlerde içki konularında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde, Eski Ahid'e göre peygamberler ve içki konusu ele alınarak, Yahudi âyinlerinde içkinin yeri incelenmiştir. Ayrıca, içkiden kaçınmayı telkin eden ayetler de değerlendirmeye tabi tutulmuştur. İkinci Bölümde, Yeni Ahid'de içkinin serbest olarak kullanımı ile Hıristiyan âyinlerinde içkinin yeri ele alınmış ve İncillerde geçen içkiden kaçınmayı telkin eden ayetler incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise, İslâm öncesi Arap toplumunda içki kullanımı hakkında bilgi verdikten sonra, Kur'ân-ı Kerim'de içki hakkındaki âyetler ele alınarak, haram kılmadaki tedricilik tahlil edilmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber'in içki konusundaki hadisleri ele alınarak, içkinin haram kılınmasındaki hikmetler izaha çalışılmıştır. Araştırmamıza konu olan dinlerin içki anlayışı mümkün olduğu kadar, kendi kaynaklarına ve konu ile ilgili eserlere başvurularak ele alınmıştır. Çalışmaya genel bir değerlendirme ile son verilmiştir.

Tez konumuzun belirlenmesi ve çalışmalarında yardımını esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Ahmet Güç'e ve araştırmam süresince fikir veren, yol gösteren, kaynak temininde yardımcı olan bütün hocalarıma ve Yard. Doç. Dr. Süleyman Sayar hocama teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Ramazan TUNALI

Bursa - 2006

KISALTMALAR

age	: Adı geçen eser
agm	: Adı geçen madde
A.Ü.İ.F.D.	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DCR	: A Dictionary of Comparative Religion
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DR	: Dictionary of Religions
DTA	: Dinler Tarihi Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
ER	: Encyclopedia of Religion
ERR	: Encyclopedia of Religion and Religions
haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
krş.	: Karşılaştırınız
M.Ö.	: Milattan Önce
s.	: Sayfa
sy.	: Sayı
trc.	: Tercüme eden
ts.	: Tarihsiz
İA	: İslâm Ansiklopedisi
vd.	: Ve devamı

GİRİŞ

GİRİŞ

İçkinin Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm'da nasıl anlaşıldığına ve bu dinlerde içki konusunda getirilmiş olan hüküm ve uygulamalara geçmeden önce, tarihteki gelişim süreci ve diğer dinlerdeki yeri hakkında bilgi vermek uygun olacaktır.

A. İÇKİNİN TARİHTEKİ YERİ

İçki, çeşitli bitki tanelerinin veya meyvelerinin su içinde ya da kendi öz suları ile mayalandırılmasıyla üretilen ve içinde en az yüzde yarım oranında alkol bulunan içeceğin adıdır.¹ İster ilkel, ister milli, isterse evrensel olsun, tarihte yaşamış veya günümüzde mensubu bulunan dinlerin içki konusuna şu veya bu şekilde yer verdikleri görülmektedir.

Mesela Avrupalılar, Endülüs Araplarından “el-kühûl” adını verdikleri ve keyif verici bir madde olan alkolü öğrenmişler; adını da benimseyerek alcohol (alcohol “alkol”) şeklinde dillerine dâhil etmişlerdir.²

Alkollü içkilerde, kimyevi yönden birçok çeşit alkol olmasına rağmen, en önemli olanı etil alkoldür. Bu madde kimyasal olarak etanol, yaygın olarak ta, hububat ispiertosu (grain alcohol) olarak adlandırılmaktadır.

İçkilerde bulunan diğer alkol çeşidi metil alkol veya metanoldür. Bu alkol de halk arasında daha çok, odun ispiertosu olarak bilinmektedir.

Sarhoşluk veren madde olan etil alkol, hangi içki tipinde olursa olsun, şekerin fermantasyonu yani mayalanması neticesinde elde edilir. Meselâ bira, çimlenmiş, filizlenmiş arpanın fermantasyonu ile elde edilmektedir. Şarap ise, üzüm suyunun fermanta olmuş (mayalanmış veya tahammür etmiş) şeklidir.

---

¹ Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, Ankara 1983, I, 558; Haçerlioğlu, Orhan, Türk Dili Sözlüğü, İstanbul 1992, s. 269; Türk Ansiklopedisi, Ankara 1972, XX, 26.

² Tosun, Musa, “Tıp Açısından İçki”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), İstanbul 2000, XXI, 462.

Ağır içkiler veya alkol nispeti yüksek olan içkiler, hafif yani alkol nispeti düşük olan içkilerin damıtılması (distile) edilmesiyle elde edilir. Damıtımda esas, alkol nispeti düşük içkilerin kaynatılması sonucu elde edilen buharın tekrar soğutularak sıvı hale getirilmesidir. Bu elde edilen sıvıda etil alkol daha fazla nispettedir. Bilinen ispirto da bu esasa göre hazırlanmakta, sonra içerisine boya katılıp takdim edilmektedir.³

Fermantasyon bazı mikroskobik canlıların havasız (anaerobik) vasatta şekerli maddelerden etil alkol sentezleme özelliğidir. Başka bir ifade ile yüksek molekülü maddelerin bilhassa şekerli birleşiklerin (karbonhidratların) mikroorganizmalar vasıtası ile daha küçük molekülü maddelere parçalanmasıdır.⁴

Fermantasyonda rol oynayan belli başlı mikroorganizmalar ise şunlardır:

1-Mayalar: Fermantasyonda maya denilince sakkaromiçes (saccharomyces) cinsi anlaşılır. Meselâ bunlardan sakkaromiçes serevisia (bira mayası mantarı) çimlenmiş arpa ile mayalandırılarak bira yapılmasında kullanılır. Birada % 5-7 nispetinde etil alkol bulunmaktadır. Alkolsüz biranın elde edilişı, biradaki alkolün vakumla azaltılmasıdır. Bu çeşit birada da % 1-1.5 nispetinde etil alkol mevcuttur.

Şarabın elde edilişinde üzüm suyu kullanılır. Üzüm suyuna % 1-2 nispetinde saf maya katılır. Takriben bir hafta süren fermantasyon neticesi mayide belli oranda etil alkol meydana gelir. İstenirse bu etil alkollü mayi damıtılarak yüksek dereceli alkollü içkiler elde edilebilir.

2- Bakteriler: Bazı fermantasyonlarda değişik bakteriler kullanılır. Meselâ sirke bakterileri ile mayalama neticesi sirke elde edilir.

Bu bilgilerin ışığında alkollü içkileri ikiye ayırmak mümkündür.⁵

a. Damıtılmamış Alkollü İçkiler:

(1) Bira, çimlenmiş arpa ile mayalanmış olup; alkol yüzdesi % 4-7.

(2) Şarap, üzüm suyu ile mayalanmış olup; alkol yüzdesi % 15-20.

b. Damıtılmış Alkollü İçkiler:

³ Özyazıcı, Alparlan, Alkollü İçkiler Sigara ve Diğerleri, Ankara 2004, s. 21-22.

⁴ Yakartan, N.Bilge, Genel Botanik, İstanbul 1976, s. 411.

⁵ Yazar, Nuri, Üç Büyük Belâ: İçki Uyuşturucu Sigara, İstanbul 1998, s. 7.

- (1) Kanyak, üzüm suyu ile mayalanmış olup; alkol yüzdesi % 40-50.
- (2) Likörler, değişik meyvelerle mayalanmış olup; alkol yüzdesi % 40.
- (3) Rakı, Üzüm, incir ezmesi ile mayalanmış olup; alkol yüzdesi % 40.
- (4) Cin, ardıç otu ile mayalanmış olup; alkol yüzdesi % 40-50.
- (5) Votka, Patates ile mayalanmış olup; alkol yüzdesi % 67.
- (6) Viski, çimlenmiş hububatla mayalanmış olup; alkol yüzdesi % 65-70.

İçkiler alkol ve sudan başka lezzetlendirici ve renk verici maddeleri ihtiva ederler. Alkollü içkilerin besleyici özelliklerinin olmadığı bilinmektedir.⁶

Bir içki çeşidi olarak, tarih boyunca birçok toplum tarafından yaygın olarak içilen şarabın ilk olarak, kimler tarafından nerede ve ne zaman yapıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Fakat çeşitli yerlerde yapılan kazı araştırmalarında elde edilen dokümanlardan şarabın, en eski kutsal kitap olan Tevrat'tan daha önce yapıldığına ilişkin bulgular elde edilmiştir.

Kliw adındaki bir araştırmacı, şarabın MÖ. 5000 yıllarında Sümerler tarafından yapıldığını, bu kavmin Babil ve Asur'a göç etmesi ile şarabın buralarda da yayılmaya başladığını belirtmektedir.

Başka bir araştırmacı olan Lenhard ise, Mezopotamya'da M.Ö. 3500 yıllarında bağcılık ve şarapçılık yapıldığını, M.Ö. 2000 yıllarında da bir Sümer kraliçesinin şarap tüccarı anlamına gelen kubau adıyla anıldığını bildirmektedir.⁷ Hammurabi'ye ve ondan öncesine kadar götürülen bazı kanunlarda içki içmeyi ve meyhaneciliği düzenleyen maddelerin bulunduğu bilinmektedir.⁸

Alişar, Alacahöyük ve Konya Ereğlisi'nde yapılan kazılarda elde edilen şarap kapları, kabartmalar, altın şarap kadehleri Anadolu'nun 1000 yıl hâkimi olan Hititler zamanında bağ ve şaraba büyük önem verildiğini göstermektedir.

---

⁶ Özyazıcı, age, s. 25.

⁷ Bursa Eczacı Odası Bülteni, Aralık 2000, sy. 28, s. 64.

⁸ Tosun, Mebrure -Yalvaç, Kadriye, Sümer Babil Asur Kanunları ve Ammi-Şaduga Fermanı, Ankara 1975, s. 26-27.

Boğazköy’de yapılan kazılarda bulunan 15.000’i aşkın çivi yazılı tablette, Hititlerin bağıcılığı bildiklerini, yetiştirdikleri üzümünden (vitis vinifera) şarap yaptıkları ve bu şarabı içen, satışını yapan insanlar olduklarını öğrenmekteyiz. Bu kaynaklara göre, kurban ayininde düzenlenen merasimlerde hayvanın kalbi ve ciğeri tanrılara, diğer parçalar bira ve şarapla birlikte konuklara sunulmaktaydı.

Savaş sonrası yapılan törenlerde ise kutsal yerlere şarap serpildikten sonra, kralın ekmeğini parçalayıp şarapla birlikte tanrılara sunma uygulaması vardı.

Tanrılara bir şeyler sunma, kurban etme geleneğinin din ritüelinde ayrı bir yeri bulunmaktadır. Nitekim Hitit kralı II. Arnuwanda ve karısı Aşmunikal’in dualarını veren belgede şu cümleler yer almaktadır:

“Siz tanrılara ben büyük kral Arnuwanda ve büyük kraliçe Aşmunikal, her hususta saygı gösterdik. Biz, sizin ekme ve şarap kurbanlarınız ile besili sığır ve koyunlarınızı yeniden vereceğiz. (Siz) bizim tarafımızı tutun! Düşmanın Hatti ülkesine nasıl saldırdığını, ülkeyi nasıl talan edip, ele geçirdiğini size söyleyip, sizin nezdinizde onlardan davacı olmak istiyoruz...”⁹

Bugünkü Konya Ereğlisi’ne bağlı İvriz Köyü civarında Hititlere ait üzerinde Tanrı Tarhu ve kral Warpalawas’ın karşılıklı durdukları bir kabartmada; beş metre boyundaki Tanrı sol elinde uzun saplı birkaç buğday başağı, sağ elinde ise ayaklarına dolanarak yukarıya doğru uzanan asma dalı tutmakta ve bu dal üzerinde iri taneli iki üzüm salkımı bulunmaktadır. Bu figürün karşısında, üç metre boyunda kral ise ibadet eder durumdadır. Kabartmalar üzerinde Hitit hiyeroglifleriyle kralın Tanrı’ya dua ettiği yazılıdır. Bu bilgilerden şarabın, tarihte önemli bir kurban olduğu ve özellikle dualarda Tanrı’ya ayrıcalıklı bir vaat olarak sunulduğu sonucunu çıkarmak mümkündür.

Şarap kültürü M.Ö. 2000 yıllarında Fenikeliler veya 1500 yıllarında Ege sahillerinde oturan Yunan kolonileri tarafından önce Yunanistan’a sonra da Roma’ya sokulmuştur. M.Ö. 800 yıllarında da Roma’dan Marsilya yolu ile Fransa’ya geçmiştir. Yunanistan ve Roma’da şarap o kadar değer kazanmıştır ki törenlerin vazgeçilmez içkisi haline gelmiştir. Ayrıca, yaklaşık 1000 yıl süre ile ilâhlaştırılmış olup Eski

⁹ Bursa Eczacı Odası Bülteni, s. 64.

Yunan'da şarap ilahına Dionysos adı verilmiştir.¹⁰ Roma'da ise, Dionysus ile özdeşleştirilen bir Frigya bitki tanrısı olan Bacchus'a özellikle, bir şarap tanrısı olarak tazim edilirdi.¹¹

M.S. V. yüzyılda yaşamış epik Yunan şairi Nonnos, "Dionysiaka" adlı eserinde; "Dionysos Hindistan'a kadar uzanan zafer alaylarını terennüm etti" der. Eski Yunan sanatında Dionysos, uzun elbiseler giymiş, başında sarmaşıklarla örülü bir çelenk, elinde bir şarap kupası, saçlı sakallı bir adam olarak tasvir edilmiştir.¹²

Dionysos'a adanan ritüellerde sâlikler vecde girmek için şarap içerler, ritüeller sarhoşken icra edilirdi. Yunanistan'daki Eleusis misterlerinin de "kukeön" adını verdikleri kutsal içkiyi içerek vecde girdikleri bilinmektedir.¹³

İçkinin eski Türk kültüründe de önemli bir yeri olmuştur. Türkler şaraba süci, bor, çağır gibi adlar vermişlerdir. Bazı Türk topluluklarında geleneği halen devam eden, kısrak sütünden "saba" denilen tulumlarda özel bir mayalama usulüyle yapılan kırmızı, milli bir içki olarak telakki edilmektedir.

Göktürkler ve Uygurlara ait kadeh tutan hükümdar veya insan tasvirleri, Arap geleneğinde olduğu gibi Türklerin de içki kabına büyük önem verdiklerini göstermektedir. Ayak kelimesi hem kadeh, hem sürahi anlamına gelmektedir. Çağır ayak (şarap bardağı), altun ayak, kengeş ayak (kurultay kadehi) vb. ifadeler Dede Korkut hikâyeleri gibi eski metinlerde geçmektedir. Türkler içki kadehi karşılığında ayrıca sağrak ve idiş kelimelerini de kullanmışlardır.¹⁴

Düşük yoğunlukta alkol içeren bira ve şarap türü mayalı içkilerin, insanların tarım hayatına geçtiği Neolitik dönemden itibaren Mısır'dan Çin'e kadar eski dünyanın hemen her yerinde bilinmesine karşılık yüksek alkol dereceli damıtık içkiler, Ortaçağ'da Arapların imbik üzerinde değişiklikler yaparak ileri damıtma teknikleri geliştirmesiyle ortaya çıkmıştır. Böylece Batılı simyager ve hakîm-tabipler,

¹⁰ Yunan verimlilik ve bereket tanrısı; Zeus ve Semele ya da Demeter'in oğlu. Özellikle şarap ve bereket tanrısı olarak kabul edilmektedir. Geniş bilgi için bkz. Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler sözlüğü, Bonnefoy, Yves, (haz. Levent Yılmaz), Ankara 2000, I, 172-179.

¹¹ Bkz. Gündüz, Şinasi, Din ve İnanç Sözlüğü, Ankara 1998, s. 56.

¹² Necatigil, Behçet, 100 Soruda Mitolojya, İstanbul 1988, s. 21.

¹³ Demirci, Kürşat, "İslâm Öncesi Dinlerde İçki", DİA, İstanbul 2000, XXI, 457.

¹⁴ Bozkurt, Nebi, "İçki", DİA, İstanbul 2000, XXI, 456.

insanoğlunun binlerce yıldan beri her yerde aradığı “ab-ı hayat” ı bulduklarına inanmış ve bu yeni metotla değişik bitkilerden ürettikleri alkol derecesi yüksek içkilere hastalar üzerinde yaptığı ağrı dindirme, dert unutturma, cesaret ve canlılık verme gibi geçici etkilerden dolayı “hayat suyu” anlamına gelen Grekçe hydor bios, Lâtince aqua vitae vb. demeye başlamışlardır. Türkçe’ye Batı’dan gelen ispirto (ital. spirito) kelimesinin aslı da Lâtince spiritus (can, ruh, hayatın özü) kelimesinden gelmektedir.¹⁵

Bazı efsanelere göre şarabın ilk mûcidi İran hükümdarı Cem veya Cemşîd’dir. Eski İran kaplarında ve bilhassa tepsilerde, tahtında oturan hükümdar ve ona içki sunan sakilerin çokça tasvir edildiği görülmektedir. İran sarayından başka saraylarda da içki sunan görevlilerin olduğu bilinmektedir.

Kur’ân-ı Kerim’de, Hz. Yusuf’un Mısır’da hapiste iken rüyasını yorumladığı iki kişiden birinin hükümdarın sarayında şarap sâkisi olduğu belirtilmektedir.¹⁶

Mısırlılar evlerinde bira türünden (henket) bir içki yapmaktaydılar. Konusu meslekler olan Mısır mezar resimlerinde üzüm toplama ve şarap (irep) imalatı da tasvir edilmiştir. Fıçılara veya anafolara konulan şaraplar özel mahzenlerde olgunlaşmaya bırakılmaktaydı. Luka İncili’nde mecazi anlamda, kimsenin eski şarabı içtikten sonra yenisini istemeyeceği belirtilmiştir.¹⁷

Arapçada “hamr” kelimesi daha çok üzümünden yapılan şarap için kullanılmaktadır. Hamrın birçok türü vardır. Araplar eskiliği, tazeliği, çabuk sarhoş etmesi, rengi, yapıldığı malzeme, üretildiği yer ve saklandığı kaba göre içkilere değişik adlar vermişlerdir. İçkiye alışkanlık yaptığı için akâr, sarhoş ettiği için müskir denilmiştir. İçki müptelâsı olanlara müdmin adı verilmiştir. Araplar üzüm, hurma, arpa, buğday, mısır ve baldan içki üretmiş ve kullanmışlardır.

Câhiliye devrinde Taif gibi bağıcılığın yapıldığı merkezlerde üretilmekle birlikte Suriye, Irak ve Yemen’den içki getirilir, tüccarlar panayırarda ve yol boylarındaki konaklama yerlerinde içki satarlardı.¹⁸ Arapların gözünde Suriye şarap diyarı idi. Irak’ta

¹⁵ Tosun, “Tıp Açısından İçki”, DİA, XXI, 462.

¹⁶ Bkz. Kur’ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli, Heyet, Türkiye Diyanet vakfı Yayınları, Ankara 2002, Yusuf, 12/41.

¹⁷ Bkz. Kitâb-ı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahid, İstanbul 1993, Luka, 5/39.

¹⁸ Wensinc, A.J., “Hamr”, İslâm Ansiklopedisi (İA), İstanbul 1997, V, 196.

da içkisiyle tanınmış yerler vardı. Câhiliye döneminde “hammâre, hânût” veya “dikke” denilen meyhâneler, işret meclislerinin kurulduğu ve “kayne” adı verilen şarkıcı cariyelerin ud çalıp şarkı söylediği raksettiği mekânlardı. Câhiliye şiirinin en gözde temalarından biri de içkidir, fakat hayatını meyhanelerde geçiren ve serkeşlik yapanlar câhiliye döneminde de hoş karşılanmazdı. Babasından kalan mirası bu tür yerlerde harcayan Tarafe b. Abd’in ifadelerinden, içkiye düşkünlüğü sebebiyle akrabalarının kendisini dışladığı anlaşılmaktadır. Kabile şairlerinin, sarhoşken söyledikleri şiirlerin diğer kabileleri öfkelenendirip, savaşa sebep olmasından korkulurdu.

B. ÇEŞİTLİ DİNLERDE İÇKİ

Çoğu pagan¹⁹ kökenli antik dinlerde bir vecd aracı olarak dinî bir içeriğe sahip bulunan içki, Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi dinlerde ya haram kılınmış veya sınırlandırılmış, İslâm’da ise tedrici olarak tamamen yasaklanmıştır. Ayrıca içki ve onunla ilgili diğer unsurlar çeşitli dinlerde metaforik anlamda yaygın olarak kullanılmıştır.

Bazı bilim adamları: “Eğer dinler tarihine bakarsak, orada, herhangi bir zaman veya yerde takdime görevi yapmış olmayan çok az şey görürüz” şeklindeki ifadelerden hareketle, kurban olarak sunulanları çoğu kere genelleştirmişlerdir. Diğerleri de, “insanlar için bir değer ifade eden her şey kurban objesi olabilirdi; üstelik bu değer, mesela yiyecek toplayanların ilk mahsul takdimelerinde görüldüğü gibi, sembolik olabilir ve tabiaten değerli olması da gerekmezdi” demişlerdir. Belki de, aslı itibarıyla kurban edilen şeyin yaşayan bir varlık; bir hayat unsuru veya hayat sembolü olduğu söylenebilir. Diğer taraftan, feragat edilen şey öncelikle yiyecek değil, hayatın kendisidir.²⁰

Bazı topluluklarda tanrıların onuruna yere dökülen ve hayat veren pek çok madde arasında süt, bal, sebze, hayvan yağları, bira, şarap ve su göze çarpmaktadır.

¹⁹ Dinler tarihi literatüründe puta tapıcılık; doğal objelere ve suretlere tapınma şeklinde kendini gösteren dinsel sistemleri ifade etmede kullanılan bir terimdir. Bkz. Gündüz, age, s. 298.

²⁰ Henninger, Joseph, “Sacrifice”, Encyclopedia of Religion (ER), ed. Mircea Eliade, New York 1987, XII, 545-546.

Bunlardan şarap ve su özellikle meşhurdur. Şarap “üzümün kanıdır” şeklindeki anlayışa göre “toprağın kanı”, tanrılara ve insanlara zindelik veren manevi bir içecektir. Su da daima kutsal “hayat suyu”, varlığın ilk kaynağı; böylece yaratılış sularının sembolü ve bu yönüyle bitkilerin, hayvanların, insanların ve hatta tanrıların hayatının taşıyıcısı olarak kabul edilmiştir. Büyük gücü sebebiyle su, kan gibi, kirleri temizlemek ve manevi hayatı yenilemek için temizlik ve kefaret âyinlerinde geniş çapta kullanılmıştır. Su aynı zamanda, şarapla birlikte, yeniden hayat verici güç olarak ölümlere sunulan önemli bir takdime haline gelmiştir.²¹

Su, şarap, kan gibi sıvı maddelerin âyinsel olarak yere dökülmesi oldukça yaygın bir dinî uygulamadır. Bu âyinin pek çok amacı olmakla birlikte, yere dökülen bu sıvılar ya tanrılara veya susuz oldukları düşünülen ölümlere sunulurdu. Meselâ Yahudilikte Kefaret âyinde kanın yere dökülmesi; eski Yunanda Zeus vb. tanrılara sunulan yemekten önce yere bir miktar şarap dökülmesi, bu âdetin bariz örneklerini teşkil etmektedir. Keza eski Mısır’da cenaze törenlerinde yere dökülen suyun hem temizleyici, hem de hayatı yenileyici özelliğe sahip olduğuna inanılırdı.²²

Antik Ortadoğu’da özellikle mayalanan ve alkol niteliği kazanan üzüm, hurma, incir, buğday ve arpa, Amerika’da kaktüs, Asya’da ise bazı uyuşturucuların imalinde de faydalanılan mantar türünden bitkiler içki yapımında kullanılmıştır. Tarımın keşfinden sonra seri olarak üretilebilme özelliği dolayısıyla en çok tercih edilen meyve üzüm, en çok üretilen içki de şarap olmuştur. Şarap yalnızca bir içki olarak değil, aynı zamanda bir ritüel aracı olarak da kullanıldığı için, dinler tarihinde ayrıcalıklı bir yere sahiptir.²³

Bilhassa Şamanik karakterli dinlerde sarhoş edici özelliğinin getirdiği kendinden geçme “vecd ve istiğrak” (exstaze) hali dolayısıyla²⁴ içki şamanın ruhsal âlemle ilişki kurmasını sağlayan kutsal bir araç olarak düşünülmüştür. Şamanizm ise, dar anlamda Sibiryaya ve Orta Asya’ya özgü dinî bir inanış olup, terim olarak Rusça aracılığıyla,

²¹ Güç, Ahmet, Çeşitli Dinlerde ve İslâm’da Kurban, İstanbul 2003, s. 50-51.

²² Brandon, S.G.F., “Libation”, A Dictionary of Comparative Religion (DCR), London 1970, s. 408; Pike, E. Royston, “Libation”, Encyclopedia of Religions (ERR), London 1951, s. 231.

²³ Demirci, “İslam Öncesi Dinlerde İçki”, DİA, XXI, 456.

²⁴ Güngör, Harun, Dinler Tarihi Araştırmaları II, Ankara 2000, s. 167-174.

Tunguzca “şaman” sözcüğünden gelmektedir.²⁵ Şamanizm’de mukaddes dağlar ve onların ruhları adına çok muhteşem âyin ve törenler yapılmaktadır.

Sagayların her üç yılda, bir dağ tepesinde âyin yaptıkları ve kurban kestikleri bilinmektedir. Kurban olarak kesilecek hayvanların üç yaşını doldurmaları ve beyaz koç olmaları gerekmektedir. Bu âyine 100-150 kadar erkek iştirak eder. Bu âyine kadınlar iştirak ettirilmez; âyine gelenlerin kısırak ile gelmeleri de yasaktır. Herkes törene kendi evinde hazırladığı rakıyı (aragı) getirir. Et yemeden önce şaman kayın ağaçlarına dokuz defa rakı serper. Sonra et yenir, rakı içilir.²⁶

Günümüzde Yakutlar, ısıah (saçı=libation) dedikleri ve kamın (şamanın) nezaretinde yaptıkları ayinlerde topluca dans edip türkü söylemektedirler. Ayin sırasında kam, kırmızı kabını başına kaldırıp dualar eder, ilk toplanan kırmızı saçını olarak sunar. Ateşe kırmızı ve yağ döker. Eski Türklerde, kansız kurbanlardan birisi olarak kabul edilen saç, bütün Türk boylarında kullanılan ortak bir terimdir. Bir dileği, bir isteği olan kimse saçını sunardı. Saçı, her kavmin kendi emeğiyle kazandığı, kıymetli ve mübarek saydığı nimetlerden birisidir. Göçebe kavimlerde süt, kırmızı, yağ; çiftçi kavimlerde buğday, darı, şarap; tüccar kavimlerde ise para, saçını olarak sunulurdu.²⁷

Eski Çin’de tanrılara ve ölen ataların ruhlarına onları memnun etmek ve ilâhî lütuflar elde etmek amacıyla evcil olan ve olmayan hayvanların kurban edildiği; hububat, mayalandırılmış içki, çeşitli yiyecekler ve ipek gibi takdimelerin sunulduğu bilinmektedir. Gerçekte bir tür kansız kurban olan “saçı”nın dinler tarihinde pek çok örneğine rastlanmaktadır. Meselâ çiftçi kavimlerde buğday, darı, şarap saçını bulunmaktadır. “Darısı başımıza” temennisinin bu tür bir saçını âdetinin kültürümüzdeki kalıntısı olduğu söylenmektedir.²⁸

Amerika yerlilerinin “büyük ruh” la ilişkiye girmek için kullandıkları bir nevi kaktüsten (mescaline) elde edilen içkiyle, Güney Pasifik yerlilerinin “kava” adını verdikleri içki de kutsal bir özelliğe sahiptir. Kökü, kırsal yaşama tarzına dayalı tabiatla

²⁵ Eliade, Mircea, Şamanizm, (çev. İsmet Birkan), Ankara 1999, s. 22.

²⁶ İnan, Abdülkadir, Tarihte ve Bugün Şamanizm: Materyaller ve Araştırmalar, Ankara 1995, s. 54; Roux, Jean-Paul, Türklerin ve Moğolların Eski Dini, (çev. Aykut Kazancıgil), İstanbul 1998, s.128.

²⁷ Tümer, “Âyin”, DİA, İstanbul 1991, IV, 248-249; Güç, Kurban, s. 133.

²⁸ Güç, Kurban, s. 133-134; Güç, “Kurban”, DİA, Ankara 2002, XXVI, 434.

birleşmeyi öngören panteist sır dinlerinde²⁹ de, içkiye kendinden geçmenin yollarından biri olarak değer verilmiştir. Antik dünyada içkiyle ilgili gelenekler çok eski dönemlere uzanmaktadır. Zincirli, Karatepe, Kargamış gibi geç dönem Hitit örnekleriyle erken döneme ait çeşitli kabartmalarda ve çivi yazılı metinlerde çok sayıda içki sahnesi tasvir edilmiştir. Hem ritüelde, hem içmek için kullanılan en gözde içkiler bira ve şaraptır.³⁰

Trakya ve Anadolu'da etrafında bir sır dini oluşturulan ve kültü Yunanistan'a yayılan tanrı Dionysos³¹ bitki ve bereket tanrısı olup, şarabın da koruyucusu olarak kabul edilmekteydi.³²

Yunan tarım dininin özelliklerinden birisi de Authesteria bayramıdır. Şubat ayı sonunda Dionysos şerefine kutlanan bu bayram, bir şarap bayramı olmanın yanında "ruhlar" bayramı olarak da kabul edilmiştir. İlk gün son yılın şarap testileri açılır ve tanrılara sunulur. İkinci gün şarap törenle tapınak içinde içilerek eğlenilir.³³

Hindistan'da "Soma" adını alan ve bir mantar türünden (amanita muscaria) elde edilen içki Hinduizm'in en eski ve en önemli dinî literatürü olan Vedalar'da kutsallaştırılmıştır.³⁴

Hem ritüelde kullanılan, hem din adamlarının içtiği soma, Rig Veda'ya göre körlerin gözünü açmakta, sakatları yürütmektedir.³⁵ Dört Veda'dan biri olan Sama Veda somaya adanan ilahileri kapsar.

²⁹ "Sır dinleri" terimi Helenistik dönemde Akdeniz bölgesinde dünyanın değişik kesimlerinden bir araya toplanan bir grup kült hakkında kullanılmaktadır. Sır dinlerinin bir özelliği de üyeliğe kabul edilenlerin tanrı ile birlikte iştirak ettiklerine inanılan kutsal yemek idi. Hıristiyanların Ekmek-Şarap Ayini ve Vaftiz uygulaması, ilk Hıristiyan terminoloji ve inancının belirli özellikleriyle birlikte, teknik bakış açısıyla, Hıristiyanlığın başlangıçta bir sır dini olarak kabul edildiği anlamına gelmektedir. Bkz. Sharpe, Erich J., *Dinler Tarihinde 50 Anahtar Kavram* (çev. Ahmet Güç), Bursa 2000, s. 78.

³⁰ Demirci, "İslam Öncesi Dinlerde İçki", *DİA*, XXI, 457.

³¹ Eliade, Mircea, *Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu*, (çev. Mehmet Aydın), Ankara 1990, s.124.

³² Schimmel, Annamarie, *Dinler Tarihine Giriş*, Ankara 1955, s. 64-65.

³³ Yurtaydın, Hüseyin Gazi-Dağ, Mehmet, *Dinler Tarihi*, Ankara 1978, s. 75-76.

³⁴ Hinduizm'de bazı bitki köklerinin ezilerek suyunun çıkarılması ve sonra da fermantasyona tabi tutulması sonunda elde edilen kutsal içkiye Soma adı verilmiştir. Eski Hindistan'da Soma tanrılara takdim edilirdi. Soma, Hinduizm'de tanrısal bir varlık olarak da kişileştirilir ve ateş tanrısı Agni ile birlikte o, ritüellerdeki önemli bir unsur olarak kabul edilir. Vedik ilâhilerde Soma'ya methiyeler yapılır. Bkz. Cilacı, Osman, *Dinler ve İnançlar Terminolojisi*, İstanbul 2001, s. 379.

³⁵ Bkz. Rig Veda, 8/79.2.

Hinduizm’de şarap veya başka türden alkollü içeceklerin kullanılmaması, yalnızca din adamlarıyla sınırlandırılmış olup aşağı kasttakiler için herhangi bir sınırlama yoktur. Fakat Hindu metinleri sarhoşluğa olumlu bakmaz.³⁶

Budizm’de her Budist’in uyması gereken beş prensip bulunmaktadır: Çalmamak, duyu organlarını yanlış yolda kullanmamak, yalan söylememek, içki ve uyuşturucu kullanmamak.³⁷

Hinduizm’de soma olarak bilinen içkinin benzeri Zerdüştilik’te “Haoma” adıyla Avesta’da söz konusu edilir.³⁸ Fakat Zerdüşti metinlerde haomaya karşı takınılan tavır çelişkilidir. Zerdüştilik’te haoma dışında içki içmenin tavsiyeye şayan bir davranış olduğu görülmektedir.

Zerdüşti hikmet literatürü olan Mênôg î xrad’da, sarhoş edecek dereceye ulaşmamak şartıyla şarap içilmesi öğütlenmektedir. Mênôg’a göre şarap içen erkek ailesine daha düşkün, daha zeki, sağlıklı ve güçlü olur. Şarap görme, işitme, konuşma duyularını da güçlendirir. Fakat sarhoşluk derecesinde içki içmek insanı şehvet düşkün, hasta, güçsüz, hain yapacaktır.

Zerdüştiliğin ılımlı ölçüde içkiyi serbest bırakması geleneği, günümüze kadar devam etmiştir.³⁹

Hintlilerle İranlıların ortak olarak benimsedikleri Mitraizm, Zerdüşti dininin yanında İran’da halkın bir kısmı arasında yayılmış bulunuyordu. Bu din, kaynağını güneş ve ışık tanrısı Mitra’dan almıştır.

Mitra dininde bir boğa kurbanı vardır. Ancak en dikkati çeken tarafı kutsama ritüelleridir. Bunlar; vaftiz⁴⁰, okunmuş ekmek, su ve şarapla birlikte kurban eti yemektir.⁴¹

³⁶ Demirci, “İslam Öncesi Dinlerde İçki”, DİA, XXI, 457.

³⁷ Cilacı, Osman, Günümüz Dünya Dinleri, Ankara 1995, s.137; Tümer-Küçük, age, s. 101.

³⁸ Haoma, Mecusiliğin âyinlerinde kullanılan kutsal bir bitkidir. Bu bitki kurutulur, suyu çıkarılır ve âyinlerde içilir. Haoma, tanrıların ve rahiplerin içtiği ölümsüzlük içeceği olarak da adlandırılır. Zerdüşti öncesi eski İran dininde de Haoma’ya rastlanır. Eski kültürleri yıkmaya çalışan Zerdüşti, Haoma’ya tolerans göstermiş ya da o yasakladığı halde sonradan Haoma kültü tekrar canlandırılmış olabilir. Bkz. Gündüz, age, s.156.

³⁹ Demirci, “İslam Öncesi Dinlerde İçki”, DİA, XXI, s. 457.

Japon millî dini olan Şintoizm’de, kamilere (ilâhlara) ibadet dua ve kurbanlardan, özellikle pirinç ve pirinç şarabından oluşan yemek kurbanlarından ibarettir. Başlıca Şinto festivalleri ile ilişkilendirilen âyinlerde takdim edilenlerin başında yiyecek takdimesi gelmektedir. Yiyecek takdimeleri, meselâ: Mineral ihtiva eden yiyecek ve içecek, tuz ve su; sebze kökenli yiyecekler, başağında veya tane, kabuğu soyulmuş veya soyulmamış pirincin her çeşidi ve aynı zamanda pirinç pastaları, baklagiller ve meyvelerin her çeşidi, özellikle yenilebilir deniz otu; içecek olarak, yine pirinçten yapılmış içki (sake) gibi, Japonların beslenme unsurlarını ihtiva etmektedir.⁴²

Hindistan’da doğmuş olan Caynizm ve Sihizm’de, sarhoşluk veren içki içmek yasaktır. Ancak Sihlerin günümüzde bu konuda oldukça müsamahakâr davrandıkları görülmektedir.⁴³

Afrikalıların geleneksel dininde, tanrıların onuruna yere şarap, alkollü içki gibi sıvıları dökmek ve yemekleri tanrısal varlıklarla paylaşmak müşterek bir uygulamadır. Geleneksel Afrikalı toplu yaşamayı sever. Onlar birlikte yaşar, birlikte yer içer ve hayatı birlikte paylaşırlar. Meselâ fıçıdan hurma şarabı veya bira şarabı (mayalanmak suretiyle hazırlanmış içki) çıkaran bir Afrikalı, kendisiyle birlikte içmesi için arkadaşını yanına davet eder. Onlar birlikte yiyip içerken sadece yiyecek ve içeceği değil, aynı zamanda hayatı da paylaştıklarına inanmaktadırlar.⁴⁴

Bizim anladığımız manada bir din olmamasına rağmen, mensupları tarafından “alternatif din” veya “beden dini” olarak isimlendirilen Satanizmin önemli âyinlerinden birisi “Black Mass” tır. Kısaca “Şeytan’a Tapınma Ayini” diye de tanımlanabilecek olan Black Mass, Roma Katolikleri’nde “Ekmek Şarap Ayini” olarak bilinen “Mass” a bir alternatif olarak ortaya konan ve düzenlenen bir âyindir. Ayinde kullanılan unsurlar

---

⁴⁰ Vaftiz: Yeni bir inanca girmek, iman tazelemek, bir günahattan arınmak, herhangi bir dinsel davranışa ya da âyine hazırlanmak ve benzeri nedenlerle ya tamamıyla suya dalmak ya da vücudun belirli kısımlarını yıkamak suretiyle yapılan âyin; Hıristiyanlıkta bir kişinin kiliseye kabulünü sağlayan sakrament. Bkz. Erbaş, Ali, Hıristiyan Âyinleri (Sakramentler), İstanbul 1998, s. 69 vd.; Gündüz, age, s. 379; Schimmel, age, s. 202.

⁴¹ Kahraman, Ahmet, Mukayeseli Dinler Tarihi, İstanbul 1993, s.100.

⁴² Güç, Kurban, s. 108-109.

⁴³ Bkz. Tümer-Küçük, age, s. 100, 106.

⁴⁴ Güç, Kurban, s. 114.

ve dini kavramlar tamamen Hıristiyanlıktaki Mass'tan⁴⁵ alınmış, fakat aslından ve kutlanış amacından saptırılarak inkârcı ve hakaretvari bir tutumla uygulamaya konulmuştur.⁴⁶

---

⁴⁵ Mass (Evharist): Hz. İsa'nın havarileriyle yediği son akşam yemeğine izafeten düzenlenen bu âyin, çok erken dönemlerden itibaren Hıristiyanlar tarafından kutlanan bir sakrament haline gelmiştir. Bu âyin, bir Hıristiyan için, İsa Mesih'in eti ve kanıyla bütünleşmek anlamını taşımaktadır. Bkz. Erbaş, Ali, Hıristiyanlıkta İbadet, Ayıışığı Kitapları, İstanbul 2003, s. 173.

⁴⁶ Güç, Ahmet, Satanizm: Şeytana Tapınmanın Yeni Adı, İstanbul 1999, s. 196.

BİRİNCİ BÖLÜM

YAHUDİLİK'TE İÇKİ

A. ESKİ AHİD'DE İÇKİ

Yahudilik hüküm ve şeriat ağırlıklı bir dindir. Hüküm deyince de akla Tevrat, diğer bir adıyla Eski Ahid gelmektedir. Dolayısıyla, Yahudilikte içki konusunun anlaşılabilmesi için Eski Ahid'de içkinin nasıl anlaşıldığını ortaya koymak gerekir.

1. İçkinin Serbest Olarak Kullanılması

Tevrat'ın değişik bölümlerinde ve özellikle Tekvin'de geçen aşağıdaki ifadelerden, halk arasında içkinin serbest olarak içildiği anlaşılmaktadır:

“Ve Salem kralı Melkisedek ekmek ve şarap çıkardı ve Yüce Allah'ın kâhini⁴⁷ idi. Ve onu mübarek kılıp dedi: Göklerin ve yerin sahibi Yüce Allah tarafından Abram mübarek olsun. Ve her şeyden kendisine ondalık verdi.”⁴⁸

“Ve Yakub oğullarını çağırarak, yanıma toplanın, gelecekte size neler olacağını anlatayım” dedi... Sahibi gelene kadar Krallık asası Yahuda'nın elinden çıkmayacak, Hükümdarlık asası da ayaklarının arasından gitmeyecektir; ve milletlerin itaati ona olacaktır. Sıpasını asmaya ve eşeğinin yavrusunu seçme bir asmaya bağliyerek, esvaplarını şarapta ve kaftanını üzümlerin kanında yıkadı; onun gözleri şarapla kızıl ve dişleri sütle ak olacaktır”⁴⁹.

Yine Yahudilik'te, adak adayan kimselerin, ayrılık günleri tamamlandıktan sonra şarap içebilecekleri şöyle anlatılmaktadır:

“Ve Nezîrin şeriatı budur: ayrılığı günleri dolunca toplanma çadırının kapısına getirilecek ve kâhin koçtan haşlanmış omuzu ve sepetten mayasız bir yufka alacak ve ayrılığın başını tıraş ettikten sonra, Nezîrin avuçları üzerine koyacak ve kâhin sallama takdimesi olarak onları Rabbin önünde sallıyacak; bu, sallama döşü ve kaldırma budü ile beraber kâhin için mukaddestir ve ondan sonra Nezîr şarap içebilir.”⁵⁰

⁴⁷ Kahin: İbranca Kohen (rahip) terimiyle aynı kökten gelen Kahin terimi, belirli fal ve astrolojik metotları kullanarak gelecekte (zaman zaman da geçmişten) haber vermeye çalışan ve kehanette bulunan kişiler için kullanılır. Bkz. Gündüz, age, s. 209.

⁴⁸ Tekvin, 14/18–20.

⁴⁹ Tekvin, 49/10-12.

⁵⁰ Sayılar, 6/13, 19-20.

“Murdar olan sürünen hayvanların⁵¹ bir kaba sürüldüğü veya içine düştüğünde, onda olan yenilecek her yemekten su katılanlar murdar olacaktır ve böyle bir kaptaki bütün içilen içkiler murdar olacaktır”⁵² ifadesinden de içkinin serbest olduğu ancak; murdar olan sürünen hayvanların bir kaba düşmemesi ve sürülmemesi durumunda ise, o kaptan içki içilebileceği anlaşılmaktadır.

Tevrat’ın Tensiye bölümünde de, Rab birtakım emir ve yasaklarda bulunduktan sonra: “Bu hükümleri dinlediğiniz ve onları tuttuğunuz ve onları yaptığımız için Allahın Rab atalarına and ettiği ahdi ve inayeti senin için koruyacak ve seni sevecek ve seni mübarek kılacak ve seni çoğaltacak ve sana vermek üzere atalarına and ettiği diyarda senin bedeninin semeresini ve toprağının semeresini, buğdayını ve yeni şarabını ve zeytinyağını, sığırlarının yavrularını ve sürünün yavrularını mübarek kılacak”⁵³ demektedir.

Başka bir yerde de: “Ve vaki olacak ki, Allah’ınız Rabbi sevmek ve bütün yüreğinizle ve bütün canınızla ona kulluk etmek için bugün size emretmekte olduğum emirlerimi iyice dinlerseniz, o zaman buğdayını ve yeni şarabını ve zeytinyağını toplayasın diye diyarınızın yağmurunu ilk yağmuru ve son yağmuru vaktinde vereceğim”⁵⁴ denilmektedir. Aynı şekilde Rab, İsrail oğullarının içmekte oldukları yeni şarabı mübarek kılmakta ve yeni şarabı yapabilmeleri için onlara elverişli şartlar oluşturacağını bildirmektedir.

Yine Tesniye’de Rab, emirlerinin yerine getirilmesi halinde bolluk vereceğini; emirlerinin yerine getirilmemesi halinde de kıtlık vereceğini ve onların şarap içemeyeceklerini şöyle belirtmektedir:

“...Bağlar dikeceksin ve tımar edeceksin, fakat şarap içmeyeceksin, üzüm devşirmeyeceksin; çünkü onları kurt yiyecek.”⁵⁵

“Mademki her şeyin bolluğundan dolayı Allah’ın Rabbe sevinçle ve yürek meserreti ile kulluk etmedin... Ve o seni helâk edinceye kadar, hayvanlarının

---

⁵¹ Levililer, 11/30-31.

⁵² Levililer, 11/34.

⁵³ Tesniye, 7/12-13.

⁵⁴ Tesniye, 11/13-14.

⁵⁵ Tesniye, 28/39.

semeresini ve toprağının semeresini yiyecek ve seni bitirinceye kadar sana buğday, yeni şarap ve yağ, hayvanlarının yavrularını ve koyunlarının yavrularını bırakmayacaktır.”⁵⁶

İbranî bir kimsenin satın aldığı İbranî bir köleyi nasıl serbest bırakması gerektiği; serbest bırakırken de sürüsünden, buğdayından ve şarap ambarından istifade ettirmesi gerektiği şu şekilde emredilmektedir:

“Eğer kardeşin, İbranî bir erkek yahut İbranî bir kadın sana satılır ve altı yıl sana kölelik ederse; o zaman yedinci yılda onu yanından hür olarak salıvereceksin. Ve hür olarak onu yanından salıverdiğin zaman, onu eli boş salıvermeyeceksin; kendi süründen ve harmanından ve masarandan (şarap ambarı) ona cömertçe vereceksin; Allah’ın Rab sana nasıl bereket verdi ise, ona öyle vereceksin.”⁵⁷

Geleneksel olarak Hz. Musa’nın yazdığına inanılmakla birlikte⁵⁸ birçok modern araştırmacının sonraki dönemlere (genellikle M.Ö. 7.yy.) ait olduğunu kabul ettikleri Tesniye⁵⁹ kitabındaki şu ifadeler İsrail oğullarının yaşadığı bölgenin bir şarap diyarı olduğunu göstermektedir:

“Ve Allah adamı Musa’nın ölümünden evvel İsrail oğullarına okuduğu hayır dua şudur. Ve dedi:...Ve buğday ve yeni şarap diyarında, tek başına Yakub’un pınarı, İsrail emniyette oturuyor.”⁶⁰

Yahudilikte içkinin serbest olarak içildiği şu anlatımlardan da anlaşılmaktadır:

Gibeon ahali, Yeşu’nun kendilerini elçi gösterip, uzaktan geldikleri intibanı uyandırmak için, “eşeklerine yıpranmış torbalar ve yıpranmış ve yırtık ve bağlanmış şarap tulumları alırlar ve ayaklarına yıpranmış ve yamalı çarıkları ve sırtlarına yıpranmış elbiseleri giyer ve azıklarına kurumuş ve küflenmiş ekmekleri alıp,

⁵⁶ Tesniye, 28/47-51.

⁵⁷ Tesniye, 15/12-14.

⁵⁸ Tümer-Küçük, age, s. 201.

⁵⁹ Tevrat’ın zamanla değişikliğe uğradığı konusundaki görüşler için bkz. Kutluay, Yaşar, İslâm ve Yahudi Mezhepleri, Ankara 1965, s.115; Hamidullah, Muhammed, Kur’an-ı Kerim Tarihi, İstanbul 1965, s.17-18; Harman, Ömer Faruk, Metin Muhteva ve Kaynak Açısından Yahudi Kutsal Kitapları, İstanbul 1988, s. 203; Harman, “Ahd-i Atik”, DİA, İstanbul 1998, I, 501; Tanyu, Hikmet, “Yahudiliğin Kutsal Kitapları ve Esasları, İlmî İnceleme ve Tenkidi, A.Ü.İ.F.D. Ankara 1966, sy. XIV, s. 95-124; Örs, Hayrullah, Musa ve Yahudilik, İstanbul 1996, s.4; Challeye, Felicien, Dinler Tarihi, (çev. Samih Tiryakioğlu), İstanbul 1960, s.124-125.

⁶⁰ Tesniye, 33/28.

Yeşu'nun yanına giderler. Uzaktan geldiklerini, ihtiyarların kendilerini elçi olarak gönderdiğini, uzun zamandır yolda olduklarından her şeyin eskiyip yırtıldığını ve Rab hakkı için ahit yapmaya geldiklerini söylerler ve Yeşu kendileri ile ahit yapar.⁶¹ Bu ifadelerde geçen şarap tulumları, halk arasında içkinin yaygın olarak kullanıldığını göstermektedir.

“Vaktiyle ağaçlar kendilerine kıral meshetmek için gittiler ve zeytin ağacına dediler: Bize kıral ol. Ve zeytin ağacı onlara dedi: Allah'ın ve insanın bende sena ettikleri yağımı bırakayım da ağaçlar üzerinde sallanmağa mı gideyim? Ve ağaçlar incir ağacına dediler: Sen gel, bize kıral ol. Ve incir ağacı onlara dedi: Tatlılığımı ve iyi meyvamı bırakayım da ağaçlar üzerinde sallanmağa mı gideyim? Ve ağaçlar asmaya dediler: Sen gel bize kıral ol. Ve asma onlara dedi: Allah'ı ve insanları sevindiren yeni şarabımı bırakayım da ağaçlar üzerinde sallanmağa mı gideyim?”⁶² ifadelerinde ise, temsili olarak şarabın Allah'ı ve insanları sevindiren bir özelliğe sahip olduğu belirtilmektedir.

“Ve Ebedin oğlu Goal ve kardeşleri geldiler ve Şekem erleri ona güvendiler. Ve kıra çıkıp onların üzümünü devşirip bastılar ve şenlikler ettiler ve ilahlarının evine girdiler ve yiyip içtiler ve Abimeleke lânet ettiler.”⁶³

“Ve Saul (Talut) Yesse'ye ulaklar gönderip dedi: Koyunların yanında olan oğlun Davud'u bana gönder. Ve Yesse ekmek ve bir tulum şarap ve bir oğlak alıp eşekle, oğlu Davud'un elile Saul'a gönderdi.”⁶⁴

“Ve Davud yokuşun başını biraz geçince, işte, Mefiboşetin hizmetçisi Tsiba, iki yüz ekmek ve yüz salkım kuru üzüm ve yüz yaz yemişi ve bir tulum şarap yüklü bir çift semerli eşekle onu karşıladı. Ve kıral Tsiba'ya dedi: Bunları ne yapacaksın? Ve Tsiba dedi: Eşekler kıralın ev halkının binmesi için ve ekmekle yaz yemişi uşakların yemesi için ve şarap çölde yorgunların içmesi içindir.”⁶⁵

---

⁶¹ Yeşu, 9/3-15.

⁶² Hâkimler, 9/8-13.

⁶³ Hâkimler, 9/26-27.

⁶⁴ I.Samuel, 16/19-20.

⁶⁵ II. Samuel, 16/1-2.

“Bunun üzerine Abigail çabuk davrandı ve iki yüz ekmek ve iki tulum şarap ve hazırlanmış beş koyun ve beş ölçek kavrulmuş buğday ve yüz salkım kuru üzüm ve iki yüz parça basılmış incir aldı ve eşeklere yükletti”.⁶⁶

Bir yolcu cariyesi ve yanındaki diğer kişilerle yiyecekleri ve şarap olarak içecekleri ve bineklerinin samanları olduğu halde, hiç kimse misafir etmek istemez. İhtiyar bir adam, akşam işinden dönerken yolcuları görür ve durumu öğrenir. Onları evine götürür; yedirir, içirir ve ikramda bulunur.⁶⁷

Nazım şeklinde yazılan Neşideler Neşidesi’nde:

“Gümecimi yedim, balımla beraber, şarabımı içtim südümlle beraber.

Ey dostlar! Yiyin, için, sevgililer! Ve mestolun.”⁶⁸ ifadesi yine bu bölüme bir örnek teşkil etmektedir.

Hz. Davud, oğlu Hz. Süleyman’a nasihatlerinden oluşan Süleyman’ın Meselleri Kitabı’nda, oğluna bazı nasihatlerde bulunduktan sonra;

“Malınla ve bütün mahsulünün turfandası ile Rabbi taziz et; böylece ambarların bol bol dolar ve teknelerin yeni şarapla taşar”⁶⁹ demiştir.

Tevrat’ta yer alan bu ve benzeri bilgiler, İsrail oğullarının içkiyi serbest olarak kullandıklarını göstermektedir. Bununla beraber Tevrat’a göre kendilerini Yahve’ye nezretmiş olan erkek ve kadınların, aynen âyin için cemâat çadırına girecek olanlar gibi,⁷⁰ şaraptan ve sarhoş eden içkilerden kaçınmaları gerektiği bildirilmektedir. Ayrıca Tevrat’ın birçok yerinde, içkinin zararlarına işaret eden ve kaçınılmasını emreden ayetler bulunmaktadır. İçki ile ilgili olarak Eski Ahid’den verilen bu örneklerden sonra, Peygamberlerin içki konusundaki tutumları hakkında da bilgi vermek uygun olacaktır.

⁶⁶ I. Samuel, 25/18.

⁶⁷ Hakimler, 19/16-21.

⁶⁸ Neşideler Neşidesi, 5/1.

⁶⁹ Süleymanın Meselleri, 3/9-10.

⁷⁰ Sayılar, 6/3 vd.

2. Tevrat'a Göre Peygamberler Ve İçki

Tevrat'ta yer alan bazı anlatımlardan, bazı peygamberlerin de içki içtikleri anlaşılmaktadır. Mesela Tevrat'ın ilk bölümünü oluşturan Tekvin'de, Nuh Peygamber ile ilgili şöyle bir anlatıma rastlanmaktadır:

“Nuh çiftçi olmaya başladı ve bir bağ dikti ve şaraptan içip sarhoş oldu ve çadırın içinde çıplak oldu. Ve Kenan'ın atası olan Ham, babasının çıplaklığını gördü ve dışarıda iki kardeşine söyledi. Ve Sam ile Yafet bir esvap alıp, onu kendi iki omuzları üzerine koydular ve geri geri gidip, babalarının çıplaklığını örttüler ve yüzleri geri olup babalarının çıplaklığını görmediler. Ve Nuh şarabından ayıldı ve küçük oğlunun kendisine yaptığını anladı. Ve dedi: Kenân lânetli olsun. Kardeşlerine kullar kulu olacak.”⁷¹

Tevrat'ta Hz. Nuh hakkında verilen bu bilgilere karşılık Kur'an-ı Kerim'de onun hakkında:

“(Ey) Nuh ile birlikte (gemide) taşıdığımız kimselerin nesli! Şunu bilin ki Nuh, çok şükreden bir kuldu. (Siz de atanız gibi olun)”⁷² denilmektedir. İnsanlığın ikinci babası olarak kabul edilen Hz. Nuh'u “şükreden bir kul” olarak tavsif eden bu âyet ile Tevrat'ta ona atfedilenler birbiri ile çelişmektedir.

Yine Tekvin'de, Hz. Lut'un peygamberliği döneminde kızları tarafından kendisine içki içirilmesi ile ilgili olarak şu ifadeler yer almaktadır:

“Lut Tsoar'dan çıkıp dağda oturdu, iki kızı da onunla beraberdi. O ve iki kızı bir mağarada oturdular. Büyük kızı küçüğüne şöyle dedi: Babamız kocamıştır, bütün dünyanın yoluna göre yanımıza girmek için memlekette erkek yoktur, gel babamıza şarap içirelim ve babamızdan zürriyet yaşatmak için onunla yatalım. O gece babalarına şarap içirdiler, büyük kızı girip babası ile yattı ve onun yatmasını ve kalkmasını bilmedi. Ertesi gün büyük kız küçüğüne dedi: Dün gece babamla yattım, bu gece de ona şarap içirelim ve babamızdan zürriyet yaşatmak için gir, onunla yat. O

⁷¹ Tekvin, 9/20-25.

⁷² İsrâ, 17/3.

gece de babalarına şarap içirdiler, Küçük kız kalkıp onunla yattı... Lut'un iki kızı böylece babalarından gebe kaldılar.”⁷³

Bu ifadeler, konuya peygamberlerin masumiyetleri ve ismet sıfatları açısından bakıldığında, sadece Hz. Lut ve kızlarına değil, hiçbir peygambere, hatta normalde sıradan kimselere dahi isnat edilmemesi gereken ifadelerdir. Diğer taraftan, Tevrat gibi bir kutsal kitapta bu tür ifadelere yer verilmesi de ayrıca düşündürücüdür. Çünkü Hz. Lut, Allah'ın seçkin bir kulu olarak her türlü çirkin fiil ve davranıştan uzak durduğu gibi kavmini de yapmış oldukları homoseksüellik gibi çirkin davranışlar sebebiyle:

“ ...Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin. Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ecrimi verecek olan, ancak âlemlerin Rabbidir. Rabbinizin sizler için yarattığı eşlerinizi bırakıp da, insanlar içinden erkeklere mi yaklaşıyorsunuz? Doğrusu siz sınırı aşmış (sapık) bir kavimsiniz ”⁷⁴ diyerek uyarmıştır.

Buna rağmen kavmi, onun bu uyarılarına karşı, bir araya gelerek bir çare düşünmüş; aralarında konuşarak şu karara varmışlardır:

“Lut'u ve Lut'a iman edenleri bu beldeden çıkaralım. Bunlar bizim yaptıklarımızı beğenmeyip, temizlik ve namusluluk davasında bulunuyorlar. Buradan çıkıp gitsinler. Artık onlarla bir arada geçinemeyiz.”⁷⁵ Ayrıca aldıkları bu kararı Hz. Lut'a şöyle bildirmişlerdir:

“Ey Lut! Sen bizim yaptıklarımızı kınamaya devam edersen, biz seni memleketimizden çıkarırız.”⁷⁶

Bunun yanında Lut kavmi Hz. Lut'a gözdağı vermekten de çekinmeyerek şu iddiada bulunmuşlardır:

“Ya Lut! Eğer sen doğru sözlü isen, bize Allah'ın azabını getir de görelim.”⁷⁷

---

⁷³ Tekvin, 19/30-36.

⁷⁴ Şuara, 26/163-165.

⁷⁵ Neml, 27/56; A'raf, 7/82.

⁷⁶ Şuara, 26/167.

⁷⁷ Ankebût, 29/29.

Bu sözleri ile kavminin Hz. Lut'a artık kesinlikle inanmayacakları anlaşılınca Hz. Lut Allah'a:

“Rabbim beni ve ehlimi onların kötü amellerinden kurtar”⁷⁸ diye dua etmiştir. Yüce Allah, Lut Peygamber'in bu duasını kabul ederek, Lut kavminin helâki için, insan şekline girmiş melekleri ona göndermiştir.⁷⁹ Tevrat'ta ise iki meleğin gönderildiği bildirilmektedir.⁸⁰

Melekler Lut'a gelince onlar yüzünden kaygılanır. (Çünkü elçiler, genç delikanlılar şeklinde gelmişlerdi. Lut onları insan sandı. Oğlancılı olan kavminin, onlara saldıracaklarından korktu), onlar için göğsü daraldı, ne yapacağını şaşırıldı: “Bu, çetin bir gündür!” dedi.⁸¹ Hz. Lut misafirlerini alarak kimseye göstermeden gizlice evine getirdi. Bu durumu Hz. Lut'un karısı Vâhile (veya Vâlihe) hemen kavmine haber verdi.⁸² Tevrat'ta ise gelen misafirlerin kim tarafından haber verildiği hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Lut peygamberin karısının azaptan kaçarken arkasına baktığında bir tuz taşı (direği) olduğu bildirilmiştir.⁸³

Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Lut'un karısının gerçekte iman etmeyip, münafıklardan⁸⁴ olduğu ifade edilmektedir.

“Allah, inkâr edenlere, Nuh'un karısı ile Lut'un karısını misal verdi. Bu ikisi, kullarımızdan iki sâlih kişinin nikâhları altında iken onlara hainlik ettiler. Kocaları, Allah'tan gelen hiçbir şeyi onlardan savamadı. Onlara: Haydi, ateşe girenlerle beraber' siz de girin! denildi.”⁸⁵

Lut kavmi, Hz. Lut'a misafirlerinin geldiği haberini her tarafa yayar. Süratle toplanıp Hz. Lut'un evine gelirler.⁸⁶ Evin etrafını çevirip, Hz. Lut'u dışarıya çağırırlar

⁷⁸ Şuara, 26/169.

⁷⁹ Hûd, 11/77.

⁸⁰ Tekvin, 19/1.

⁸¹ Hûd, 11/77; Ankebût, 29/33.

⁸² Yazır, Elmalılı M. Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, (sad. İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Bolelli, Abdullah Yücel, Nedim Yılmaz), İstanbul 1992, VIII, 167.

⁸³ Tekvin, 19/26.

⁸⁴ Yazır, age, VIII, 167.

⁸⁵ Tahrim, 66/10.

⁸⁶ Hûd, 11/78; Hicr, 15/67; Tekvin, 19/4-5.

ve misafirlerinin kendilerine teslim edilmesini isterler.⁸⁷ Hz. Lut kavminin bu isteği karşısında büyük bir sıkıntıya düşmüştür. Onları, nasihatle ikna etmeye çalışır:

“Bunlar benim misafirimdir. Sakın beni utandırmayın; Allah’tan korkun, beni rezil etmeyin!”⁸⁸ der.

Tevrat’ta ise Hz. Lut’un, kavmine adeta yalvarırcasına karşı koyduğu, olayların bazı ufak farklılıklara rağmen aynı yönde geliştiği görülmektedir.⁸⁹

Hz. Lut, kavmine içtenlikle nasihat eder ve onları insafa getirmeye çalışır. Fakat bir kere kavminin gözü dönmüştür. Hz. Lut’a sert cevap verirler:

“Ey Lut! Biz seni başkalarının işine karışmaktan menetmedik mi? Sen bizi yapacağımız şeyden vazgeçirmeye çalışıyorsun. Ve senin evine misafir almanı yasaklamadık mı? Sen kendin, istediğin kadar ahlâklı ve temiz ol, bizim yaptıklarımızı yapma. Fakat bizim işimize de karışma. Bizim kusur ve kabahatimiz bize aittir. Sana ne oluyor?”⁹⁰

Hz. Lut kavmine daha değişik nasihatlerde de bulunur. Fakat kavmi bunlara da kulak asmaz. Hz. Lut tamamen acz içindedir ve canı çok sıkılır. Kavmine karşı son olarak ağzından şu sözler dökülür:

“Keşke şu anda, benim size karşı koyacak bir kuvvetim veya sağlam bir kaleye sığınabilme imkânım olsaydı, böyle perişan bir vaziyette kalmasaydım.”⁹¹

Hz. Lut’un bu durumunu gören melekler ona:

“Ey Lut! Biz şüphesiz senin Rabbinin elçileriyiz. Korkma, bize bir şey yapamazlar. Kavmin gaflet ve masiyette (günahkâr olmakta) inat ediyor. Artık ıslah olma kabiliyetleri kalmamıştır. Sen ne kadar nasihat etsen faydasızdır. Bundan sonra onlar sana hiçbir eziyet veremeyeceklerdir. Bırak girsinler içeri...”⁹² derler. Meleklerin

---

⁸⁷ Hûd, 11/79; Tekvin, 19/6.

⁸⁸ Hicr, 15/71.

⁸⁹ Tekvin, 19/7.

⁹⁰ Hicr, 15/70; Tekvin, 19/7.

⁹¹ Hûd, 11/80.

⁹² Hûd, 11/81.

bu sözü üzerine Hz. Lut kapıyı ardına kadar açar, onlar da evin içine dolarlar. Cebrail (a.s) onların yüzlerine karşı kanatlarını çırpar. Bir anda hepsinin gözleri görmez olur.⁹³

Bu olaylar Tevrat'ta, "Fakat adamlar (melekler) ellerini uzatıp Lut'u yanlarına, evin içine getirdiler ve kapıyı kapadılar. Ve evin kapısında olan adamları, küçükten büyüğe kadar körlükle vurdular."⁹⁴ şeklinde anlatılmaktadır.

Hz. Lut'un evine gelenler dışarı çıkarıldıktan sonra melekler Hz. Lut'a:

"Ey Lut! Biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla dokunamazlar. Sen gecenin bir kısmında ailenle (yola çıkıp) yürü. Karından başka sizden hiçbiri geride kalmasın. Çünkü onlara gelecek olan (azap) şüphesiz ona da isabet edecektir. Onlara vâdolunan (helâk) zamanı, sabah vaktidir. Sabah yakın değil mi?"⁹⁵ derler.

Tevrat'ta yer alan : "...adamlar (melekler) Lut'a dediler: Senin burada daha kimin var? Damatlarını ve oğullarını ve kızlarını ve şehirde sana ait olanların hepsini bu yerden çıkar; çünkü biz bu yeri harap edeceğiz, çünkü Rabbin önünde onların feryadı büyümüştür ve Rab onu harap etmek için bizi gönderdi."⁹⁶ ifadeleri ile Kur'an'da geçen bu konudaki ayetler genelde kastettikleri anlam bakımından bir benzerlik teşkil etmektedir. Yaşadıkları Sedom şehrinden çıkarken arkalarına bakmamaları, azaptan bir an evvel uzaklaşmaları, azap vaktinin sabah olduğu gibi⁹⁷ konularda da yine benzer ifadeler bulunmaktadır.

Azap, sabahtan gün doğuncaya kadar devam eder. Seher vakti azgın Lut kavmi helâk olurken, Hz. Lut ve O'na iman edenler ise kurtuluşa ererler.⁹⁸

Buraya kadar, teferruatta bazı farklılıklara rağmen genelde benzerlik gösteren Hz. Lut kıssası, bundan sonra hem Tevrat'ın kendi içerisinde, hem de Kur'an ayetleri ile farklılık ve çelişkilerin olduğu görülmektedir.

Tekvin'de Hz. Lut, karısı ve kızları ile Sedom'dan ayrılır. Karısı arkasına baktığı için, bir tuz direği olur. İki kızı ile kalan Hz. Lut, bir dağda oturmaya başlar.⁹⁹

⁹³ Kamer, 54/37; Yazır, age, VIII, 354.

⁹⁴ Tekvin, 19/10-11.

⁹⁵ Hicr, 15/64-65; Hûd, 11/81.

⁹⁶ Tekvin, 19/12-13.

⁹⁷ Tekvin, 19/17.

⁹⁸ Bkz. A'raf, 7/83; Şuara, 26/170; Neml, 27/57; Saffat, 37/134.

Daha sonra kızları ile arasında geçen ilişki anlatılır.¹⁰⁰ Burada Hz. Lut'un, kızları tarafından sarhoş edilerek, bilmeyerek de olsa onlarla zina ettiği ifade edilmektedir. Bu ifadelerde tenkide açık pek çok husus bulunmaktadır:

Birincisi, zina etmek Tevrat'ta da büyük günahlardan birisi olarak kabul edilmektedir ve On Emir'de geçen haramlardan biridir.¹⁰¹ Fakat Hz. Lut'a ve kızlarına zina isnadında bulunan ifadeler ile içki içmenin ve zina etmenin çirkin bir davranış olduğunu bildiren, Tevrat ifadelerini bağdaştırmak mümkün değildir. Hele bu iddialar, insanları doğru yola sevk etmek için gönderilen bir peygamber için yapılırsa, bunu kutsal kitap anlayışıyla telif etmek imkânsızdır.

İkincisi, Tevrat'ta Hz. Lut ve diğer bazı peygamberler hakkındaki çirkin ifade ve isnatları¹⁰² Kur'an-ı Kerim kabul etmemekte ve bu konuda açıklayıcı bilgiler vermektedir.

Hz. Lut hakkında Kur'an'da Enbiyâ suresinde şu ifadeler yer almaktadır:

“Lut'a gelince, ona da hüküm (hâkimlik, peygamberlik, hükümdarlık) ve ilim verdik; onu, çirkin işler yapmakta olan memleketten kurtardık. Zira onlar (o memleket halkı), gerçekten fena işler yapan kötü bir kavimdi. Onu (Lut'u) rahmetimize kabul ettik; çünkü o, sâlihlerden biri idi.”¹⁰³

Ayrıca Tevrat'taki ifadelere göre Hz. Lut'un karısı onunla beraber kentten ayrılırken arkasına baktığı için bir tuz direği olmuştur.¹⁰⁴ Kur'an-ı Kerim'e göre ise, Hz. Lut karısını yanına almamış, karısı da bu zalim kavim ile birlikte helâk olmuştur.¹⁰⁵

---

⁹⁹ Tekvin, 19/31.

¹⁰⁰ Tekvin, 19/30-36.

¹⁰¹ Bkz. Çıkış, 20/14; Tesniye, 5/18; Süleymanın Meselleri, VII. bab.

¹⁰² Tevrat'ın çeşitli yerlerinde; insanlığın ikinci atası olarak vasıflandırılan Hz. Nuh'u sarhoş, Hz. Musa'yı hırsız ve dolandırıcı, Hz. Davud'u zinakâr ve şehvetini tatmin için cephede vatamı uğruna vuruşan bir komutanı harpte ön saflara tekrar tekrar sürdürmek suretiyle ölümüne ve katline sebep olan biri, Hz. İbrahim'i yalancı ve ahlâksız, Hz. Lut'u öz kızlarıyla zina eden ve bunun sonucu çocuk ve zürriyet sahibi olan adi bir suçlu diye takdim eden bu metinler vahiy mahsulü olabilir mi? Geniş bilgi için bkz. Aydemir, Abdullah, İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler, Ankara 1992, s. 235-265.

¹⁰³ Bkz. Enbiyâ, 21/74-75.

¹⁰⁴ Bkz. Tekvin, 19/26,

¹⁰⁵ Hûd, 11/81; Hicr, 15/64-65.

Üçüncüsü, büyük kızının “...yanımıza girmek için memlekette erkek yoktur”¹⁰⁶ sözü ile “Ve İbrahim sabahleyin erken kalkıp Rabbin önünde durduğu yere gitti; Sedom ve Gomorro’ya doğru ve bütün Havza memleketine doğru baktı...”¹⁰⁷ ifadesini bağdaştırmak güçtür. Bu iki ifade birbiri ile çelişmektedir.

Dördüncüsü, haram olmasına rağmen onu sarhoş ettikten sonra, babaları ile zina eden kızlarının Sedom’dan kurtulmalarını sağlayan, hangi iyi davranışlarıdır? Lut kavmi günahkâr oldukları için helâk edilmişlerdir.

Beşincisi, Hz. Lut, Kur’an’ın ifadelerine göre kendisine iman edenlerle beraber hicret etmiştir;¹⁰⁸ Tevrat’taki gibi sadece iki kızı ile birlikte değil.¹⁰⁹

Tekvin’in 27. bâbında Hz. İshak ve çocukları Esav ile Yakub’un arasında geçen olayların anlatıldığı şu ifadeler de bu bölüme örnek olarak verilebilir:

“Ve vaki oldu ki, İshak kocamış olup gözleri göremediği zaman, büyük oğlu Esav’ı çağırdı ve ona dedi: Ey oğlum ve ona. İşte ben, dedi. Ve dedi: İşte şimdi kocadım; öleceğim günü bilmiyorum. Ve şimdi silâhlarını, ok kılıfını ve yayını al ve kira çıkıp benim için av avla ve benim için sevdiğim gibi lezzetli yemek yap ve ben ölmeden önce canım seni mubarek kılsın.

Ve İshak oğlu Esav’a söylediği zaman, Rebeka işitti. Ve Esav av avlayıp getirmek için kira gitti. Ve Rebeka, oğlu Yakub’a söyleyip dedi: İşte, kardeşin Esav’a: Bana av getir ve benim için lezzetli yemek yap ve yiyeyim ve seni ölümünden önce Rabbin huzurunda mubarek kılayım, diyerek babanın söylediğini işittim. Ve şimdi, oğlum, sana emrettiğime göre sözümü dinle. Şimdi sürüye git ve oradan bana keçilerden iki iyi oğlak al ve onları baban için sevdiği gibi lezzetli yemek yapacağım ve yemesi için babana götüreceksin, ta ki o ölümünden önce seni mubarek kılsın. Ve Yakub anası Rebeka’ya dedi: İşte, kardeşim Esav kılıklı adamdır ve ben kılısız adamım. Belki babam bana el sürer ve onun gözünde aldatıcı gibi olurum ve üzerime bereket değil, lânet getiririm. Ve anası ona dedi: Senin lânetin benim üzerime olsun, oğlum; ancak sözümü dinle ve git, bana al. Ve gidip aldı ve anasına getirdi ve anası babasının

¹⁰⁶ Tekvin, 19/31.

¹⁰⁷ Tekvin, 19/27-28.

¹⁰⁸ Kamer, 54/37; A’raf, 7/83; Yazır, age, VII, 354.

¹⁰⁹ Tekvin, 19/30.

sevdiği gibi lezzetli yemek yaptı. Ve Rebeka büyük oğlu Esav'ın evde yanında bulunan en güzel esvabını aldı ve küçük oğlu Yakub'a giydirdi ve yapmış olduğu lezzetli yiyeceği ve ekmeği Yakub'un eline verdi."¹¹⁰

“Ve babasına gelip dedi: Ey babam ve dedi: İşte, ben; sen kimsin, oğlum? Ve Yakub babasına dedi: Ben, senin ilk oğlun Esav'ım; bana söylediğin gibi yaptım; rica ederim, kalk otur ve avımdan ye, ta ki canın beni mübarek kılsın. Ve İshak oğluna dedi: Nasıl oldu da bu kadar çabuk buldun, oğlum? Ve dedi: Çünkü senin Allah'ın Rab bana rast getirdi. Ve İshak Yakub'a dedi: Yaklaş, rica ederim, sen gerçekten oğlum Esav mısın, yoksa değil misin diye sana el süreyim. Ve Yakub babası İshak'a yaklaştı ve ona el sürüp dedi; ses Yakub'un sesi, fakat eller Esav'ın elleri. Ve onu farketmedi, çünkü elleri kardeşi Esav'ın elleri gibi kılı idiler ve onu mübarek kıldı. Ve dedi: Sen gerçekten oğlum Esav mısın? Ve dedi: Benim. Ve dedi: Bana yaklaştır, oğlumun avından yiyeyim ta ki canım seni mübarek kılsın. Ve ona yaklaştırdı ve yedi ve ona şarap getirdi ve içti. Ve babası İshak ona dedi: Şimdi yaklaş ve beni öp, oğlum. Ve yaklaşıp onu öptü ve esvabının kokusunu kokladı ve onu mübarek kılıp dedi:

Bak, oğlumun kokusu, Rabbin mübarek kıldığı kırım kokusu gibidir ve Allah sana göklerin çiğinden ve yerin semizliğinden, buğdayın ve yeni şarabın çokluğunu versin; kavimler sana kulluk etsinler ve milletler sana baş eğsinler; kardeşlerine efendi ol ve ananın oğulları sana baş eğsinler; sana lânet edenler lânetli olsunlar ve seni mübarek kılanlar mübarek olsunlar. Ve vaki oldu ki, İshak Yakub'u mübarek kılmağa nihayet verip Yakub da babası İshak'ın yanından çıkar çıkmaz, kardeşi Esav avından geldi. Ve o da lezzetli yemek yaptı ve babasına getirdi ve babasına dedi: Babam kalksın ve oğlunun avından yesin, ta ki, canın beni mübarek kılsın. Ve babası İshak ona dedi: Sen kimsin? Ve dedi: Ben oğlun, ilk oğlun, Esav'ım. Ve İshak büyük bir titreme ile çok titredi ve dedi: Öyle ise, av avlayan ve bana getiren kimdi? Ve sen gelmezden önce hepsinden yedim ve onu mübarek kıldım ve o da mübarek olacaktır. Esav babasının sözlerini işittiği zaman, büyük ve acı bağırişla ziyadesiyle bağırdı ve babasına dedi: Beni mübarek kıl, beni de ey babam. Ve dedi: Kardeşin hile ile geldi ve senin bereketini aldı. Ve dedi: Onun adı hakkı ile Yakub çağırılmıyor mu? Çünkü bu

---

¹¹⁰ Bkz. Tekvin, 27/1-17.

iki keredir beni aldattı; ilk oğulluk hakkımı aldı ve işte, şimdi bereketimi almış. Ve dedi: Benim için bereket alıkoymadın mı? Ve İshak cevap verip Esav'a dedi: İşte, onu sana efendi ettim ve bütün kardeşlerini ona (Yakub'a) kul olarak verdim ve buğday ve yeni şarapla onu besledim..."¹¹¹

Tevrat'ta Hz. Lut'un kıssası ile benzer özellikler taşıyan ve peygamberlere zinada bulunmak,¹¹² içki içmek,¹¹³ yalan söylemek¹¹⁴ ve adam öldürtmek gibi haram fiilleri işleme isnadında bulunan¹¹⁵ bölümler de bulunmaktadır. Biz sadece bu bilgilerden konumuz olan içki ile ilgili olanlarını ele aldık.

Dinî konularda insanlığın en büyük önderleri durumunda olan peygamberler, peygamberlik öncesi hayatlarında bile, diğer insanlardan hemen fark edilen bir ahlâki olgunluk içinde olmuşlar, her türlü çirkin düşünce ve davranıştan uzak kalmışlardır. Şayet peygamberler örnek insanlar olmasalardı, beşeriyet için hiçbir ümit olmazdı.¹¹⁶

Kitab-ı Mukaddes'te Hz. Lut ve Hz. Nuh hakkında ileri sürülen bilgiler ile Allah'ın Hz. Musa ve Hz. İsa'ya verdiği emirlerde uyumsuzluk bulunmaktadır. Çünkü aşağıdaki ifadelerden Tevrat ve İncillerde içki ve şarabın yasaklandığı anlaşılmaktadır.¹¹⁷

"Ve şimdi rica ederim, sakın şarap ve içki içme ve hiçbir murdar şey yeme."¹¹⁸

"Şimdi şarap ve içki içme, hiçbir murdar şey yeme. Çünkü ana rahminden öleceği güne kadar Allah'a nezir olacak."¹¹⁹

"Asmadan çıkan hiçbir şeyden yemesin. Şarap ve içki içmesin. Hiçbir murdar bir şey yemesin. Ona emrettiğim her şeyi tutsun."¹²⁰

¹¹¹ Tekvin, 27/18-37

¹¹² Bkz. Tekvin, 19/30-36; II. Samuel, 11/2-5.

¹¹³ Tekvin, 27/36-37; II. Samuel, 11/12; I.Tarihler, 12/39-40.

¹¹⁴ Tekvin, 12/10-13; 20/1-5; 26/6-11.

¹¹⁵ II. Samuel, 11/14-27.

¹¹⁶ Aydemir, age, s. 256.

¹¹⁷ Kaya, Remzi, Kur'an-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddes'te Helal ve Haram Gıdalar, İstanbul 2000, s.

171.

¹¹⁸ Hâkimler, 27/25, 37.

¹¹⁹ Hâkimler, 13/7.

¹²⁰ Hâkimler, 13/14.

“Şarap içmek krallar için değildir. İçki aramak emirler için değildir. Ta ki içip de şeriatı unutmasınlar. Bütün düşkün oğulların hakkını saptırmassınlar.”¹²¹

Verilen bu metinlerde görüldüğü gibi, Ehl-i Kitab’a içki kesin olarak haram kılınmaktadır. Başta idareciler olmak üzere, topluma yön verecek kişilerin özellikle belirtilmesi dikkat çekicidir. Din adamları ve idareciler içki içecek olurlarsa, Tanrı buyruklarını unutmuş olacak ve bunun sonucunda yanlış karar vereceklerdir.¹²²

Ayetlerde dikkati çeken diğer bir husus içkinin habis¹²³ kabul edilmesi, asmadan elde edilen her şeyin yasak kapsamına alınmasıdır. Kitab-ı Mukaddes’e göre, içki içmelerine izin verilen kişiler fakir, düşkün ve sıradan insanlardır. Bunlar içmek suretiyle elem ve kederlerini unutmuş olacaklardır.¹²⁴ Muhtaç durumda olan insanların sıkıntıdan kurtulma yolu, içki içmek olarak gösterilmektedir.

John Gilcris, Kitab-ı Mukaddes’te peygamberlerin içki içtiklerine dair yer alan ve yukarıda verdiğimiz ifadeleri, “Evet Kitab-ı Mukaddes Tanrı Sözü’dür” adlı eserinde şöyle yorumlamaktadır:

“İsa Mesih hariç, peygamberler dâhil olmak üzere tüm insanlar günahlıdır.¹²⁵ Peygamberlerin tamamı etten kemikten insanlardı. Bu nedenle de aynen diğer ölümlü insanlar gibi, günaha düşmeleri mümkündür. Onların bu kötü işlerini saklamadan, ayrıcalık gütmeyen, olduğu gibi anlatıyor diye Kutsal Kitap’ı eleştiremeyiz. Tanrı sözü olduğunu iddia eden bir kitabı, insanların en iyisinin dahi kötü yanları olduğunu gösteriyor diye reddetmemiz mümkün değildir. Kitab-ı Mukaddes’te işaret edilen bu tür hikâyelerin tümü, insanların kötülüğü ile ilgilidir. Kutsal Kitap der ki: “Allah insanı doğru yarattı; fakat onlar çok düzenler aradılar.”¹²⁶

Atamız Âdem, yenmesi yasaklanmış olan iyilik ve kötülük bilme ağacından yediği an Tanrı’nın ona söylemiş olduğu uyarı gerçekleşti; “ondan yediğin günde mutlaka öleceksin.”¹²⁷

¹²¹ Süleymanın Meselleri, 31/4-5.

¹²² Bkz. Süleymanın Meselleri, 31/4-5.

¹²³ Habis (Pis): Hakikatte batıl, sözde yalan, fiilde çirkin şeydir. Bkz. Kaya, age, s. 124.

¹²⁴ Bkz. Süleymanın Meselleri, 31/6-7.

¹²⁵ İkinci, Lütfi-Gilchrist, John, Evet Kitab-ı Mukaddes Tanrı Sözü’dür, İstanbul 1993, s. 39.

¹²⁶ Vaiz, 7/29.

¹²⁷ Tekvin, 2/17.

Kutsal Kitap'a göre insanlığın babası tarafından işlenen ilk günah her insanın yüreğine günah tohumunu ekti. Âdem'in bütün oğulları günaha eğilimlidir. Tanrı'nın kutsallığı önünde kendi yüreğini dürüstçe araştıran kişi şöyle itiraf etmek zorundadır:

“İçimde iyiyi yapmaya istek var, ama güç yoktur. İstedğim iyi şeyi yapmıyorum, istemediğim kötü şeyi yapıyorum.”¹²⁸ Aramızda düşünceleri tamamen temiz olan var mıdır? Hangi birimiz kimsenin görmediği anlarda yaptıklarımızın başkaları tarafından bilinmesini ister?”¹²⁹

İslâm inancında, Peygamberler birer insan olmaları sebebiyle bazı hata ve yanlış yapabilirler. Buna zelle¹³⁰ adı verilmiştir. Ancak hiçbir Peygamber putlara tapmak, yalan söylemek, hırsızlık yapmak, sarhoş olup zina etmek gibi erdemden uzak bir davranış sergilememiştir. Çünkü Peygamberlerin tamamı “İsmet” sıfatına sahiptirler.

3. İçki Takdimesi

Yahudilik'te kurban uygulaması, Mûsa şeriatında uygun görülen hayvanları boğazlamak suretiyle sunulan kanlı kurbanlar ve çeşitli yiyecek, su ve şarap gibi içeceklerin takdim edilmesi şeklindeki kansız kurbanlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.¹³¹

Kurbanlar günlük, haftalık, aylık, mevsimlik ve yıllık olarak sunulurdu. Sabah akşam sunulması gereken kurbanlar, ateşte yakılan kurban olarak birer yıllık kusursuz erkek kuzu, yağla yoğrulmuş un ve yere şarap dökmeden ibaretti. Buna “daimî kurban (olat tamid)” da deniliyordu.¹³²

İsrail ibadet tarihi boyunca ateşle yakılan kurbanlarla birlikte devam edegelen en son dinî merasimlerden birisi de, yağla yoğrulmuş un ve yere şarap dökmeden ibaret olan “Minha” adı verilen bir takdimedir. Bu kural, Haftalar Bayramı'na¹³³,

¹²⁸ Romalılar, 7/18-19.

¹²⁹ Ekinci-Gilchrist, age, s. 38.

¹³⁰ Gündüz, age, s. 403.

¹³¹ Güç, “Kurban”, DİA, XXVI, 435.

¹³² Çıkış, 29/38-42.

¹³³ Levililer, 23/18.

günlük olarak ateşle yapılan takdimelere¹³⁴ ve tüm ateşle yakılan kurbanlara ve komünyon kurbanının¹³⁵ her çeşidine tatbik edilmiştir.¹³⁶ Eski Ahid’de Minha, yiyecek ve hububat takdimesini ve dolayısıyla kurbanı ifade etmek üzere kullanılmış olan genel bir terimdir. Minha, “hediye, armağan, vergi” gibi manalara gelmektedir.¹³⁷

Yahudilik’te ilk mahsul kurbanı, kansız kurbanın en önemlilerinden birisidir.¹³⁸ Zira bu kurban bizzat tanrı tarafından talep edilmektedir: “Toprağın turfandalarının ilkinin Rabb Allah’ın evine getireceksin.”¹³⁹

Bir diğer kansız kurban çeşidi içki (nesekh) takdimesidir. Normalde yakılarak sunulan kurban (olah) ve barış (shelem, çoğulu shelamim) takdimeleri bir içki ile birlikte yapılmaktadır. Bunun standardı ise, kuzu için dörtte bir, koç kurbanı için üçte bir ve öküz kurbanı için ise yarım hin¹⁴⁰ şarap takdim edilmesidir. Eski Ahid’de içecek için kullanılan “sert içki” deyişi, şaraba delâlet etmektedir.¹⁴¹

Yahudilik’te şarap bütün yakma takdimelerinde bulunduğu gibi, âyine katılanların iştirak etmiş oldukları tüm kurbanlara da ilave edilmiştir:

“Yakma yahut kurban ile her bir kuzu için dökülen takdime olarak dörtte bir hin şarap arz eylesin.”¹⁴²

“... Ve Allah ona ismin Yakup’tur, bundan böyle ismin Yakup denilmeyip İsrail olsun diyerek ona İsrail adını koydu. Allah onunla konuştuğu yerde onun yanında yukarı çıktı. Yakup Allah’ın kendisiyle konuştuğu yerde bir direk dikip üzerine dökülen takdime (şarap) serpti ve üzerine yağ döktü. Yakup Allah’ın kendisiyle konuştuğu yerin adını Beyt-el koydu.”¹⁴³

¹³⁴ Çıkış, 29/38-42.

¹³⁵ Komünyon kurbanı (zebahir): Yakılan kurbanlar içerisinde, barış veya selâmet takdimesi, adak ve gönüllü takdimelerdir. Bu tür kurbanlar, kendisiyle birlikteliğe imkân veren Tanrı’ya teşekkür olarak sunulmuştur. Geniş bilgi için bkz. Güç, Çeşitli Dinlerde ve İslâm’da Kurban, s. 204-209.

¹³⁶ Sayılar, 15/1-16.

¹³⁷ Hâkimler, 3/15; I. Krallar, 4/21.

¹³⁸ Feyizli, Tahsin, İslâm’da ve Diğer İnanç sistemlerinde Oruç-Kurban, İstanbul 1993, s.104.

¹³⁹ Çıkış, 23/19.

¹⁴⁰ Bir hin:6.15 litre.

¹⁴¹ Özkan, Ali Rafet, Dinlerde Kurban Kültü, Ankara 2003, s. 113.

¹⁴² Sayılar, 15/5.

¹⁴³ Tekvin, 35/10-15.

İsrail oğullarında şarap, içecek takdimelerinde özel bir madde olmakla beraber kurbanın muntazam bir tamamlayıcısıdır:

“Ve mezbah üzerinde takdim edeceğin budur; daima her gün birer yıllık iki kuzudur. Bir kuzuyu sabahleyin takdim edeceksin ve öbür kuzuyu akşam üstü takdim edeceksin. Ve kuzunun biri ile dörtte bir hin ezilmiş zeytinyağı ile yoğrulmuş onda bir efa¹⁴⁴ ince un ve dökülen takdime için dörtte bir hin şarap takdim edeceksin.”¹⁴⁵

“Size vermekte olduğum diyara girip onun mahsulünü biçince, o zaman mahsulünüz turfandasının demetini kâhine getireceksiniz ve sizin için kabul olunsun diye sallıyacak; kâhin onu Sebt'in (Cumartesi) ertesi günü sallıyacaktır. Ve demeti salladığınız günde Rabbe yakılan takdime olarak bir yıllık kusursuz erkek bir kuzu arz edeceksiniz. Ve onun ekmek takdimesi, Rabbe ateşle yapılan takdime, hoş koku olarak yağla yoğrulmuş bir efa unun onda ikisi olacak ve onun dökülen takdimesi bir hin şarabın dörtte biri olacak.”¹⁴⁶

“Ekmek ile beraber bir yıllık yedi kusursuz kuzu ile bir dana ve iki koç takdim edesiniz. Bunlar Rabbe yakma kurbanı olarak ekmek ve dökülen takdimeleri ile Rabbe hoş kokulu kurban olacaktır.”¹⁴⁷

“Rabbe gününde kurban yani yakma ve ekmek takdimesi zebh ve dökülen takdimeyi sunmak üzere mukaddes cemaatin toplanmasını ilân edeceğiniz Rabbin bayramları bunlardır.”¹⁴⁸

Eski Ahid'de kurbanların çeşidine göre, şarabın miktarı da tespit edilmiştir:

“Yahut bir koç için dökülen takdime olarak üçte bir hin şarap Rabbe hoş koku olmak üzere takdim edesin. Buzağı götürdüğünde dökülen takdime olarak yarım hin şarap götüröresin. Hoş koku olmak üzere bu Rabbe kurbandır. Her bir sığır yahut her bir koç için yahut koyun ve keçi için böyle icra olunsun.”¹⁴⁹

---

¹⁴⁴ Bir efa: 37 litre.

¹⁴⁵ Çıkış, 29/38-40.

¹⁴⁶ Levililer, 23/9-13.

¹⁴⁷ Levililer, 23/18.

¹⁴⁸ Levililer, 23/37.

¹⁴⁹ Sayılar, 15/6-11.

Esasen üzümün bol yetiştiği her yerde, şarap takdimesinin yaygın olduğu görülmektedir. Meselâ Yunanlılarda Eumenides, Nymphes'lere ve Emesa'da güneşe dökülen şaraplar gibi. Arabistan'ın birçok yerinde nadir ve pahalı olan şarabın, İslâm'dan önce ve içkinin haram kılınmasına kadarki sürede Mekke'de kullanıldığı bilinmektedir.¹⁵⁰

Yahudi kavminin de içinde bulunduğu daha geniş soy olan Samîlerin altarında, ikinci derecede bir yer işgal eden ve yakma takdimesinin basit bir dalını teşkil eden “dökme” (libation) , aynı ana kol içindeki Araplarda da öneme haizdir. Dökmenin örnek şekli, hayat vasıtası kabul edilmiş olan kan dökmesidir. Dökmede kan kutsal taş üstüne akıtılır, eti ise âyine katılanlar ve misafirler tarafından yenirdi.

Kuzey Samîlerinde, şaraptan ibaret bir dökme altarı bulunmaktaydı. Ateş takdimesiyle birlikte olur; ateş vasıtasıyla tüketilirdi. Yunanlılar ve Romalılarda şarap, kanın bir eşdeğeri olarak kabul edildiğinden, şarap altarın kaidesine dökülürdü. Eski Arap âyinlerinde şarap yerine meyve usaresi, kanın eşdeğeri sayılmıştır.

İbranilerde dökme, doğrudan kurban kanıdır ve ancak onun yerine şarap geçebilir. Çünkü şarap birçok iptidai toplumda olduğu gibi, üzümün kanı olarak telakki edilmektedir. Tevrat'ın Tesniye bölümünde bu konuya şöyle değinilmiştir:

“...Koyunun sütünü, koçların ve tekelerin yağını ve buğdayın en iyisini yedin ve üzümün kanı olan şarabı içtin.”¹⁵¹

Eski Ahid'de, kanın meşrubat takdimesi olarak sunulması hoş karşılanmadığı gibi, bundan kaçınılması şu şekilde istenmiştir:

“Başka ilâhın ardınca koşanların derdi çoğalır; onların kandan dökülen takdimelerini ben dökmem Ve onların adlarını ağzıma almam.”¹⁵²

Bazı araştırmacılar, şarap dökmeyi ilkel topluluklarda uygulanan kan takdimesinin bir taklidi olarak görmüş ve onun yerine geçtiğini belirtmişlerdir.¹⁵³

¹⁵⁰ Budda, age, s. 32.

¹⁵¹ Tesniye, 32/14.

¹⁵² Mezmurlar, 16/4.

¹⁵³ Sezen, Yünni, Antropolojiden Psikanalize Kurban ve Din, İstanbul 2004, s. 166.

İsrail oğullarının ateşle yapılan takdimeleri arasında boğa, koyun ve keçi yer almakta; hepsinin erkek ve kusursuz olması istenmektedir. Bu hayvanlara gücü yetmeyenlerin ise kumru veya güvercin yavrusu takdim etmelerine izin verilmiştir. Ayrıca, diğer pek çok takdimde olduğu gibi¹⁵⁴ ateşte yapılan takdime ile beraber ekmek takdimesi ve şarap arzedilmiş; ekmeğin ateşte yakılması ve şarabın da, aynen kanda olduğu gibi, mezbahın dibine dökülmesi istenmiştir.¹⁵⁵

4. Diğer Milletlerin Sarhoş Edilmesinin İstenmesi

Kitab-ı Mukaddes'teki helal ve haram konusu birinci derecede İsrail oğullarını ilgilendirir. Kendilerinin dışında kalan insanlara zararlı gıdaların yedirilmesi ve satılması onları sorumlu tutmaz. Şarap değişik bölümlerde kötülenirken, başkasına içirilmesi ve verilmesinde bir sakınca görülmez. Konumuzla ilgili olarak Yeremya kitabında şu ifadeler bulunmaktadır:

“Bundan dolayı onlara şu sözü diyeceksin: İsrailin Allah'ı Rab şöyle diyor: Her tulum şarapla dolacağını biz pekiyi bilmez miyiz? O zaman onlara diyeceksin: Rab şöyle diyor: İşte, bütün bu diyarda oturanları Davud tahtı üzerinde oturan kırallar ve kâhinler ve peygamberlerle Yeruşalim'de oturanların hepsini de ben sarhoşlukla dolduracağım. Ve babaları ile oğulları birlikte olarak onları birbirine çarpacağım, Rab diyor; acımayacağım ve esirgemeyeceğim, onları helâk etmekte merhamet etmeyeceğim.”¹⁵⁶

“Çünkü İsrailin Allah'ı Rab bana şöyle diyor: Beni elimden bu öfke şarabı kâsesini al ve seni göndereceğim bütün milletlere onu içir. Ve onlar içecekler ve sendeleyecekler ve aralarına göndereceğim kılıcın yüzünden çıldıracaklar. O zaman Rabbin elinden kâseyi aldım ve Rabbin beni gönderdiği bütün milletlere içirdim; bugün olduğu gibi bir virane, şaşılacak, ıslık çalınacak şey ve lânetli olsunlar diye Yeruşalim'e ve Yahuda şehirlerine ve kırallarına ve reislerine ve bütün Zimri kırallarına ve bütün Elam kırallarına ve bütün Medler kırallarına ve yakın ve uzak sıra ile bütün şimal kırallarına ve yeryüzündeki bütün dünya ülkelerine içirdim; Şeşak kırılı da onlardan sonra içecektir.

¹⁵⁴ Bkz. Levililer, 23/18; Sayılar, 15/1-16.

¹⁵⁵ Güç, Kurban, s. 204.

¹⁵⁶ Yeremya, 13/12-14.

Ve onlara diyeceksin: İsrail Allah'ı, orduların Rabbi şöyle diyor: İçin de sarhoş olun ve kusun ve aranıza göndereceğim kılıcın yüzünden düşün ve kalkmayın. Ve vaki olacak ki, içmek için senin elinden kâseyi almak istemezlerse, onlara diyeceksin: Orduların Rabbi şöyle diyor: Elbette içeceksiniz.”¹⁵⁷

“Onlar kızınca içki ziyafetlerini ben yapacağım ve meserretle coşsunlar ve ebedî uykuya dalsınlar da uyanmasınlar diye onları sarhoş edeceğim, Rab diyor. Onları kuzular gibi, ergeçlerle koçlar gibi boğazlanmağa indireceğim.

Babilden çılgık ve Kildanîler diyarından büyük kırgın sesi!..Ve reislerini ve hikmetli adamlarını, valilerini ve kaymakamlarını ve yiğitlerini sarhoş edeceğim ve ebedî uykuya dalacaklar da uyanmayacaklar, Kıral diyor, onun ismi orduların Rabbidir.”¹⁵⁸

Süleymanın Meselleri kitabında, kralların içkiden kaçınmaları istenirken diğer insanların içmeleri şöyle tavsiye edilmektedir:

“İçkiyi helâk olmak üzere olana ve şarabı canında acılık bulunanlara verin; için ve fakirliğini unutsun ve artık yorgunluğunu anmasın.”¹⁵⁹

İsrail oğullarının, kendilerine yasaklanan şeyleri diğer kavimlere verip satmalarının sebebinin Kur'an, “ümmîlere karşı yaptıklarımızdan dolayı bize bir sorumluluk yoktur”¹⁶⁰ dediklerini hatırlatarak açıklamaktadır. Zira onlar kendilerini, Allah'ın sevgilileri kabul ederek,¹⁶¹ yabancının mallarını kendilerine mubah saymaktadırlar.¹⁶² Oysa Allah bunun bir iftira olduğunu bildirmiştir.¹⁶³ İlâhî dinlerde insanlar yaratılma ve yaşama hakkına sahip olma bakımından eşittirler. Zararlı maddeler ise herkese yasaktır. Müslim ve Gayr-i Müslim ayrımı yapılamaz. Zira onları da yaratan Yüce Allah'tır. Gayr-i Müslimlerin canları Müslümanlar gibi

---

¹⁵⁷ Yeremya, 25/15-28.

¹⁵⁸ Yeremya, 51/39,57.

¹⁵⁹ Süleymanın Meselleri, 31/6-7.

¹⁶⁰ Bkz. Âl-i İmrân, 3/75.

¹⁶¹ Bkz. Mâide, 5/18; krş. Tesniye, 14/21.

¹⁶² Bkz. Rıda, Reşid Muhammed, Tefsîru'l-Menâr, Mısır 1935, III, 339.

¹⁶³ Bkz. Âl-i İmrân, 3/75.

hürmete lâıyk kabul edilir. Yasak edilen gıdaları yedirerek onların tehlikeye atılmasına razı olmaz.¹⁶⁴

İslâm, helal-haram konularında doğru ve yanlış tespite Kur'ân-ı bir mihenk, yani ölçü olarak kabul etmektedir.¹⁶⁵ Ehl-i Kitap için de şu mesajı hatırlatmaktadır:

“Rabbin elbette onların kalplerinin gizlediklerini de, açığa vurduklarını da bilir. Gökte ve yerde göze görünmeyen hiçbir şey yoktur ki, apaçık bir kitapta (levh-i mahfuzda) bulunmasın. Doğrusu bu Kur'ân, İsrail oğullarına kendilerinin ayrılığa düştüğü şeylerin birçoğunu açıklıyor. Ve o, müminler için gerçekten bir yol gösterici ve rahmettir.”¹⁶⁶

5. İçkiden Kaçınmayı Telkin Eden Ayetler

Eski Ahid'de halkın serbest bir şekilde içki ve şarap kullandığını bildiren ifadeler bulunmakla beraber, Tevrat'ta içkinin zararlarına da işaret edilmektedir. Nitekim bir yerde dolaylı olarak içkinin hamile kadına zarar verdiği bildirilmiştir.¹⁶⁷

İsrail oğulları mukaddesle bayağıyı, temizle murdarı birbirinden ayırt edebilmeleri için toplanma çadırına girdiklerinde içki içmemeleri emredilmiştir.

“Ve Rab Harun'a söyleyip dedi: Sen ve seninle beraber oğulların, toplanma çadırına girdiğiniz zaman, ölmeyesiniz diye şarap ve içki içmeyin; nesillerinizce ebedi kanun olacak. Ta ki, mukaddesle bayağı şeyi ve murdarla tahiri birbirinden ayırt edesiniz ve ta ki, Rabbin Musa vasıtası ile İsrail oğullarına söylemiş olduğu bütün kanunları kendilerine öğretesiniz.”¹⁶⁸

Ayrıca Hz. Musa içki ve şarap içmediği için Tevrat'ta övülmektedir:

“Ve Musa bütün İsraili çağırdı ve onlara dedi: Rabbin Mısır diyarında, gözlerinizin önünde, Firavun'a ve onun bütün kullarına ve bütün diyarına yaptığı bütün şeyleri, gözlerinizin görmüş olduğu büyük imtihanları, alâmetleri ve o büyük harikaları gördünüz; fakat bugüne kadar Rab size bilmek için yürek ve görmek için

¹⁶⁴ Kaya, age, s. 178-179.

¹⁶⁵ Bkz. Mâide, 5/48.

¹⁶⁶ Neml, 27/75-76.

¹⁶⁷ Bkz. Hâkimler, 13/4-6.

¹⁶⁸ Levililer, 10/8-10.

gözler ve işitmek için kulaklar vermedi. Ve kırk yıl sizi çölde yürüttüm; üzerinizde esvabınız eskimedi ve ayağınızda çarığın eskimedi. Allahınız Rab ben olduğumu bilesiniz diye ekmek yemediniz, şarap ve içki içmediniz.”¹⁶⁹

Eski Ahid de, İsrail oğullarının içki içmekten kaçınmaları şöyle istenmektedir:

“Ve yine İsrail oğulları Rabbin gözünde kötü olanı yaptılar ve Rab onları kırk yıl Filistîlerin eline verdi. Ve Danîler sıptından Tsoralı bir adam vardı ve onun adı Manoah idi ve karısı kısır olup doğurmazdı. Ve Rabbin meleği kadına görünüp ona dedi: İşte şimdi, sen kısırsın ve doğurmuyorsun; fakat gebe kalacaksın ve bir oğul doğuracaksın. Ve şimdi rica ederim, sakın şarap ve içki içme ve hiç murdar bir şey yeme...”¹⁷⁰

“Asmadan çıkan hiç bir şeyden yemesin ve şarap ve içki içmesin ve hiç murdar bir şey yemesin; ona emrettiğim her şeyi tutsun.”¹⁷¹

“Ve Rab Musa’ya söyleyip dedi: İsrail oğullarına söyle ve onlara de: Bir erkek yahut bir kadın adanan Nezîr adağını adamak için kendini Rabbe ayırırsa, şaraptan ve içkiden çekinecek; şarap sirkesi ve içki sirkesi içmeyecek ve hiç üzüm suyu içmeyecek ve yaş yahut kuru üzüm yemeyecek.”¹⁷²

“Ve şunlar da şaraptan sendeliyorlar ve içkiden salımyorlar; kâhinle peygamber içkiden sendeliyorlar, şarap düşkünüdürler, içkiden salımyorlar; rüyette yanılıyorlar, hükümde sürçüyorlar. Çünkü bütün sofralar kusmuk ve pislikle dolu, temiz yer yok.”¹⁷³

“Efrahim sarhoşlarının gurur tacına ve şarapla vurulmuş adamların, toprağı yağlı deresinin başında övündüğü güzelliğinin solan çiçeğine ne yazık!”¹⁷⁴

Verilen bu örneklerde, içkinin insanlara verdiği pek çok zararının belirtilmesine ve haramlığına işaret eden bu ifadelere rağmen, Yahudiler bira, şarap ve likör türü içkilere yemeklerinde ve bazı dinî âyinlerinde yer vermişlerdir.¹⁷⁵

¹⁶⁹ Tesniye, 29/6.

¹⁷⁰ Hâkimler, 13/1-4.

¹⁷¹ Hâkimler, 13/14.

¹⁷² Sayılar, 6/1-3.

¹⁷³ İşaya, 28/7-8.

¹⁷⁴ İşaya, 28/1.

Süleymanın Mesellerinde içkinin ortaya çıkardığı şiddet, bağımlılık ve içenlerin varacağı acı son ifade edilmekte, dolayısıyla içkiden uzak durulması vurgulanmaktadır:

“Ve kimseyi sürçtürmezlerse, uykuları kaçar. Çünkü onlar kötülük ekmeğini yerler ve zorbalık şarabını içerler...”¹⁷⁶

“Şarap müstehzidir, içki gürültücüdür ve kim onunla sendelerse, hikmetli değildir...”¹⁷⁷

“Zevki seven yoksul olur; şarap ve yağ seven zengin olmaz.”¹⁷⁸

“Şarap kullananların, ete düşkün olanların arasında bulunma; çünkü ayyaş ve obur fakir olur ve uyuklama insana paçavra giydirir.”¹⁷⁹

“Şarabın başında oturup gecikenlerin, karıştırılmış şarabı aramaya gidenlerindir. Şarabın kızıl olmasına, kadehte rengini vermesine, kolay kolay aşağı akmasına bakma. Sonunda yılan gibi ısırır ve engerek gibi sokar... Ve diyeceksin: Bana vurdular ve ağrı duymadım; beni dövdüler ve anlamadım; ne zaman ayılacağım? Onu bir daha arayayım.”¹⁸⁰

“Massa kıralı Lemuel’e anasının öğrettiği sözler: Krallar için değildir, ey Lemuel! Şarap içmek kırallar için değildir ve içki aramak emirler için değildir. Ta ki, içip de şeriatı unutmasınlar ve bütün düşkünlük oğullarının hakkını saptırmassınlar.”¹⁸¹

Tevrat’ın İşaya bölümünde şu ifadeler yer almaktadır:

“İçki peşinden koşmak için sabahleyin erken kalkanların, geceleyin geç vakte, şarap onları kızdırıncaya kadar eğlenenlerin vay başına! Ve ziyafetlerinde çenk ile santur, tef ile zurna ve şarap var; fakat Rabbin yaptığına dikkat etmiyorlar ve onun ellerinin işine bakmıyorlar.”¹⁸²

---

¹⁷⁵ Kaya, age, s. 176.

¹⁷⁶ Süleymanın Meselleri, 4/16-17.

¹⁷⁷ Süleymanın Meselleri, 20/1.

¹⁷⁸ Süleymanın Meselleri, 21/17.

¹⁷⁹ Süleymanın Meselleri, 23/20-21.

¹⁸⁰ Süleymanın Meselleri, 23/30-35.

¹⁸¹ Süleymanın Meselleri, 31/4-5.

¹⁸² İşaya, 5/11-12.

“Şarap içmekte yiğit olanların ve içkileri karıştırmakta zorlu olanların; rüşvet için kötüyü haklı çıkaranların ve haklı adamların hakkını çekip alanların vay başına! Bundan dolaydır ki, ateşin dili anızı nasıl yiyip bitirirse ve kuru ot alevinde nasıl birden çökerse, onların kökü de böylece çürüyecek...”¹⁸³

“Orduların Rabbi Yehova, o gün ağlayışa ve dövünmeye ve saç yolmaya ve çul kuşanmaya çağırdı ve işte, meserret ve sevinç, öküzler kesme ve koyunlar boğazlama, et yeme ve şarap içme vardı: Yiyelim ve içelim, çünkü yarın öleceğiz diyordunuz. Ve orduların Rabbi kulaklarıma işittirdi: Gerçek, ölünceye kadar bu kötülük size bağışlanmayacaktır, orduların Rabbi Yehova diyor.”¹⁸⁴

“Fakat sizler, Rabbi bırakanlar, mukaddes dağımı unutanlar, Tali putuna (İbranice: Gad) sofralar ve Kısmet putuna (İbranice: Meni) karıştırılmış şarap dolduranlar, ancak gözümde kötü olanı yaptınız ve hoşlanmadığım şeyi seçtiniz.”¹⁸⁵

Bu ifadelerden, içkinin ve şarabın Yehova tarafından İsrail oğullarına haram kılındığı anlaşılmaktadır.

Tevrat’ın Yeremya kitabında ise konumuzla ilgili olarak şu bilgiler yer almaktadır:

“Rekab oğlu Yonadab’ın, oğullarına şarap içmesinler diye emrettiği sözleri tuttular ve bugüne kadar içmiyorlar, çünkü atalarının emrini dinliyorlar. Fakat erken davranıp söyleyerek ben size söyledim ve beni dinlemediniz...”¹⁸⁶

Bu sözlerden, daha önce Rabbin içki içmeyi yasakladığı, fakat emrinin tutulmayarak içki ve şarap içilmeye devam edildiği anlaşılmaktadır.

Daniel kitabının birinci babında anlatılan kıssada, içki içen kimseler ile içmeyenlerin farkı şu şekilde ortaya konulmaktadır:

Yahuda kralı Yehoyakim’in, krallığının üçüncü yılında, Babil kralı Nebukadnetsar Yeruşalim’e (Kudüs) gelir ve orayı kuşatır. Babil kralı, İsrail oğullarından, kral zürriyetinden ve asilzadelerden, kendilerinde hiçbir kusur olmayan

---

¹⁸³ İşaya, 5/22-24.

¹⁸⁴ İşaya, 22/12-14.

¹⁸⁵ İşaya, 65/11-12.

¹⁸⁶ Yeremya, 35/14.

ve görünüşleri güzel olan ve her hikmette anlayışlı ve bilgili ve fenden anlayan gençleri ve kral sarayında durmaya liyakati olanları getirmesini ve onlara Kildanilerin yazısını ve dilini öğretmesini, harem ağalarının reisi Aşpenoz'a söyler. Ayrıca üç yıl onları beslemelerini, bunun sonunda kral önünde durmaları için, güzel yemeklerinden ve içtiği şaraptan, her gün onlara gündelik tayin eder.¹⁸⁷

Bu gençlerin arasında Yahuda oğullarından Daniel de bulunmaktadır. Daniel, bu yemek ve şaraptan şüphelenir ve harem ağalarının reisinden kendilerine (Daniel, Hananya, Mişael, Azarya) yemek için sebze, içmek için su ister. Bunun ardından bir kendi yüzlerine, bir de kralın güzel yemeklerini yiyen gençlerin yüzlerine bakmalarını ve buna göre davranmalarını söyler. Fakat kabul edilmez. Bunun üzerine harem ağalarının reisinin tayin ettiği kâhya, Daniel'in dediğini yapar. On gün denerler.¹⁸⁸ Bu on günün sonunda, kralın güzel yemeklerini yiyen bütün gençlerinkinden ziyade, Daniel ve arkadaşlarının yüzü güzel görünür ve vücut olarak da kuvvetli olduklarına kanaat getirilir.

Bu sonucun ardından kâhya, kralın güzel yemeklerini ve içecek olarak sunulan şarabı kaldırır ve onlara yemeleri için sebze verir.¹⁸⁹

Tevrat'ın Daniel kitabında anlatılan bu hikâye ile Tekvin'de yer alan:

“...Benim için bereket alıkoymadın mı? Ve İshak cevap verip Esav'a dedi: 'İşte, onu sana efendi ettim ve bütün kardeşlerini ona kul olarak verdim ve buğday ve yeni şarapla onu besledim...'”¹⁹⁰ ifadelerini telif etmek mümkün değildir.

Daniel'de besleyici ve faydalı olmadığı görülürken, Tekvin kitabında besleyici olduğu söylenmektedir. Bu konuda yapılan bilimsel araştırmalar ise, içkinin besleyici bir özelliğe sahip olmadığını ve pek çok zararının bulunduğunu ispat etmiştir.¹⁹¹ Verilen bu iki örnek arasında ortaya çıkan çelişki ise, Tevrat'ın zamanla tahrif edildiği, aslını koruyamadığı yolundaki görüşleri destekler mahiyettedir.

---

¹⁸⁷ Daniel, 1/1-5.

¹⁸⁸ Daniel, 1/8-14.

¹⁸⁹ Daniel, 1/15-16.

¹⁹⁰ Tekvin, 27/36-37.

¹⁹¹ Özyazıcı, age, s. 24.

Mika kitabında: “Kalkın ve gidin; çünkü burası sizin dinlenme yeriniz değil; murdarlık yüzünden helâk olacak ve helâk şiddetlidir. Eğer bir adam hile ruhu ile yürüyüp yalan söyler: ‘Ben sana şarap ve içki hakkında peygamberlik edeyim’ derse, o da bu kavmin peygamberi olacaktır”¹⁹² denilmektedir.

Burada geçen peygamber kelimesi, öncülük etme manasında kullanılmış; kötülük ve murdar işler peşinde koşanların lideri olarak değerlendirilmiştir. Bunun yanında, içki ve şarap içmekten kaçınılması emredildiği gibi, diğer insanları da içkiye özendirmenin doğru bir davranış olmadığı belirtilmektedir.

Yahudiliğin İslâm sonrası mezheplerinden birisi Yudgâniyye’dir. Yudgân, taraftarlarına zühdü, çokça namaz kılmayı emretmiş; et ve içkiyi yasaklamıştır. Ayrıca Yahudiler, birinci ve ikinci Tapınakların yıkılışını anma günü olarak kabul ettikleri milli yas günlerinde et yemekten kaçındıkları gibi, içki de içmezler.

Yahudilik’te içkinin dinî hükümleri Talmud’da¹⁹³ ortaya konulmuştur. Talmud’da, sarhoş olma noktasına kadar götürmemek kaydıyla içki içmenin sakıncalı olmadığı belirtilmiş olsa da, hâkimlerin mahkeme kararını vermeden önce içki içmemeleri, sarhoş edici etki yapabileceği için karardan önce hurma yememeleri gerektiği vurgulanmaktadır.¹⁹⁴ Yahudilerden istenen hususlardan birisi de, sarhoşken ibadet yapmaktan kaçınmalarıdır.¹⁹⁵ Öte yandan, kişinin sarhoşken yaptığı hatalardan sorumlu olduğu belirtilmiştir.¹⁹⁶ Talmud’a göre sarhoşluğun ölçüsü, kişinin kendisini bir krala uygun şekilde sunacak kadar kendinde olup olmamasıdır.¹⁹⁷

Günümüz Yahudiliğinde yapılan uygulamalara göre, içki tamamıyla kötü görülüp yasaklanmamıştır; hatta onun âdeta Tanrı’nın bir ihsanı olarak telakki edildiği görülür. Ancak Eski Ahid’in bütün kitaplarında sarhoşluk yani şikkaran, olumsuz bir durum olarak kabul edilmektedir.¹⁹⁸

¹⁹² Mika, 2/10-11.

¹⁹³ Talmud: Yahudilik’teki sözlü geleneği temsil eden Mişna ile bunun yorumuna dayalı olan Gemora’yı ihtiva eden esere Talmud adı verilmiştir. Bkz. Gündüz, Din ve İnanç Sözlüğü, s. 357.

¹⁹⁴ Basalel, age, I, 232; Talmud, Erubin, 64a; Kethuboth, 10b.

¹⁹⁵ Berakoth, 31b.

¹⁹⁶ Erubin, 65a.

¹⁹⁷ Demirci, “İslam Öncesi Dinlerde İçki”, DİA, XXI, 457.

¹⁹⁸ Bkz. İşaya, 5/11, 28/7; Yeremya, 35/14; Habakuk, 2/5; Hoşea, 4/11; I.Samuel, 1/13-16.

B. İBADETLERDE İÇKİ

1. Sabbat (Sebt Günü) Âyini

Yahudilikte haftalık ibadet, kutsal günleri sayılan Sabbat'ta (Cumartesi) yapılır. Yahudilerin dinî hayatlarının merkezini teşkil eden Sabbat; bütünüyle bir dinlenme ve dua günüdür. Bu günde sadece iş yapmamak yeterli olmayıp aynı zamanda ateş yakmak, yazı yazmak ve hatta telefon etmek bile yasaklanmıştır. Dindar Yahudilere göre Sabbat, sevinç ve neşe içerisinde geçirilmesi gereken bir bayram günüdür.¹⁹⁹ Bu günün hazırlıkları Cuma günü ikindi vaktinden itibaren başlar. Yahudilikte günler Güneş'in batışından batışına kadar hesap edildiğinden, Sabbat ibadeti de Cuma günü akşamı havanın kararmasıyla başlayıp Cumartesi günü Güneş'in batışıyla sona erer.²⁰⁰

Eski Ahid'de, Sabbat'ın kutlanması ile ilgili olarak nedenler arasında; Yaradılış'ın nihayete ermesi, hizmet edenlere bir dinlenme fırsatı sunulması, Tanrı ile İsrailoğulları arasındaki Ahit'in bir işaretini teşkil etmesi sayılabilir. (Çıkış, 31/12-18)

a) Sabbat Günü

Yahudilikte Sabbat'ın; neşe, dinlenme, manevî ahenk içeren ve diğer iş günlerinden farklı bir gün olduğu inancı bulunmaktadır. Evde bu, özel bir menü içeren yemeklerle de vurgulanır. Kişinin zamanını okumaya ve dinlenmeye ayırması gerekir. Karı koca arasındaki cinsel münasebetin Sabbat'a denk getirilmesi de teşvik edilir. Karaylık ve Kutsal Kitap'a dâhil olmayan İkinci Bet Ha-Mikdaş dönemi ve sonrasına ait apokrif kitaplarından Jübileler kitabı ise, Sabbat'ta bu tür ilişkileri yasaklamaktadır.²⁰¹

Cuma öğleden sonrası geç saatlerde Sabbat'ı karşılamak için her şeyin hazır olması gerekir. Güneşin batmasından yaklaşık yarım saat kadar önce mumlar şu dua ile yakılır: "Ey Tanrı! Bizim Allahımız, kâinatın hâkimi, emirleriyle bizi takdis eden ve bize, Sabbat ışığını tutuşturmamızı emreden Tanrı! Hamd sanadır."²⁰²

¹⁹⁹ Güç, Ahmet, Dinlerde Mabet ve İbadet, İstanbul 1999, s. 146.

²⁰⁰ Parrinder, Geoffrey, The World's Living Religions, London 1977, s. 143; Çıkış, 16/29.

²⁰¹ Basalel, Yusuf, Yahudilik Ansiklopedisi, İstanbul 2001, III, 654.

²⁰² Hertzberg, Arthur, Judaism, New York 1962, s. 120.

Mişna'ya göre bir tek mum yeterlidir. Fakat uzun zamandan beri “Hatırla”²⁰³ ve “Koru”²⁰⁴ geleneği yerleşmiştir. Kabalistler ise, her biri haftanın bir gününü ifade eden yedi mum yakarlar. İki mumu evin hanımı yakar. Evin hanımı yoksa erkek yakabilir. Bilgeler fakir bir insanın Sabbat'taki Kidduş şarabından önce, Sabbat mumlarını satın almasını buyurmuştur.

Şarap, Talmudik zamanların günlük içeceği olup, dua eşliğinde içilirdi. Ancak Sabbat özel bir gün olduğundan, şarap içilirken özel bir dua gerekirdi. Böylece Kidduş²⁰⁵ uygulaması, M.Ö. 6-4. yüzyıl arasında gelişmiştir. Kidduş, evlerde Sabbat ve bayram yemeklerinden önce okunur. Sinagogda okunan Kidduş, evinden uzakta veya yolcu olanlar içindir. Kadınlar da Kidduş'u dinler ve “amen” derler. Eğer evin erkeği o gece orada bulunamıyorsa, Kidduş'u kadın söyleyebilir. Duanın bitiminde Kidduş'u okuyan şarabı yudumlar ve aile fertlerine içmeleri için bardağı dolaştırır.²⁰⁶ Daha sonra “netilat yadayim” berahası²⁰⁷ söylenerek bir kabin üzerinde eller yıkanır ve kurutulur. Evin reisi Sabbat ekmeklerinin (hallot) örtüsünü açar ve ekmekleri elinde tutarak Amotsi duasını okur. Ardından elle koparılan ekmek parçaları tuza banılıp aile fertlerine dağıtılır. Bu uygulamalardan sonra yemeğe geçilir.

b) Sabbat Sofrası

Bu çok önemli ve yaygın Yahudi geleneğinin uygulanması ile ilgili olarak, sofranın önceden hazırlanmış olup en iyi yemek tabaklarının ve en güzel beyaz örtünün kullanılması gerekir. Sabbat sofrasında mumların dışında ayrıca Kidduş bardağı ve iki bütün ekmeğin (hallot) bulunması şarttır. Beyaz örtünün simgesel anlamı, İsrailoğullarının çölde geçirdikleri zaman zarfında yedikleri ve tüm toprağı örten beyaz renkli “Mana” adlı yiyeceğin hatırasıyla ilgilidir. Sabbat ekmekleri (hallot) iki tanedir. İsrailoğulları Mısır çıkışında çölde kaldıkları süre içinde Tanrı'nın yolladığı gökten gelen “Manna” ile beslenmişlerdir. Her gün düşen miktar bir günlük ihtiyacı karşılayacak kadardı. Ancak altıncı gün Tanrı iki misli Manna yollayarak iki

²⁰³ Bkz. Çıkış, 20/8.

²⁰⁴ Bkz. Tesniye, 5/12.

²⁰⁵ Kidduş: Yahudilerin Sabbat'ı veya diğer kutsal günleri kutsama töreni. Kidduş, evlerde söz konusu olan günün öncesi akşam yemeğinde yapılır. Evin reisi bir şarap kâsesi üzerine Kidduş duasını okur. Daha sonra sofrada bulunan herkese birer yudum içirir. Bkz. Gündüz, Din ve İnanç sözlüğü, s. 220.

²⁰⁶ Hinnels, John R., Dictionary of Religions (DR), Great Britain 1988, s. 292.

²⁰⁷ Tanrıya şükran ve kutsama içeriğine sahip, karakteristik bir Yahudi duası. Bkz. Gündüz, age, s. 65.

günlük yiyecek sağlamış oldu. Bu olayın anısına Sabbat sofrasına iki ekmek koymak âdet olmuştur. Sabbat sofrasındaki ekmeklerin güzel bir örtü ile örtülmesi gelenektir. Bu örtü ancak dua edildikten sonra kaldırılır.²⁰⁸

Şarap ise, geleneksel neşe ve esenlik simgesi olarak kabul edilir. Kidduş söylenecek şarap, kesinlikle üzümünden mamul ve kaşer olmak zorundadır. Başka meyvelerden yapılmış şarapla Kidduş söylenmez. Şarap bulunmayan durumlarda Kidduş, iki hallot ile yapılır ve bu şekilde hallotlar örtülmez. Kidduş bardağıysa yaklaşık 1/10 lt. hacimde olmalıdır.

Ekmekle şarap kutsal olarak kabul edilmekle beraber, Sabbat töreninin iki önemli simgesidir. Bunlar toprağın bereketini temsil ederler.²⁰⁹ Sabbat töreni, dünyanın yaratılışı ve İsrail oğullarının Mısır'dan çıkışının anısı olarak kutlanmaktadır.²¹⁰

c) Sabbat Yemekleri (Şaloş Seudot)

Sabbat günü üç öğün yemek esastır. Bunların ilki ve en önemlisi Cuma akşamı yenen yemektir (Seuda Rişona). Özenle ve kurallarına göre düzenlenen Sabbat sofrasını süsleyen geleneksel yiyecekler balık, et ve şaraptır. Geçim sıkıntısı çeken ailelerde et ve balık öğünleri özellikle Sabbat günü için ayrılır. Daha fakir aileler ise her günkü öğünlerle yetinirler. Yemekte “Zemirot” söylemek âdettir. Her yemek bitiminde Tanrı'ya şükretmek için sessizce söylenen Birkat Amazon duası ise, Sabbat yemeğinden sonra şarkıyla ve yüksek sesle söylenmelidir. Sabbat Tefilası'ndan hemen sonra yenilen öğün de (Seuda Şeniya), akşamki düzeni içeren bir sofrada açılır ve Kidduş'un okunmasıyla yemeğe başlanır. “Seuda Şelisit” , Sabbat gününün son yemeği olup Minha'dan sonra yenir. Diğerlerinde olduğu gibi bu yemekte de hallötler bulundurulur.²¹¹

d) Avdala Duası

Avdala İbranicede “ayırma” anlamına gelmektedir. Sabbat'ı karşılarken Kidduş'ta olduğu gibi Sabbat'ı uğurlarken de şarapla Avdala duası okuma

²⁰⁸ Basalel, age, III, 655.

²⁰⁹ Dinler Tarihi Ansiklopedisi, İstanbul 1976, II, 423.

²¹⁰ Örs, Hayrullah, age, s. 410.

²¹¹ Basalel, age, III, 656.

zorunluluğu vardır. Sabbat'ın başlangıcı gibi sonu da belirli merasimle kutlanır; Baba, şarap kupasını eline alır ve Tanrı'nın yardımına güveni anlatan şu sözleri söyler:

“Kurtuluş kâsesini alayım ve Rabbin adını çağırayım.”

“O, kavmi için bir zamanlar sevinç idi, bizim için de öyle olsun.”²¹²

Sonra baba şükran duasını okur:

“Ateşten ışığı yaratan Ebedi Tanrı, sana hamdolsun.”

Sonunda şarapla mumu eline alır ve asıl, Sabbat'a veda seremonisini yapar.

“Ey ebedi olan, sen ki kutsalla kutsal olmayanı, ışıkla karanlığı, İsraille öteki milletleri, yedinci günle öteki altı çalışma gününü ayıransın, adın yüceltilsin. Ey ebedi olan, sen ki, Mubarekle mubarek olmayanı ayıransın, adın yüceltilsin.” der.

Bu tamamlandıktan sonra baba, şarap kupasından herkese birer yudum içirerek Sabbat ekmeğini paylaşır. Bazen peşinden bir akşam yemeği yenebilir.²¹³ Sonunda aile, Yahudilerin bekledikleri Mesih'in öncüsü olan Nebi İlyâ'nın ilâhisini okur. Böylece Sabbat âyini sona erer. Âyinin bu kısmı evde kutlanandır.

Ancak şarap yoksa su hariç, bira, rakı, likör gibi herhangi bir içki de kullanılabilir. Bardak içkiyle taşarcasına doldurulur; bu da gelmekte olan haftanın bolluk ve bereket içinde geçmesi dileğini anlatır.²¹⁴ Bunun yanı sıra hoş kokulu otlar (besamim) için bir dua okunur, koklanır ve mum yakılır. Hoş kokulu otlar, bedeni ferahlatmayı; yakılan mum ise haftanın ilk işinin aydınlık olmasını simgeler.²¹⁵

e) Dünyada ve Türkiye'deki Yahudilerde Sabbat

Birçok ülkede şartlar modern hayatın gereklerine göre düzenlenmiştir ve ailelerin toplanmasının yanı sıra, diğer Sabbat kuralları uygulanamamaktadır.²¹⁶ Ancak dindar cemaatlerde, modern çağın teknolojik gelişmeleri kuralları kolaylaştırmıştır. Örneğin İsrail'de ve Amerika Birleşik Devletleri'nde büyük

²¹² Mezmurlar, 116/13.

²¹³ Parrinder, Geoffrey, A Book of World Religions, London 1976, s. 16-17

²¹⁴ Dinler Tarihi Ansiklopedisi, II, 423.

²¹⁵ Basalel, age, III, 657.

²¹⁶ Örs, age, s. 413.

otellerde ve büyük binalarda bulunan ve Sabbat günü kurallarına uygun çalışan asansörlerin varlığı gibi... İsrail’de Cuma öğleden sonrasında itibaren Sabbat’ın gelişi; iş yerlerinin kapanması, toplu taşıma araçlarının durması gibi uygulamalarda belirginleşir. Özellikle dindar çevrelerde Sabbat kurallarına sıkı bir şekilde uyulduğu görülmektedir.

Ülkemizde yaşayan Yahudiler arasında Sabbat, umumiyetle geleneksel konumunu muhafaza etmektedir. Hafta boyunca görüşemeyen aile fertleri Sabbat yemeğinde bir araya gelmekte ve bu şekilde de aile bütünleşmesi sağlanmış olmaktadır. Yeni nesil de kendisine aktarılan bu geleneği bir tatil gecesi olan Cuma akşamını ailesiyle birlikte bir sofrada yemek yiyerek geçirmektedir. Cuma akşamı ve özellikle Cumartesi sabahı sinagoglarda kalabalık bir topluluğa rastlanır. Öğleden sonraları sinagoglarda Tora okunur ve dinî sohbetler yapılır. Cumartesi gündüz vakti, günlük hayat dindar aileler haricinde bir tatil havasındadır. Geleneksel olarak Yahudilere ait birçok işyerinin Sabbat günü kapalı olduğu müşahede edilmektedir.

f) Çeşitli Sabbat Âyini Objeleri

Sabbat ışıkları için ilk zamanlar basit ve kilden yapılmış şamdanlar kullanılmıştır. Orta Çağlar’da yağ akışı ayarlanabilen ve asılan lambalar revaçta idi. 17. yüzyıldan itibaren mumlar kullanılmaya başlanmıştır. Bu mumların üzerine, Yahudilerin kullanımı için olduğunu tespit edecek işaretler kazınır. Genellikle “Sabbat’ın şerefine” gibi sözlerin işlendiği keten veya benzeri bir zarif kumaştan yapılmış, Sabbat ekmeklerini (hallot) örten örtüler, sadece bu güne mahsus ekmek bıçakları ve sanatkarlar tarafından süslenmiş Kidduş için şarap bardakları da Sabbat âyini ile ilgili eşyalar arasında yer almaktadır.²¹⁷

2. Purim (Kurtuluş Bayramı)

Yahudilerin kurtuluş bayramı olarak kutladıkları Purim günü (Ador ayının 14’ü; Şubat-Mart) evlerde ziyafet çekilir, dostlara en nefis yiyecekler gönderilir ve fakirlere hediyeler verilir. O gün bol bol, kendinden geçinceye kadar içenler de az

---

²¹⁷ Basalel, age, III, 657.

değildir. Hatta denilir ki: Purim’de; “Haman’a lânet olsun” sözüyle “Mordehay mubarek olsun” sözlerini birbirinden ayırt edemeyecek kadar içmelidir!”²¹⁸

3. Evlenme Törenleri

Bir tapınma yeri olan sinagogda yapılan dini törenler arasında evlenmenin de yer aldığı görülmektedir. Gelinle güveyin, sinagogda buluştukları yere “huppa” adı verilmektedir. Güveyin yanında babası, gelinin yanında ise annesi bulunur. Bu sırada topluca “Mezmur” okunur. Daha sonra yeni evlilere mutluluk dileğinde bulunan bir ilâhi söylenir. Haham bu konuda birkaç söz söyledikten sonra, Tanrıya şükrederek aldığı bir bardak şarabı gelinle güveye içirir.²¹⁹

Yahudilikte şarap yasak kabul edilmemekte; ancak bu konuda, özellikle şarabın yapımında birtakım şartlar aranmaktadır. Yahudi’nin içeceği şarabı gene dini bütün bir Yahudi denetlemelidir. Ayrıca şarabın konduğu şişenin açılması, doldurulması Yahudilerin denetimi altında olmalıdır, bunun dışında kalan şarap “terefa” sayılır, dolayısıyla haram kabul edilir.²²⁰

Ahd-i Atik (Tevrat) de sıkça belirtilen içki türü, İbrânicedeki diğer isimleri yanında hmr (hemer) veya “yyn” (yain) diye zikredilen şaraptır. Ayrıca arpa ile diğer bazı bitkilerden veya hurma ve benzeri meyvelerden yapılan mayalanmış içkiler ve özellikle şarap için şekar adı da kullanılmaktadır.

Hem Ahd-i Atik, hem de onun yorumu olan Talmud’da²²¹ ılımlı ölçüde içilen içkiye karşı takınılan müsamahakâr tavır ve Sabbat’ta şarabın kutsanarak içilmesi (kidduş), Yahudilik’te içki kültürünün varlığını sürdürmesine sebep olmuştur. Bugün Yahudilik’te Sabbat kutlamalarında, Purim, Pesah ve Roş ha Şanah’ta sarhoş olmayacak miktarda şarap içmek gelenek olarak kabul edilmektedir.

Ayrıca Doğu Avrupa’da ortaya çıkan, mistik Hasidikler arasında Tanrı’ya ulaştırıcı bir araç olarak şarabın, önemli bir yeri olduğuna inanılmaktadır.²²²

²¹⁸ Örs, age, s. 420; Dinler Tarihi Ansiklopedisi, II, 425.

²¹⁹ Dinler Tarihi Ansiklopedisi, II, 462.

²²⁰ Dinler Tarihi Ansiklopedisi, II, 464.

²²¹ Tümer-Küçük, age, s. 201; Schimmel, age, s.156.

²²² Demirci, “İslam Öncesi Dinlerde İçki”, DİA, XXI, 458.

İKİNCİ BÖLÜM

HİRİSTİYANLIK'TA İÇKİ

A. YENİ AHİD'DE İÇKİ

1. İçkinin Serbest Olarak Kullanımı

Yeni Ahid, Hıristiyanlar tarafından kutsal kabul edilen kitapların adıdır.²²³ Ancak, Hıristiyanlığın ilke ve prensipleri, ibadetlerindeki esaslar ortaya çıkarken Yahudilikten ve onun kutsal kitabı Eski Ahid'den de etkilenmiştir. Bunun bir sonucu olarak Yahudilikte olduğu gibi Hıristiyanlıkta da, içkinin yasak oluşu ile ilgili birçok emir olmasına rağmen; içki ve şarap günümüze kadar kullanıla gelmiş, ayrıca önemli sakramentler arasında da yer almıştır.

Yeni Ahid'de 47 yerde içki ve şaraptan 4 yerde de sarhoşluktan bahsedilmektedir. Sinoptik İncillerden²²⁴ Matta'da konu ile ilgili şu bilgiler yer almaktadır:

“Hiç kimse yeni şarabı eski tulumlara doldurmaz. Yoksa tulumlar patlar; hem şarap dökülür, hem de tulumlar mahvolur. Yeni şarap yeni tulumlara doldurulur, böylece her ikisi de korunmuş olur.”²²⁵

Şarap yapanlara ve onu içenlere bir tavsiye niteliğinde olan bu ifadelerden insanların içkiyi serbest olarak içtikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca İncil yazarı yeni şarabın zarar görmemesi için yeni tulumlara doldurulmasını tavsiye etmektedir.

Luka İncili'nde ise, Hz. İsa, gerçek komşusunun kim olduğunu soran bir kimseye cevaben şu örneği vermiştir:

“Adamın biri Kudüs'ten Eriha'ya inerken haydutların eline düşmüş. Onu soyup dövmüşler ve yarı ölü halde bırakıp gitmişler. Bir rastlantı olarak o yoldan bir kâhin geçiyormuş. Adamı görünce yolun öbür tarafından geçip gitmiş. Bir Levili de o yere varıp adamı görünce aynı şekilde geçip gitmiş. O yoldan geçen bir Samiriyeli ise adamın bulunduğu yere gelip onu görünce, yüreği sızlamış. Adamın yanına gitmiş,

²²³ Tanyu, Hikmet, “Ahd-i Cedid”, DİA, İstanbul 1998, I, 501.

²²⁴ Birbirine benzeyen içeriğiyle dikkatleri çeken ilk üç İncil'e (Matta, Markos, Luka) verilen isimdir. Bkz. Gündüz, Din ve İnanç Sözlüğü, s. 342; Schimmel, age, s. 160.

²²⁵ Matta, 9/17; Markos, 2/22; Luka, 5/37-39.

yaralarının üzerine yağla şarap dökerek onları sarmış. Sonra adamı kendi hayvanına bindirerek bir hana götürmüş ve onunla ilgilenmiş. Ertesi gün iki dinar çıkararak hancıya vermiş. ‘Ona iyi bak’ demiş, ‘bundan fazla ne harcarsan, dönüşümde sana öderim.’ Sence bu üç kişiden hangisi haydutlar arasına düşen adama komşu gibi davranmış? Yasa uzmanı, “ona acıyıp yardım eden” dedi. İsa ona, “Git, sen de öyle yap” dedi.²²⁶

Bu ifadelerden o dönemde yaşayan insanların yanlarında içki olarak şarap taşıdıkları ve yeri geldiğinde bunu tedavi amacıyla da kullandıkları anlaşılmaktadır. Bunun yanında hiç kimsenin eski şarabı içtikten sonra yenisini istemeyeceği ve tüccarların ticaret maksadıyla şarap alıp sattıkları²²⁷ belirtilmektedir.

Pavlus’un Timoteus’a Birinci Mektubu’nda yer alan; “Artık su içmekten vazgeç; miden ve sık sık baş gösteren rahatsızlıkların için biraz da şarap iç”²²⁸ şeklindeki ifadeleri de konumuzla ilgilidir. Yeni Ahid’in başka bir yerinde de Pavlus:

“Her yiyecek temizdir, ama yedikleriyle başkasının sürçmesine yol açan kişi kötülük yapmış olur. Et yememen, şarap içmemen ya da kardeşinin sürçmesine yol açacak bir şey yapmaman iyidir²²⁹” sözleriyle içkiden kaçınılmasını istemektedir.

Hıristiyan inancına göre İnciller, Tanrı’nın yönetmesi ile İncil yazarları tarafından hatasız olarak yazılmış olma özelliğini korumaktadır. Havariler ve İncil yazarları, konuşurken ve yazarken tamamı ile Tanrı’nın iradesi ile konuşmuş ve yazmışlardır.²³⁰

İslâm kaynaklarına göre İncil, Allah tarafından, Hz. İsa’ya vahyedilen kitabın adıdır.²³¹ Ancak İncil, Allah’tan gönderildiği ilk şeklini muhafaza edememiş, zamanla bazı değişikliklere uğramıştır.²³²

²²⁶ Luka, 10/30-37.

²²⁷ Bkz. Vahiy, 18/12.

²²⁸ Timoteus’a I. Mektup, 5/23.

²²⁹ Romalılar, 14/21.

²³⁰ Michel, Thomas, Hıristiyan Tanrı Bilimine Giriş, İstanbul 1992, s. 32.

²³¹ Bkz. Mâide, 5/46-47.

²³² Yeni Ahid’in tahrif edilmesi hakkında geniş bilgi için bkz. Aydın, Reddiyeler; Yıldırım, Suat, Mevcut Kaynaklara göre Hıristiyanlık, Ankara 1988; Kuzgun, Şaban, Dört İncil Farklılıkları ve Çelişkileri, İstanbul 1991, s. 242-273; Tanyu, “Ahd-i Cedid”, DİA, I, 506.

Hıristiyanlıkta dini otorite olan kilise de ilk dönemlerde benimsediği, kutsal metinlerin tamamıyla Allah tarafından yazdırıldığı inancını zaman içinde terk ederek bunların, kutsal metin yazarları eliyle tertip edildiğini kabul etmiştir. Bu nedenle bu metinlerin muhteva, üslup ve edebi ifade bakımından bu yazarlara ait olduğuna inanılmaktadır.

Bunun yanında Kitâb-ı Mukaddes'in asıl hedefinin iman ve ahlâkla ilgili meseleler olduğuna dikkat çeken kilise, ortaya çıkan çelişkiler ve ilmi sonuçlara zıt bilgiler karşısında, metin yazarlarının da yanılabilceğini de kabul etmiş olmaktadır.²³³

2. Yeni Ahid'e Göre Hz. İsa ve İçki

Sinoptik İncillerde bulunmayıp sadece Yuhanna İncilinde anlatılan bir mucizeye göre Hz. İsa, bir düğünde düğün sahibinin şarabının bitmesi üzerine, küplere su doldurarak onları bir anda şaraba çevirmiştir.

Yuhanna'ya göre, Hz. İsa öğrencileri ile beraber Kana şehrinde bir düğüne davet edilmiştir. Düğünde annesi Meryem de hazır bulunmuştur. Bir ara düğün sahibinin misafirlere ikram ettiği şarap bitmiştir. Bunun üzerine Hz. İsa'nın annesi Meryem ona, "şarapları yok" demiştir. Bu sözle herhalde oğlundan düğün sahibine yardım etmesini ve mucize göstermesini istemiş olmalı ki, Hz. İsa annesine, "kadın, benden sana ne? Saatim daha gelmedi" diye cevap vermiştir. Yani bir bakıma annesini azarlamış, fakat yine de orada bulunan hizmetçilere küpleri su ile doldurmalarını emretmiştir. Küplere doldurulan sular, o anda şarap olmuş ve misafirlere ikram edilmiştir.

Bir mucize olarak suyu şaraba çeviren Hz. İsa, göstermiş olduğu bu mucize ile öyle kaliteli bir şarap meydana getirmiş ki, düğünde bulunan bazı misafirler, bu şarabın düğünün başında ikram edilenden daha kaliteli olduğunu itiraf etmişlerdir.²³⁴

Yuhanna'nın naklettiği bu olay, acaba bir mucize mi, yoksa bir kötülük ve günah mı? Çünkü mucizede insanların hayrına olan bir şeyin ortaya konması gerekir. Hâlbuki Hz. İsa burada suyu şaraba çevirmek suretiyle alkollü içki üretmiş ve insanların

---

²³³ Bucaille, Maurice, Müsbet İlim Yönünden Tevrat İnciller ve Kur'an, (terc. Mehmet Ali Sönmez), İstanbul 1987, s. 178.

²³⁴ Yuhanna, 2/1-10.

zararına hareket etmiş olmaktadır. Bu hadisenin iyice araştırılması ve üzerinde düşünülmesi sonucunda, aslında Hz. İsa'ya nispet edilmesi mümkün olmayan şu noktalar tespit edilmiştir:

1. Hz. İsa ve öğrencileri, şarap ikram edilen bir düğüne gitmişlerdir. Alkoliklerin çokça bulunduğu, herkesin şarap içerek sarhoş olduğu bir toplantıya Hz. İsa niçin katılmış ve orada bulunmaktan ne gibi faydalar gözetmiştir?

2. Böyle bir olay, Hz. İsa'nın diğer İncillerde ve Kur'an-ı Kerim'de geçen mucizeleri arasında yer almamaktadır.²³⁵

3. Hz. İsa ve öğrencileri böyle bir toplantıya katıldıklarına göre herhalde şarap da içmiş olmalıdırlar. Zira diğer İncillerde onun düğünlere giderek şarap içtiğine ve dolayısı ile insanların kendisine "ayyaş" dediklerine dair ifadeler yer almaktadır.²³⁶

4. Hz. İsa'nın annesi de bu düğüne katılmış ve oğlundan şarap üretmesini istemiştir. Burada Hz. İsa'nın, annesinin bu isteğine verdiği cevap çok kırıktır, adeta annesine hakaret etmiştir. Ama nedense yine onun isteğini yerine getirmiştir.

5. Alkollü içkiler ve özellikle şarap, insanlara zarar veren bir şey olduğu halde bir din vazihı olan Hz. İsa, insanların sarhoşluklarını arttırmak için suyu şaraba çevirmektedir. Bu, onun tebliğ görevinin özü ile bağdaşmamakta; Hz. İsa'nın gösterdiği ifade edilen bu mucizede onun tebliğine yardımcı olacak bir husus görülmemektedir.

Yuhanna'nın, Kana düğününde mucize gösteren bir kişi olarak takdim ettiği Hz. İsa, bu takdime göre aslında şarap içilen, sarhoşların hareketlerini kontrol edemediği, kadın erkek herkesin bir arada bulunduğu bir yere gitmiş ve orada muhtemelen onlarla beraber şarap içmiş ve sarhoş olmuş, bunlara ilaveten şarap bitince suyu şaraba çevirerek oradakilerin daha fazla içmelerini ve sızmalarını temin etmiş bir insan görüntüsündedir. Bu hal, kendisine ulûhiyet atfedilen birisi için değil, herhangi salih bir kimse için bile uygun olmadığı halde, Yuhanna Hz. İsa'yı bu şekilde takdim etmiştir.²³⁷

---

²³⁵ Mâide, 5/110.

²³⁶ Matta, 11/19; Luka, 7/34.

²³⁷ Kuzgun, age, s. 202-203.

Dinler tarihinde her peygamberin önemli vasıfları vardır. İncillerde Hz. İsa, kendi özelliğini şarap içmemekle açıklamaktadır.²³⁸ Pavlus'un Romalılara mektubunda, "et yememek ve kardeşinin onunla sürüleceği bir işi yapmamak iyidir"²³⁹ denilmektedir.

Hz. İsa'nın içkiyi helal kıldığını veya kendisinin içki içtiğini kanıtlayacak hiçbir delil yoktur. Hz. İsa'dan sonra gelen Hıristiyan din adamlarının insanları yanılttığı anlaşılmaktadır. Diğer taraftan, Pavlus'un bir yerde içkinin içilmesini yasaklarken²⁴⁰ başka bir yerde "artık yalnız su içme, miden ve sık sık gelen rahatsızlıkların için biraz şarap iç"²⁴¹ demesi bu metinleri kendisinin ilave ettiğini göstermektedir. Zira Yüce Yaratıcı'nın, bir şeyi bir yerde helâl diğer yerde yasak etmesi düşünülemez. Allah'ın sözlerinde -bazı kulların sözlerinde olduğu gibi- asla tutarsızlık yoktur.²⁴²

3. İçkiden Kaçınmayı Telkin Eden Ayetler

İçki içilmesi konusunda Eski Ahid'de yer alan olumsuz tavrın Yeni Ahid'de de yer aldığı görülmektedir. Bunların bir kısmı sarhoşluğun doğuracağı kötülöklere işaret ederken, bir kısmı da içki içmekten sakınılmasını telkin etmektedir.

Pavlus'un Kudüs'e yaptığı bir yolculuk sırasında Romalılara yazdığı mektubunda, halka genel olarak tavsiyelerde bulunurken, yapılması gerekenler:

"Çılgınca eğlencelere ve sarhoşluğa, cinsel ahlaksızlığa ve sefahate, çekişmeye ve kıskançlığa kapılmayalım. Gün ışığında olduğu gibi, saygın bir yaşam sürelim"²⁴³ şeklinde sıralanmıştır

İyi bir aile reisinde bulunması gereken özellikler ise: "Şarap düşkünü ve zorba olmamalı; uysal, kavgadan ve para sevgisinden uzak biri olmalı. Kendi evini iyi yönetmeli, çocuklarına söz dinletip, kendisine tam bir saygı göstermelerini sağlamalıdır"²⁴⁴ şeklinde belirtilmiştir.

²³⁸ Bkz. Luka, 22/18.

²³⁹ Romalılara Mektup, 14/21.

²⁴⁰ Romalılara Mektup, 14/21; 13/13.

²⁴¹ Timoteosa I. Mektup, 5/23.

²⁴² Bkz. Nisâ, 4/82.

²⁴³ Romalılara Mektup, 13/13; Galatyalılara II. Mektup, 5/19-21.

²⁴⁴ Timoteus, 3/3.

Yine Pavlus'un Efeslilere Mektubunda: "Şarapla sarhoş olmayın, sizi sefahate götürür. Bunun yerine Ruh'la dolu olun"²⁴⁵ ifadeleri yer almaktadır.

Hıristiyanların içkinin içilmesine delil olarak kabul ettikleri ifadeler aslında içki içilmesini yasaklamaktadır. Hz. İsa çarmıha gerilmeden önce havarilerle yemek yerken kendisini ele verecek kişiye atıfta bulunmuştur. Yemekte ekmeği bölerek Havarilere "alın yiyin bu benim bedenim" dediği nakledilmekte,²⁴⁶ daha sonraki gelişmeler ise Matta İncilinde şöyle anlatılmaktadır:

"Bir kâse alıp şükretti ve onlara vererek dedi. Bundan hepiniz için. Çünkü bu benim kanım. Günahların bağışlanması için birçokları uğruna dökülen ahdin kanıdır. Fakat ben size derim: Babamın melekûtunda sizinle taze olarak onu içeceğim güne kadar, ben asmanın bu mahsulünden artık içmeyeceğim."²⁴⁷ Bu ifadelere göre Hıristiyanlara içki sürekli olarak haram kılınmış olmaktadır.

Hıristiyanlıkta içilen şarabın Hz. İsa'nın kanı olduğu kabul edilirken, Kitab-ı Mukaddes'te kan içilmesinin haram olduğu belirtilmiştir: "Ancak iyice sakının ki, kanı yemeyesin; çünkü kan candır ve etle canı yemeyeceksin."²⁴⁸

Ayrıca peygamber olan Hz. Zekeriya'ya bir oğlu olacağı ve onun hiç şarap ve içki içmeyeceği şöyle müjdelenmiştir:

"Rabbin bir meleği buhur sunağının sağında dikilip Zekeriya'ya göründü. Zekeriya onu görünce şaşırıp, korkuya kapıldı. Melek ona, "korkma Zekeriya" dedi, duan kabul edildi. Karın Elizabet sana bir oğul doğuracak, onun adını Yahya koyacaksın. Sevinç ve safa bulacaksın. Birçokları da onun doğumuna sevinecek. Çünkü Rabbin gözünde büyük olacak, hiç şarap ve içki içmeyecek..."²⁴⁹

Bu ifadelerden, şarap ve içki içmemenin Rabbin gözünde büyük olmak için gerekli olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Rab, insanlardan içki ve şarap gibi sarhoşluk

²⁴⁵ Efesliler, 5/18.

²⁴⁶ Matta, 26/26.

²⁴⁷ Matta, 26/27-29; krş. Markos, 14/25.

²⁴⁸ Tesniye, 12/23. Geniş bilgi için bkz. Shailer, Mathews-Smith, Gerald Birney, A Dictionary of Religion and Ethics, London 1921, s. 53.

²⁴⁹ Luka, 1/11-15; karş. Hâkimler, 13/14; Âl-i İmrân, 1/40; Meryem, 19/7; Enbiyâ, 21/89-90.

veren şeylerden sakınmalarını istemektedir. Ayrıca İncil’deki şu bilgiler de içkiden uzak durulmasının istendiğini göstermektedir:

“Şarap içmemen ya da kardeşinin sürçmesine yol açacak bir şey yapmaman iyidir. Bir yiyecekten kuşkulanan kişi o yiyeceği yerse yargılanır; çünkü imanla yemiyor. İmanla yapılmayan her şey günahdır.”²⁵⁰

“Benliğin işleri açıktır. Bunlar cinsel ahlâksızlık, pislik, sefahat, putperestlik, büyücülük, düşmanlık, çekişme, kıskançlık, öfke, bencil tutkular, ayrılıklar, bölünmeler, çekememezlik, sarhoşluk, çılgınca eğlenceler ve benzeri şeylerdir. Sizi daha önce uyardığım gibi yine uyarıyorum, böyle davrananlar Tanrı’nın Egemenliğini miras alamayacaklardır.”²⁵¹

“...Bedende elem çekmiş olan adam günahtan vazgeçmiştir; ta ki bedende baki kalan vaktinizi artık insanların arzularına değil, fakat Allah’ın iradesine göre yaşiyasınız. İnanmayanların hoşlandıklarını yapıp, sefahat, şehvet, sarhoşluk, çılgınca eğlenceler, içki âlemleri ve iğrenç putperestlik içinde yaşayarak geçmişte harcadığınız günler yeter.”²⁵²

İncil’de yer alan bu ifadeler göz önünde bulundurulduğunda, Hz. İsa’nın içkiyi helâl kıldığını veya kendisinin de içki içtiğini ispatlayacak herhangi bir delilin olmadığı görülmektedir.

Kitab-ı Mukaddes’te peygamberlerle ilgili nakillerde Hz. Musa, Hz. Harun ve Hz. Yahya’nın içki içmemeleri sebebiyle övülmeleri ve Tevrat’taki, “sakın şarap ve içki içme. Hiç murdar bir şey yeme”²⁵³; “Çünkü Rabbin gözünde büyük olacak, hiç şarap ve içki içmeyecek”²⁵⁴ sözleri; “Ey İnsanlar! Yeryüzünde bulunanların helâl ve temiz olanlarından yiyin, şeytanın peşine düşmeyin”²⁵⁵ ve “Ey iman edenler! Şarap, kumar,

---

²⁵⁰ Romalılar, 14/21.

²⁵¹ Galatyalılar, 5/19-21.

²⁵² Petrus’un I. Mektubu, 4/2-3.

²⁵³ Hâkimler, 13/4.

²⁵⁴ Luka, 1/15.

²⁵⁵ Bakara, 2/168.

dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz”²⁵⁶ âyetleriyle benzerlik arz etmektedir.

Hiz. Musa ve Hiz. İsa’dan sonra, onları takip eden Yahudi ve Hıristiyanlar (Ehl-i Kitap) peygamberlerinin emirlerine uymayarak halkı ve kendilerini yanlış bir yola sürükledikleri anlaşılmaktadır. Zira Kitab-ı Mukaddes’te içki ve şarap içmeyi yasaklayan elliye yakın ayet bulunmaktadır. Bu ayetler, içki ve murdar olan şeyleri kötüleyerek insanları bunlardan sakındırmaktadır.²⁵⁷

Amerika’da 1989 yılında kaleme alınan, “Doğu-Batı Diyalogları: Dinler Arası Bir Buluşma” adındaki kitap üzerinde görüşlerini açıklayan Protestan Papaz Alvin V. Hart, öne sürdüğü fikir ve görüşlerle Amerika’nın önemli teologlarından birisi olarak kabul edilmektedir. Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm dinlerinin üçünde de “Allah’ın Birliği” inancının ortak olduğuna dikkat çeken Hart, Hiz. İsa hakkındaki Allah’ın oğlu telakkisinin sonradan uydurulmuş “basit bir kilise doktrini” olduğunu, bunun İncil’le, gerçek Hıristiyanlıkla bir ilgisinin olmadığını ve İncil geleneğinin bilhassa Tevrat’taki bazı sözlerde her türlü puta tapıcılığı yasakladığını²⁵⁸ ifade etmektedir.

Ayrıca şarabın, Hiz. İsa’nın kanı kabul edilmesine kadar götürülmüş bir yanlışın, İbrani, Kildani ve Grek dillerinden gelen ve İncil’de üzüm suyu anlamında kullanılan kelimelerin hatalı olarak tercüme edilmesine dayanmakta olduğunu; alkollü ve uyuşturucu etkiye sahip her türlü içeceğin elimizdeki İncil’de geçen birçok ifadelerde açıkça görüldüğü şekilde haram kılındığını dile getirmektedir.

Papaz Hart, konumuzu yakından ilgilendiren düşüncelerini şöyle ifade etmektedir:

“Günümüzde Hiz. İsa’nın kanı yerine kiliselerde dağıtılan şarap aslında bir zamanlar böyle bir anlayış içinde kilise ayinlerinde yeri bulunmamaktaydı. En azından birçok muteber ilim adamının dile getirdiği budur. Bu görüşe göre, şarap kelimesi orijinal manasıyla üzüm suyu demektir.

---

²⁵⁶ Mâide, 5/90.

²⁵⁷ Kaya, age, s. 176.

²⁵⁸ Çıkış, 20/3-5.

Dikkatinizi çekmek istediğim nokta şu ki, İncil'in kaleme alındığı devirlerde, bağda yetişen bütün ürünlerden elde edilen sıvı içeceklerle, mayalama olup olmadığına bakılmaksızın “şarap” adı veriliyordu. Şimdi bilim adamlarının öne sürdüğü şey budur. Bu manada sıvı içecekleri ifade eden “şarap” kelimesi için, İbrani ve Kildani (Arami) dilinde on üç ve Grekçe’de de dört farklı kelime kullanılmıştır. Grekçe’de kullanılan kelime “oinos” idi. Bu Yunanca kelime İbranice’de yayin ve yain; Latince’de vinum; İngilizcede wine’a karşılık gelmektedir. Bununla birlikte, klasik İncil kullanımında bu kelimeler sadece üzüm suyu anlamını taşırlar.²⁵⁹

“Septuagint”de, yani Eski Ahid’in Grekçe tercümesinde İbranice üzüm suyu kelimesi otuz üç defa Grekçe’ye “oinos” olarak çevrilmiştir. Bu kelime lotus ağacı meyvesi ve hurmadan elde edilen özsu için de kullanılıyordu.

Eski Ahid tarihi üzerine uzman olan Cambridge Üniversitesi’nden Profesör Samuel Lee’ye göre de, benim öne sürdüğüm gibi İbranicede bu kelimenin kökü yain, yani şaraptır. Fakat Profesör Lee’nin de belirttiği gibi, İncil’in yazıldığı dönemlerde bu kelime mayalanma yoluyla elde edilmiş içecekler anlamını taşıyor; sadece, kaynatma yoluyla elde edilmiş olduğundan biraz koyulaşmış ve hiçbir sarhoş edici tesiri bulunmayan şurup türü içecekleri ifade ediyordu. Kaynatma işlemi üzüm suyuna daha uzun bir raf ömrü kazandırıyor ve böylece daha uzun süreli bir depolama imkânı doğuyordu. Bu nedenle, İncil’de ilk devirlerde gelen peygamberlerin sarhoşluk verici içeceklerin kullanılmasına müsaade ettiklerini kesinlikle düşünemeyiz. O zamanlar şarap, üzüm suyu demektir.²⁶⁰

Bu bilgiler göz önünde bulundurulduğunda, sarhoşluk verici içeceklerin İncil’in vahyedildiği dönemlerde haram olarak telakki edildiği söylenebilir. Ayrıca bugün İncil’de yer aldığı şekliyle de bilinmektedir ki, sarhoşluk verici veya alkollü içecekler bağımlılık yapıcı,²⁶¹ şiddet doğurucu²⁶² ve kullananları Yüce Allah’tan uzaklaştırıcı özelliklere sahiptir.²⁶³

²⁵⁹ Hamr (A.), şarap. Hamr kelimesi eski Arap şiirinde hayli kullanılmış bulunmakla beraber, bunun Arâmi dilinden alınmış olması çok muhtemeldir. İbrânice yain Arapça’da (Vayn) “kara üzüm” manasına gelir. Bkz. Wensinck, “Hamr”, İA, V, 195.

²⁶⁰ Doğudan Batıya Uzanan Tevhid Yolu (haz. H. Erdil), Zaman Gazetesi, 21.08.1996, sy.11398-11400.

²⁶¹ Süleymanın Meselleri, 23/35.

Günümüzde varlığını devam ettiren Hıristiyan gruplarından Adventistler içki içmekten sakınıırken, Mormonlar, tütün ve içki içmeyi haram kabul ettiklerinden, Komünyonu sadece ekmek ve su ile yaparlar.²⁶⁴

Hıristiyanlığın Filistin bölgesinde doğup gelişmesinin yanında, Hz. İsa da İsrail oğullarına peygamber olarak gönderilmiştir. Bu bölgede gelişen Hıristiyanlık, yalnız Yahudiliğin ananelerini tevarüs eden bir teşekkül değil, bilakis Helenistik-Gnostik dinlerin tesirleri altında inkişaf eden bir din olarak nitelendirilmektedir.²⁶⁵

Ayrıca Evharistiya ile beraber günümüz Hıristiyanlığında kabul görmüş diğer sakramentlerin oluşumunda büyük rolü bulunan Pavlus, Tarsus şehrinde doğmuştur. Bu bölgenin en önemli özelliği Helenistik mister âyinlerinin bir merkezi olmasıdır.²⁶⁶ Pavlus'un, Evharistiya anlayışını Hıristiyanlığa dâhil ederken fazla zorluk çekmediği görülmektedir. Çünkü doğduğu bölgede mevcut inançlardan birisi olan mister âyinlerinde müntesipler, ritüelleri icra ederken vecde girme düşüncesiyle sarhoş olurlardı. Pavlus'un yaşadığı bu bölgeyi, uzun süre hâkimiyeti altında bulundurmuş olan Hitit dininde, ekmek ve şarabın kurban olarak kabul edildiği de bilinmektedir.²⁶⁷

B. EVHARİSTİYA (Ekmek-Şarap Ayini)

Grekçe eucharistia kelimesiyle ifade edilen ve "komünyon" (kutsal sofr) ismiyle de anılan evharistiya, "Tanrı'ya şükür duasında bulunma" manasına gelmekte ve İsa Mesih'in havarilerle birlikte yediği son yemeğin hatırasına kutlanmaktadır.²⁶⁸ Lâtince'de missa (mass, messe) şeklinde geçen evharistiya, kilisenin kutladığı en eski sakrament olarak Hıristiyan ibadetinin temelini teşkil eder.

Evharistiya, sakramentlerin önem bakımından ikincisi olmakla beraber, uygulamada üçüncü sırada gelmektedir.²⁶⁹ Hıristiyanlara göre evharistiya, Hz. İsa'nın

---

²⁶² Süleymanın Meselleri, 4/17.

²⁶³ Petrusun I. Mektubu, 4/2-3.

²⁶⁴ Tümer-Küçük, age, s. 296-297.

²⁶⁵ Schimmel, age, s.173.

²⁶⁶ Gündüz, age, s. 303.

²⁶⁷ Bkz. Bursa Eczacı Odası Bülteni, s. 64.

²⁶⁸ Hinnels, John.R., Dictionary of Religions, (DR), Great Britain 1988, s. 118;

Besnard, Albert, Hıristiyan İlahiyatı (çev. Mehmet Aydın), Ankara 1983, s.176.

²⁶⁹ Brandon, DCR, 269.

çarmıha gerilmeden önce havarilerle yediği Son Akşam Yemeği'nin hatırasıdır. Hz. İsa, Havarilerle yediği son Akşam Yemeği'nde, "bu benim vücudum, bu da kanım" diyerek ekmeği ve şarabı takdis etmiş²⁷⁰ ve havarilere vermiştir. Daha sonra Hıristiyanlık tarihinin tartışmasız en büyük şahsiyeti olan Pavlus²⁷¹, "bu yolla siz, o gelinceye kadar Tanrı'nın ölümünü ilân edersiniz"²⁷² sözleriyle İsa'nın bu davranışının yorumunu yapmış, Kilise de bunu âyin haline getirmiştir. Bu âyin önceleri senede bir kez yapılırken, daha sonra her hafta Pazar günleri yapılmaya başlanmıştır.²⁷³

Aynı zamanda Evharistiya, ilk dönemlerden beri, İsa ile birlikteliğin Tanrı tarafından ihdas edilmiş vasıtası ve bir kurban olarak kabul edilmiştir. Ancak Hz. İsa'nın âyinde hazır bulunuşunun mahiyeti ve bir Hıristiyan kurbanı olarak Evharistiya'nın karakteri, tartışma konusu olmuştur.²⁷⁴ Diğer taraftan, ekmeğin ve şarabın nasıl beden olduğu ve İsa'nın kanı, ortaçağların ilk dönemlerinde tartışılmaya başlanmış ve bu tartışmalar, Katolik ve Ortodoks Kiliseleri'nin inancına göre Son Akşam Yemeği'nde kullanılan ekmeğin ve şarabın İsa'nın et ve kanına dönüştürülmesi (transubstantiation) doktrinine yol açmıştır.²⁷⁵

Roma Katolikleri'nde, ekmeğin ve şarabın, Hz. İsa'nın vücuduna tahvili anlayışı, takdisten sonra ekmeğin özünün ve şarabın, fizikî özellikleri aynı kalmakla beraber, ritüel olarak İsa'nın eti ve kanına dönüştüğü kabul edilmektedir. Ortodoks kiliseleri ve pek çok Anglikan, bu değişikliğe, onu tavsif etmeksizin inanırlar. Luteranlar ise, bütün fizikî unsurların et ve kanla bir bütün haline geldiğini düşünürler. Calvin ve bazı Anglikanlar da, herhangi bir fizikî değişikliği inkâr etmemekle beraber, İsa'nın et ve kanının alındığına inanırlar. Zwingli gibi bazı Protestanlar bu âyini, inancı kuvvetlendiren bir hatıra olarak görürler. Ayrıca Protestanlar, Evharistiya'daki kurban fikrini kabul etmezler. Kuveykırlar ve Kurtuluş Ordusu, Evharistiya'yı tatbik etmezler.

²⁷⁰ Zitelman, Arnulf, Dünya Dinleri (çev. Nafer Ermiş), İstanbul 2000, s. 134; Hinnels, DR, 118.

²⁷¹ Gündüz, Şinasi, Misyonerlik, Ankara 2005, s. 41-48.

²⁷² I.Korintoslulara Mektup, 11/23-26; bkz. Luka, 22/14-19. Bu yemeğin en eski yazılı kaydının, Pavlus'un Korint Hıristiyanlarına yazmış olduğu ilk mektubunda görüldüğü söylenmektedir. Bkz. Cole, W. Owen-Morgan, Peggy, Six Religions in the Twentieth Century, Great Britain, 1987, s. 158.

²⁷³ Güç, Mabel, s. 203.

²⁷⁴ Geniş bilgi için bkz. Eroğlu, Ahmet Hikmet, "Ekmeğin-Şarap Ayini (Evharistiya) Konusunda Katolikler ve Protestanlar Arasındaki Anlayış Farklılıkları", AÜİFD, Ankara 1999, XXXIX, 439-453.

²⁷⁵ Brandon, DCR, 269.

Roma Katolikleri, Evharistiya âyininde, ruhânî sınıftan olmayanlara sadece ekmeği verir, şarabı vermezler.²⁷⁶

Protestanların çoğunluğu Evharistiya âyinine istisnai bir yer vermektedirler. Bunun için de her zaman değil, çok özel hallerde olmak üzere yılda dört veya ayda bir defa kutlarlar. Ortodokslar ise Evharistiya âyini Pazar ve bayram günleri icra etmektedirler. Katolik kilisesi ise, Evharistiya'yı Tanrı'ya günlük ibadetin kalbi kabul ederek, her gün tekrarlamaktadırlar.²⁷⁷

Kiliseler arasında bazı farklı noktalar dışında, Evharistiya'da genellikle aynı şeyler yapılır. Özellikle Ökumenik hareket²⁷⁸ ve Liturji²⁷⁹, Hıristiyanlar arasındaki âyinle ilgili pek çok farklılığı azaltmıştır.²⁸⁰

Kilise'nin faaliyetinin kaynağı ve zirvesi olarak kabul edilen Evharistiya (ki II. Vatikan Konsili'nde de buna dikkat çekilmiştir)²⁸¹ sakramental teoloji ve kilise biliminin gelişme seyri içinde önemli bir rol oynamıştır. Evharistiya'nın Hıristiyan hayatının kaynağı olduğunu belirten sözü açıklayan Papa II. Jean Paul, Evharistiya sakramentine iştirak eden bir Hıristiyanın büyük bir güç ve kuvvet kazandığını ifade etmektedir. Mesih'in çarmıha gerilmesini de, evharistik kurban olarak değerlendirmektedir. II. Vatikan Konsili'nde belirtilen “evharistik kurbanın, Kuzu'nun bedeni ve kanı vasıtasıyla müminleri doyurduğu ve onlara güç ve kuvvet verdiği” hususunu ifade etmekte ve yorumunu şöyle sürdürmektedir:

“Evharistiya tüm Hıristiyan hayatının zirvesini oluşturmaktadır. Zira müminler tüm dualarını, tüm salih amellerini, sevinçlerini ve acılarını Evharistiya ayinine taşımaktadırlar. Bu mütevazi takdimeler Mesih'in kurbanıyla birleşmektedir. İsa'nın sözlerinden anlaşıldığına göre Evharistiya gelecek dirilişin teminatıdır, fakat zaman içinde o, ebedi hayatın kaynağıdır. Evharistik yemekle Mesih'in ebedi hayatı insanı

²⁷⁶ Güç, Mabel, s. 203-204.

²⁷⁷ Aydın, Mehmet, “Hıristiyanlık”, DİA, İstanbul 1998, XVII, 349; Aydın, Hıristiyan Kaynaklarına Göre Hıristiyanlık, Ankara 1995, s. 77-78.

²⁷⁸ Ökumenik Hareket (Ecumenical Movement): Hıristiyanlıkta, kilise bünyesinde bütün İsa inananlarının birleşmesini hedef alan harekete verilen isimdir. Bkz. Gündüz, age, s. 297.

²⁷⁹ Liturjik Hareket (Liturgical Movement): Hıristiyanlıkta, kilisedeki ibadetlere kilise dışı halkın katılımını sağlama amacını güden harekettir. Bkz. Gündüz, age, s. 236.

²⁸⁰ Hinnells, DR, 118-119.

²⁸¹ Geniş bilgi için bkz. Harman, “Konsil”, DİA, Ankara 2002, XXVI, 175-178.

hayata nüfuz eder. Evharistiya Kilise'nin üyelerinin iştirakini ister. O, Mesih'in Paskalyası'nın hatırasıdır. Yani Mesih'in hayatı, ölümü ve dirilişi için gerçekleştirilmiş olan ve litürjik aksiyon vasıtasıyla takdim edilen bir kurtuluş işidir.”²⁸²

Gökçeada yöresinde yaşayan Ortodoks Hıristiyanların, Evharistiya kurbanından başka kendilerine özgü kansız kurban uygulamalarının olduğu da bilinmektedir. Bu uygulamaların mezara su veya şarap dökmek, yiyecek veya içecekleri kabıyla birlikte mezara bırakmak ve “Panaia Panayırı” nda ayin yapılan kilisede, ana mekâna girişte sol taraftan başlamak üzere değişik yerlere mum yakıp bırakmak suretiyle icra edildiği belirtilmektedir.²⁸³

1. Yeni Ahid'de Evharistiya

İlk Hıristiyanlar dua ve okuma hizmetlerinde bulunmak için sık sık mabede giderler ve ekmek kırarak yemek yerlerdi. Yeni Ahid'de bu husus şöyle ifade edilmektedir: “Bütün iman edenler bir arada olup her şeyleri müşterekti. Mallarını ve mülklerini satıp onları hepsine, herkesin ihtiyacına göre dağıtıyorlardı. Her gün birlikte mabede devam edip, evde ekmek kırarak sevinçle ve yürek sadeliği ile yemek yiyorlardı.”²⁸⁴

İsa'nın son yemeği iki zaman ihtiva etmektedir: Birinci zaman ekmeği bölerek Havarilerine kendi eti niyetiyle takdim etmesi, ikincisi ise, kanı niyetiyle onlara şarap takdim etmesi ile başlar. Bu yemek boyunca yenmiş olacak olan paskalya kuzusunun eti, ekmek ve şarabın Evharistik armağanı yerine kullanılmıştır. Öğrencileri, İsa'nın hayatıyla ilgili anılarında ekmeklerin çoğalmasına referansta bulunabiliyorlardı. Bu ayrıntılar içinde İsa, davranışları gerçek bir ritüel içinde dolaşan Peygamber Elisee'nin hareket ve sözlerini²⁸⁵ yansıtmaktadır: İsa ekmeği alır, kutsama duasını okur, ekmeği böler ve öğrencilere verir. Bu hadise ilk dört İncilde ve Pavlus'un Korintoslulara Birinci Mektubu'nda birbirine çok yakın ifadelerle şöyle ifade edilmektedir:

²⁸² Erbaş, İbadet, s. 160-161.

²⁸³ Oymak, İskender, “Gökçeada Hıristiyanlarında Kurban Geleneği”, Dinî Araştırmalar, Ocak-Nisan 2002, c. 4, sy. 12, s. 173-174.

²⁸⁴ Resullerin İşleri, 2/46; 2/42-46.

²⁸⁵ Bkz. II. Krallar, 4/38-44.

“Onlar yemek yerlerken İsa ekmek aldı, şükran duası edip parçaladı ve şakirdlere vererek şöyle dedi: Alın yeyin, bu benim bedenimdir. Ve bir kâse alıp şükretti ve onlara vererek şöyle dedi: Bundan hepiniz için, çünkü bu benim kanım, günahların bağışlanması için birçokları uğrunda dökülen kanın ahdidir. Fakat ben size derim: Baba'mın melekûtunda sizinle taze olarak onu içeceğim o güne kadar, ben asmanın bu mahsulünden artık içmeyeceğim.”²⁸⁶

Yeni Ahid'de konumuzla ilgili başka örnekler de bulunmaktadır. Bunlardan birkaç tanesini belirtmekte fayda vardır:

“Onlara hepsinin bölük bölük yeşil otların üzerine oturmalarını emretti. Onlar da yüzer, ellişer oturdular. Beş ekmeği ve iki balığı alıp göğe bakarak şükran duası etti ve önlerine koymak için ekmeklerini kırıp şakirdlerine verdi... O ekmeklerden yiyenler beş bin kişi idiler.”²⁸⁷

“Ve vaki oldu ki, onlarla beraber sofraya oturduğu vakit ekmeği aldı, şükran duasını etti ve kırıp onlara verdi. Ve onların gözleri açıldı, onu tanıdılar.”²⁸⁸

“İsa onlara: gelin, sabah yemeği yeyin, dedi. Rab olduğunu bildikleri için şakirdlerden hiç biri ondan: Sen kimsin? diye sormaya cesaret edemiyordu. İsa gelip ekmeği aldı, onlara verdi, öylece balığı da verdi.”²⁸⁹

Evharistiya'nın toplu olarak kutlanması, İsa'nın Havarilerle yediği son yemek olan müşterek yemek esnasında bizzat İsa tarafından ortaya konduğu hususu da Yeni Ahid'in aynı metinlerinden anlaşılmaktadır.

Hıristiyan teologları tarafından sakramentlerin uygulanış usullerini anlatmak amacıyla yazılan bazı eserlerde “evharistik” metinler ismi altında bölümlere rastlanılmakta ve bu metinlerin evharistiya sakramenti uygulaması süresince okunması istenmektedir. Bu metinleri aşağıdaki şekilde tasnif etmek mümkündür:

²⁸⁶ Matta, 26/26-29; Markos, 14/22-25; Luka, 22/15-20; Yuhanna, 6/13-17; Korintoslulara I. Mektup, 11/23.

²⁸⁷ Markos, 6/39-44.

²⁸⁸ Luka, 24/30-31.

²⁸⁹ Yuhanna, 21/12-13.

a) Hz. İsa'nın Hayat Ekmeği Hakkındaki Sözleri

“İsa onlara dedi: Doğrusu ve doğrusu size derim, size gökten ekmeği Musa vermedi, fakat size gökten gerçek ekmeği Babam veriyor. Çünkü Tanrı'nın ekmeği gökten inen ve dünyaya hayat verendir. Ona dediler, Ya Rab, bu ekmeği bize daima ver. İsa onlara dedi: Hayat ekmeği benim; bana gelen asla acıkmaz ve bana iman eden asla susamaz. Fakat ben size dedim ki, beni gördünüz ve bana iman etmiyorsunuz. Babanın bütün bana verdiği bana gelecektir ve bana geleni asla dışarı atmam. Zira kendi irademi değil, fakat beni gönderenin iradesini yapmak için gökten indim. Ve beni gönderenin iradesi şudur ki, bütün bana verdiğinden hiçbirini kaybetmeyeyim, ancak son günde onu kıyam ettireyim. Hayat ekmeği benim. Atalarınız çölde men yediler ve öldüler. Bir adam ondan yesin ve ölmesin diye, gökten inen ekme budur. Gökten inmiş olan diri ekme benim; eğer bir adam bu ekmekten yerse, ebediyyen yaşar. Evet, dünyanın hayatı için vereceğim ekme kendi etimdir. Bunun üzerine Yahudiler: Bu adam yemek için kendi etini bize nasıl verebilir? diye birbirleri ile çekiştiler. İsa ise onlara şöyle dedi: Size doğrusunu söylüyorum: İnsanoğlunun etini yeyip, kanını içmedikçe kendinizde hayat yoktur. Benim etimi yeyip kanımı içenin ebedi hayatı vardır. Ben de onu son günde kıyam ettireceğim. Çünkü benim etim hakikî yiyecek ve kanım hakikî içecektir. Benim etimi yeyip kanımı içen bende durur ve ben de onda. Hay olan Baba beni gönderdiği, ben de Baba vasıtasıyla yaşamakta olduğum gibi, beni yiyen de benim vasıtamla yaşayacaktır. Gökten inmiş olan ekme budur; ataların yemiş oldukları gibi değil ve onlar öldüler; bu ekmeği yiyen ise ebediyyen yaşar. Bu şeyleri Kefernahum'da öğretirken havrada söyledi.”²⁹⁰

b) Hz. İsa'nın Ekme-Şarap Takdimesinden Sonraki Sözleri

“Ben gerçek asmayım ve Babam bağcıdır. Bende meyva vermeyen her çubuğu koparır ve her meyva veren daha çok versin diye onu temizler. Size söylediğim söz ile siz zaten temizsiniz. Bende durun ve ben de siz de durayım. Çubuk asmada durmazsa, kendiliğinden meyva vermediği gibi, siz de öylece bende durmazsanız veremezsiniz. Ben asmayım, siz çubuklarsınız; bende duran ve kendisinde durduğum kimse çok meyva verir. Çünkü bensiz bir şey yapamazsınız. Kim bende durmazsa, çubuk gibi

²⁹⁰ Yuhanna, 6/32-59.

dışarı atılır ve kurur. Onları devşirip ateşe atarlar ve yanar. Eğer bende durursanız ve sözlerim sizde durursa, her ne isterseniz dileyin, size olacaktır. Babam çok meyva vermenizle, bununla taziz olunur ve böylece benim şakirtlerim olursunuz. Babam beni sevdiği gibi, ben de sizi sevdim; benim sevgimde durun. Eğer emirlerimi tutarsanız, benim sevgimde durursunuz; nasıl ki ben Babamın emirlerini tuttum ve onun sevgisinde duruyorum. Sevincim sizde olsun ve sizin sevinciniz tamam olsun diye, bu şeyleri size söyledim. Benim emrim şudur: Sizi sevdiğim gibi birbirinizi sevin. Bir adamın, dostları uğruna canını vermesinden daha büyük sevgi kimsede yoktur. Eğer size emrettiğim şeyleri yaparsanız, benim dostlarımsınız. Artık size kul demem, çünkü kul efendisinin ne yaptığını bilmez. Fakat size dost dedim; çünkü Babamdan işittiğim bütün şeyleri size bildirdim.”²⁹¹

c) Evharistiya’dan Sonra Hz. İsa’nın Yaptığı Dua

“İsa gözlerini göğe kaldırıp dedi: Ey Baba, saat geldi. Oğlunu taziz eyle ki, Oğlun da seni taziz etsin. Nitekim ona bütün beşer üzerine hâkimiyet verdin. Ta ki, ona verdiği kimselerin hepsine ebedî hayat versin. Ebedî hayat da şu ki, seni, yalnız gerçek Tanrı’yı ve gönderdiğin İsa Mesih’i bilsinler. Yapmak üzere bana verdiği işi başarıp, seni yer üzerinde taziz ettim... Ey adil Baba, dünya seni bilmedi, ben ise seni bildim. Bunlar da benim senin tarafından gönderildiğimi bildiler. Bana olan sevgin onlarda olsun, ben de onlarda olayım diye senin ismini onlara bildirdim ve bildireceğim.”²⁹²

İlk Hıristiyan toplumunun tasvirî metinlerinin gösterdiğine göre, komünyon terimi başlangıçtan beri evharistiya ile birleşmiştir. Komünyon gerçekten sadece kişisel bir armağan değildir, bununla, inanan kişi aşırı bir şekilde Rab ile birleşir. Nitekim Yeni Ahid’de konuyla ilgili şu bilgiler verilmektedir: “Her kim İsa Allah’ın Oğlu’dur diye ikrar ederse, Allah onda ve o da Allah’da durur. Ve biz Allah’ın bize olan sevgisini biliriz. Allah sevgidir, sevgide duran Allah’da durur. Ve Allah onda durur.”²⁹³

---

²⁹¹ Yuhanna, 15/1-17.

²⁹² Yuhanna, 17/1-26.

²⁹³ Yuhannanın I. Mektubu, 4/15-16.

Ekmek-şarap âyini aynı zamanda, tüm inananlar Mesih'in bedeni oluncaya kadar onların kendi aralarında birleşmelerini sağlayan toplumsal bir bağıdır.²⁹⁴

Bir yemek içinde meydana gelen ve beliren böyle bir komünyon özellikle sosyal bir eylem olarak değerlendirilmektedir. Mesih'in enerjisini tüm üyeleri içine yayan Evharistiyanın aynı zamanda kurtuluşun sosyal ve eskatolojik boyutunu çizdiğine ve bunun anlamının, aşk içinde tüm insanların barışması demek olduğuna inanılmaktadır.²⁹⁵

2. Evharistiya'nın Kurban Olarak Kabul Edilmesi

Evharistiya'nın, "İsa'nın son yemeğini hatırlama" yönü olduğu gibi bir de kurban²⁹⁶ yönü vardır. Hıristiyanlık'ta İsa'nın Havarileri ile birlikte yediği "Son Akşam Yemeği", günümüzde birçok kilise tarafından tekrarlanmakta ve kansız kurban olarak kabul edilmektedir. Çünkü ekmek ve şarabın takdisi ile, Haç üzerinde ölen İsa-Mesih'in kurban olması arasında bağlantı olduğuna inanılmaktadır. Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde ekmek şarap ayini olarak senede bir defa kutlanan bu adet, onun anısını yaşatmak için daha sonra haftalık ibadete dönüştürülmüştür.²⁹⁷

Hem Allah'a hamd, hem de insanın ruhî gıdası olan Evharistiya âyininin, bir de sır veçhesi bulunmaktadır. İsa'nın bir takım insanların ve mallarının kurban olmalarına karşılık, Tanrı ona kutlu yardımını ihsan ederek ilâhî mutluluğa ulaşmasını temin etmiştir.²⁹⁸

Hıristiyan teolojisi teknik olarak kanlı kurbanları reddetse de kurban olgusunu tamamen reddetmemektedir.²⁹⁹ Zira hemen bütün Hıristiyanlar tarafından kutlanan "Ekmek Şarap Âyini" Hıristiyanlıkta önemli sakramentlerden biridir. Bir başka ifadeyle Ökarist, çarmıha gerilmeden önce Hz. İsa'nın Havarileriyle yediği son akşam

²⁹⁴ Korintoslulara I. Mektup, 11/12.

²⁹⁵ Bkz. Efesoslulara Mektup, I.

²⁹⁶ Kurban: Objeleri tanrıya veya diğer tabiatüstü varlıklara takdim etmek suretiyle onları tanrının mülkü haline getirmek ve böylece kutsallaştırmak demektir. Bkz. Güç, Kurban, s. 1; Enginer, Gürbüz, Kurbanın Kökenleri ve Anadolu'da Kanlı Kurban Ritleri, İstanbul 1997, s. 18; Örnek, Sedat Veyis, 100 Soruda İlkelerde Din Büyü Sanat Efsane, İstanbul 1971, s. 87.

²⁹⁷ Cilacı, Osman, "İlâhî Dinlerde Kurban", Diyanet Dergisi, Kasım-Aralık 1979, sy. 6, s. 362.

²⁹⁸ Besnard, Hıristiyan İlâhiyatı, s.162.

²⁹⁹ Michel, age, s. 94.

yemeğinin bir hatırasıdır. İncillere göre son akşam yemeğinde Hz. İsa: “Onlar yemek yerlerken ekme aldı, şükran duası edip kırdı ve onlara vererek dedi: Alın, bu benim bedenimdir. Ve bir kâse aldı, şükredip onlara verdi; hepsi de ondan içtiler. Ve onlara dedi: Bu benim kanım, birçokları için dökülen ahdin kanıdır...”³⁰⁰ diyerek komünyon kurbanını başlatmıştır. İlk Hıristiyanlar, özellikle de Pavlus bu kurban anlayışına inanılmaz derecede genişlik kazandırmıştır.³⁰¹

Son Akşam Yemeği'nin âyin şeklinde kutlanmasının yorumu, Pavlus tarafından I. Korintoslular'da şu şekilde yapılmıştır:

“Bereketlediğimiz bereket kâsesi Mesih'in kanına iştirak değil midir? Mademki ekme birdir, çok olduğumuz hâlde bir bedeniz; çünkü hepimiz bir ekmeğe hissedarız. Bedene göre İsrail'e bakın; kurbanları yiyenler mezbah ile iştirak edenler değil midirler? İmdi ne diyorum? Put kurbanı bir şey midir? Yahut put bir şey midir? Fakat diyorum ki milletler kurban ettikleri şeyleri Allah'a değil, cinlere kurban ediyorlar ve cinlerle iştirak etmenizi istemem. Rabbin kâsesinden içemezsiniz; Rabbin sofrasından ve cinlerin sofrasından hissedar olamazsınız.”³⁰² Yani Pavlus'a göre kurban katılma ve bir araya gelme (koinonia), 'İsa'nın kanı' ve 'bedeni'nin yenilmesi ile sağlanmıştır.

Evharistiya'nın kurbanla ilgili yönü bu anlamda ilkel olup İsa'nın âyinsel Bedeni ve Kanı'nın görevliler ve halk tarafından takdis fiilinden sonra kabul edilişi Kutsal Beraberliği meydana getirmiştir. Protestan kiliseler, Evharistiya ile ilgili kurban doktrinini kabul etmemelerine ve ona çeşitli anlamlar atfetmelerine rağmen, Kutsal beraberlik fikrini muhafaza etmişlerdir.³⁰³

Yahudilerin “Pesah Yemeği” ile bağlantılı olarak doğduğu kabul edilen bu “Ekmeğe Şarap Âyini”, sadece geçmişteki kutlamaların bir hatırası değil, aksine Mesih vasıtasıyla kurtuluşun da sembolü olarak değerlendirilmektedir. Aynı zamanda bu yemek bir “kurban” ve “umut” yemeğidir. “Övgü” anlamına da gelmektedir. İsrail halkının her yıl kutladığı “Pesah Bayramı”nda, Yahudilerin Mısır'daki köleliklerini

³⁰⁰ Markos, 14/22-24; Matta, 26/26-29; Luka, 22/14-20.

³⁰¹ Gündüz, Şinasi, Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı, Ankara 2001, s. 101.

³⁰² Korintoslulara I. Mektup, 10/16-21.

³⁰³ Bkz. Mystery Religions (Omphagia), Brandon, DCR, 201.

düşünerek Tanrı'ya şükrettikleri gibi, Hıristiyanlar da ifa edilen Akşam Yemeği'nde kurtuluş için tanrıya ücretlerini verdiklerine inanmaktadırlar.³⁰⁴

Hıristiyanların bu uygulaması ilkel kabilelerdeki “Tanrı Yemeği” ile eşdeğerdedir. Nitekim günümüz Hıristiyanlığının mimarı olarak kabul edilen Pavlus, bu âyini “Tanrı Yemeği” şeklinde adlandırmaktadır. Bu yemek inanan kardeşlerin bir araya gelmelerini sağlamakla beraber, evharistik bir yemektir. Pavlus bu yemeği, kimi zaman “kuzunun düğün ziyafeti” şeklinde nitelendirirken, kimi zaman da “tanrı yemeği” olarak isimlendirmektedir.³⁰⁵

3. Diğer İnançların Evharistiya'ya Etkisi

Hıristiyanlığa yeni giren putperest çevrelerin, önceki dinlerinde alışmış oldukları çeşitli dinî merasimler vardı. Onlar merasimsiz bir din tasavvur edemiyorlardı. Duygularını en çok harekete geçiren merasim de arınma ve komünyon (kurban) idi. Kurban, ya günahlara kefarete ve ilâhî gazabı teskin için yahut Tanrı'nın hoşnutluğunu kazanmak amacıyla veyahut da inananlarla tanrıları birleştirmek düşüncesiyle yapılmaktaydı. On iki Havari Kudüs'teki mabede devam ediyor, orada yapılan ibadetlerin dışında dinî merasim bilmiyorlardı.

Putperestlik diyarındaki kiliselerde, vaftizi kabul etmek, Hıristiyanlığa girmenin bir belirtisi kabul ediliyordu. Ayrıca Havarîler, kendi içlerinden birinin evinde bir araya geldiklerinde, ekmeği cemaat halinde yerlerdi. Hz. İsa'nın da yapmış olduğu bu uygulama, onlar nezdinde birliğin bir sembolü olmuştu. Alışılan bu davranış, bir yandan cemaat mensupları arasındaki birliğin, öte yandan kendileriyle Mesih arasındaki beraberliğin bir sembolüydü. Fakat onların “ekmek kırıntıları” ile Mesih'in ölümü arasında bir bağ kurduklarına dair en ufak bir delil yoktur. Kaldı ki, bu uygulamaya dinî bir âyin gözüyle baktıklarını ispat edecek, herhangi bir delil de bulunmamaktadır.³⁰⁶

Ama Pavlus, cemaat halinde ekmeğe yemede de bir “sır” aradı ve onu, beşeriyeti kurtarmak için insanın çektiği ıstıraba kuvvetli bir şekilde bağladı. Bunu kefarete, Tanrı'ya yaklaşma, İlâhî varlığa katılmak için kendini feda etme gibi sırlı bir kavramla

³⁰⁴ Demirci, “İslam Öncesi Dinlerde İçki”, DİA, XXI, 458; Güç, “Kurban”, DİA, XXVI, 435.

³⁰⁵ Özkan, age, s. 124; Bkz. Korintoslulara I. Mektup, 10/16.

³⁰⁶ Yıldırım, Suat, age, s. 57-58.

yorumlamış; yüksek ve derin bir sırrın gayesi, bir öğüt ve canlı bir sembol haline getirmiştir. Hz. İsa'nın da bunun için haç üstünde kendini feda ettiğini söylemiştir.³⁰⁷ Korintoslulara Birinci Mektubu'nda da konuyu şöyle ifade etmiştir:

“Size ilettiğimi ben Rab'den öğrendim. Ele verildiği gece Rab İsa eline ekmek aldı, şükredip ekmeği böldü ve şöyle dedi: ‘Bu sizin uğrunuza feda edilen benim bedenimdir. Beni anmak için böyle yapın’. Aynı şekilde yemekten sonra kâseyi alıp şöyle dedi: ‘Bu kâse benim kanımla gerçekleşen yeni bir ahittir. Bunu her içtiğinizde beni anmak için böyle yapın’. Bu ekmeği her yediğinizde ve bu kâsedan her içtiğinizde, Rabb'in gelişine dek Rabb'in ölümünü ilan etmiş olursunuz. Bu nedenle kim uygun olmayan şekilde ekmeği yer ya da Rabb'in kâsesinden içerse, Rabb'in bedenine ve kanına karşı suç işlemiş olur. Kişi önce kendini sınısın, sonra ekmeği yeyip kâsedan içsin. Çünkü Rabb'in bedenini farketmeden ekmeği yiyen ve kâsedan içen, böyle yiyip içmekle kendi kendini mahkûm eder.”³⁰⁸

Kudüs cemaati tarafından, İsa'nın son akşam yemeğinin hatırası devam ettiriliyordu. Pavlus Hıristiyanlığa girdiğinde bunu hazır bulmuştu; ama ona kendisi yeni bir anlam kazandırıyor. Komünyon âyinindeki ekmeği, İsa'nın gerçek eti; şarabı da gerçek kanı olarak izah ediyor ve komüniona katılan kimsenin mânen olduğu gibi maddeten de İsa ile birleştiğini iddia ediyordu. Hâlbuki Havariler, bunun sadece bir hatıra yemeği olduğuna inanıyorlardı.³⁰⁹

Pavlus'un Vaftiz ve Rabbin Yemeği (Evharistiya) gibi sakramentlere yüklediği anlam çeşitli sır kültürleriyle ilişkili görülür.³¹⁰ Pavlus'a göre, Evharistiya'da yenilen ekmek ve içilen içki, çarımhta can vererek ölen ve tekrar dirilen İsa Mesih'in eti ve kanına dönüşmekte, dolayısıyla bunları yiyip içen kişiler İsa ile bütünleşmektedirler.

³⁰⁷ Erbaş, age, s. 167.

³⁰⁸ Korintoslulara I. Mektup, 11/23-29.

³⁰⁹ Sarıkçıoğlu, Ekrem, Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, İstanbul 1983, s. 218.

³¹⁰ Seaver, G. Albert Schweitzer, The Man and His Mind, London 1969, s. 232-233.

Pavlus öncesi dönemlerden itibaren Anadolu'da yaygın olan Mitra³¹¹ ve Attis³¹² kültürlerinde, tabiatüstü güç kazanmak, tanrısal varlıkla birleşip bütünleşmek ya da tanrı cemaatine katılmak gibi nedenlerle tanrısal varlığı temsil eden varlığın (genellikle çeşitli hayvanların) ritüel olarak kurban edilmesi ve etinin yenilmesi törenleri vardı. Mesela kurtarıcı tanrı Mitra'nın, yüce varlık Ahura Mazda'nın ilk yarattığını sembolize eden boğayı kurban etmesi mitolojisine dayalı olarak, Mitra kültürü tapınaklarında boğa kurbanı törenleri düzenlenirdi.

Yine Mitra kültürü mensupları, kurtarıcı tanrı Mitra'nın, Helios ve diğer tanrısal varlıklarla birlikte katıldığı son yemeği kutlayan ekmek şarap ayini düzenlenirdi.³¹³ Bu ayindeki şarabın, kurban edilen ilâhi boğanın kanını temsil ettiği düşünülürdü. Ayine katılanlar, böylelikle kendilerine ölümsüzlük niteliğini kazandıran ilâhi cevhere katıldıklarını, ayrıca bu ayin vasıtasıyla kötü ruhlara karşı güç ve kuvvet kazandıklarını düşünürlerdi. Dolayısıyla bir çeşit kurban töreni niteliğindeki bu ayin, ölüme karşı ölümsüzlüğe ulaşmanın, bir diğer ifadeyle kurtuluşa erişmenin vasıtası olarak kabul edilirdi.

Hıristiyanlıkta çoğunlukla İsa Mesih'in eti ve kanının yenilip içildiği bir "kurban töreni" olarak görülen Evharistiyanın, Pavlus düşüncesinde Mesih'le birleşme ve ölümsüzlük bağlamındaki kurtuluşa erişme sakramenti olarak yorumlanmasıyla sıradan kültürlerdeki benzer yaklaşımlar arasındaki paralellik dikkat çekicidir.³¹⁴

Ayrıca Bultman, "Yeni Ahid'in Teolojisi" adlı eserinde, Hıristiyanlıktaki Vaftiz ve Evharistiya sakramentlerinin tanrısal varlık İsa Mesih ile birleşme şeklinde değerlendirilmesinin, Pavlus'la başlamadığına dikkat çekmekte ve Pavlus öncesi

---

³¹¹ Mitra (Mithra): Eski İran'ın dostluk ve güneş tanrısı; Mitra'nın kutsal hayvanı boğaydı. Mitra'nın boğayı bir mağaraya götürdüğüne, orada onu kurban ettiğine ve onun kanı ve tohumuyla (dölleriyle) yeryüzünü bereketlendirdiğine inanılırdı. Bkz. Gündüz, Din ve İnanç Sözlüğü, s. 265.

³¹² Attis: Eski Yunan'da bir bitki tanrısı, Frigyalılar onu "Papa" olarak adlandırır ve ona bir bitki tanrısı olarak taparlardı. Onun için düzenlenen yıllık törenlerde bir çam ağacı süslenir ve sonra da kesilirdi. Bkz. Gündüz, Din ve İnanç Sözlüğü, s.49.

³¹³ Weigall, Arthur, Pavlos Hıristiyanlığına Dair Bilimsel Bir Eleştiri Hıristiyanlığımızdaki Putperestlik, (ed. Mustafa Demir), İstanbul 2002, s. 65; Gündüz, Pavlus, s. 101.

³¹⁴ Gündüz, Pavlus, s. 101.

dönemde Helenistik Hıristiyanların vaftiz ve Rabbin Yemeği gibi ritüelleri sıradan dinleri anlamındaki birer sakrament olarak adlandırdıklarını ifade etmektedir.³¹⁵

Verilen bu bilgiler, Pavlus'un pek çok konuda kendisinden önceki Helenistik cemaatlerden ve uzlaştırıcı ve gnostik Yahudilerden etkilendiğini ortaya koymaktadır. Zira Pavlus'un doğduğu yer olan Tarsus şehri, Helenistik misterlerin bir merkezi idi.³¹⁶

Aslen Mayorka adasına mensup bir Katolik Papazı iken, Müslümanlığı kabul etmiş olan Anselmo Turmeda (Abdullah Tercüman) bu konuda şöyle demektedir:

"İbadet konusunda Hıristiyanlar, iptidai insanın kalıplarını kırıp atamamışlardır. Günümüzde Allah'ın Bir ve Müteâl (transcendent) olduğunu bir dereceye kadar kabul ediyorlarsa da, hâlâ soyut bir ibadet şeklini benimseyememişlerdir. İlkel insanlar gibi ibadet için daima somut şeylere muhtaçtırlar. Kiliselerde Hz. İsa'nın altından yapılmış kalbine tapınırlar. Ayinlerde Hz. İsa'nın son yemeğini hatırlayıp mukaddes ekmek yerler; şarap içerler ve o ekmeğin Hz. İsa'nın vücudu, şarabın da kanı olduğuna; ilâhî varlıkla, bu maddî şeyler vasıtasıyla temasa geçtiklerine inanırlar."³¹⁷

4. Evharistiya Konusundaki Anlayış Farklılıkları

Hıristiyanlar arasında XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkan Ökümenik çalışmalar, II. Vatikan Konsili (1962-1965) sırasında Katolik Kilisesi'nin kendi tarzında bu çalışmalara sıcak bakmasıyla yeni bir hız kazanmıştır. Ökümenik araştırmalar, üç ihtilaf üzerinde yoğunlaşmıştır. Bunlar, Vaftiz, Ekmek Şarap Ayini ve Ruhbanlıktır. Evharistiya, aynı zamanda, Hıristiyanların en önemli ihtilaf konusu olarak gördükleri ve bir adam (Papa, Ruhbanlık), bir kadın (Meryem), bir şey (Evharistiya) şeklinde formüle ettikleri konulardandır.³¹⁸

Katolik Kilisesi'nin Evharistiya konusundaki görüşü, büyük ölçüde, kabul edilen konsil kararlarına ve Papaların genelgelerine dayanır. Trente Konsilinde, daha önceki kararlar yeniden tanımlanarak sistematik hale getirilmiştir. Bu konsilde, Evharistiya konusundaki kararlar iki ayrı oturumda, 1551 ve 1562'de kabul edilmiştir.

³¹⁵ Gündüz, Pavlus, s. 101-102.

³¹⁶ Schimmel, age, s. 173; Eroğlu, age, s. 441.

³¹⁷ Tercüman, Abdullah, Hıristiyanlığa Reddiye, (terc. Mehmed Zihni), İstanbul 1990, s. 28.

³¹⁸ Eroğlu, age, s. 439.

Bu konsilin önceki oturumunda Evharistiya’da İsa’nın gerçekten varolduğu ve takdisten sonra ekmek ve şarabın cevherinin, İsa’nın gerçek etinin ve kanının cevherine dönüştüğü anlayışı kabul edilmiştir. Bu anlayış “transsubstantiation” (madde dönüşü) terimi ile ifade edilmektedir. Sonraki oturumda ise, Evharistiya’da, İsa’nın haçtaki biricik kurbanının tekrar edilmesi kararına varılmıştır.³¹⁹ Ayrıca Katolikler Evharistiya ayininde ekmeğe maya katmazlar.³²⁰

Ortodoks Kilisesi evharistik iman noktasında Katolik Kilisesi’yle aynı düşünceleri paylaşmasına rağmen, “transsubstantiation” konusunu benimsemez. Evharistiya ayininde ekmeğe maya, şaraba su katarlar.³²¹ Ermeniler Evharistiya’da ekmeğe maya, şaraba su katmazlar. Hepsinin saf ve temiz olması esas alınır. Ekmek ve şarabın İsa’nın etine ve kanına dönüştüğü inancını kabul etmezler.³²²

Protestanların Evharistiya konusundaki görüşleri çok açık değildir. Luterciler, Evaristiya’da İsa’nın gerçek olarak hazır bulunmasını kabul etmekle birlikte, “transsubstantiation” anlayışını reddederek “consubstantiation; ekmek ve şarabın cevheri ile İsa’nın bedeni ve kanının cevherinin birlikte bulunması” görüşünü kabul ederler. Luterciler, Evharistiya’da kurbanlık niteliği olmadığı; ancak duada olduğu gibi bir yakınlaşma niteliğinin bulunduğu görüşündedir.³²³

Protestan olmalarına rağmen Zwingli ve Kalvin’in Evharistiya konusundaki görüşleri, Lutercilerden ayrıdır. Zwingli, İsa’nın göğe yükselmesinden sonra hiçbir şekilde yeryüzünde bulunmadığını kabul eder. İsa’nın yeryüzünde bulunması ancak ruhîdir. İsa’nın bu konudaki sözlerini sembolik olarak anlamak gerekir Zwingli’ye göre, Evharistiya’nın kurbanlık niteliği kesinlikle yoktur. Kalvincilere göre ise, İsa, Evharistiya’da etkisiyle bulunur, ekmek ve şarap cevher değiştirmez, buna inanmak insanı, ekmekte Tanrı’ya tapınmaya götürür. Kalvinciler de Evharistiya’nın kurban niteliğini kabul etmezler.³²⁴

---

³¹⁹ Erbaş, age, s. 168.

³²⁰ Tümer-Küçük, age, 270-271.

³²¹ Tümer-Küçük, age, 272.

³²² Tümer-Küçük, age, s. 280.

³²³ Eroğlu, age, s. 445-449.

³²⁴ Eroğlu, age, s. 449-453.

Hıristiyan mezhepleri arasında Evharistiya konusunda bir birlik mevcut olmadığı gibi, bir kiliseye veya bir mezhebe mensup olan kişi, diğer mezhepte Evharistiya'ya iştirak edemez. Mesela Katolik bir kimse, Lutheran kilisede, papazın müsaadesiyle bu ayine iştirak ettiğinde, otomatik olarak Lutheran kilisesinin bir üyesi olmuş olur.³²⁵

5. Evharistiya Töreni

Sakrament için toplanıldığında, önce kutsal kitaptan bir parça okunur. Sonra Evharistiya duasına hazırlık safhasına geçilir. Sakramenti yöneten papaz ekmekle şarabı hazırlar. Bu esnada, hazır bulunan cemaatten bir yardım toplanır. Kutsal metnin okunmasından sonra ortalığı bir sükûnet kaplar. Bu sükûnetten sonra evharistiya duası yapılır. Bu dua şükür, takdime ve sunulana yemeye daveti ihtiva etmektedir. Duanın ortasında İncillerde Hz. İsa'ya izafe edilen "son yemek" esnasındaki cümleler yer alır. Bunlar üç İncil'de anlatılanların sentezi halinde söylenir.³²⁶ Hz. İsa'ya mâledilen bu cümlelerin telâffuz edilmesi ayinin heyecanını artırır. Son zamanlara kadar Hıristiyanların bu esnada göğüslerine vurdukları belirtilmektedir. Ancak şimdi sadece papazın önündeki masaya (sunak) dikkatle bakılır ve daha sonra Hıristiyanlığın alameti olan Pater Noster duası yapılır. Bu duanın sözleri şöyledir:

"Ey göklerde olan Baba'mız, İsmi mukaddes olsun, melekûtun gelsin. Gökte olduğu gibi yerde de senin iraden olsun. Gündelik ekmeğimizi bugün bize ver. Ve bize borçlu olanlara bağışladığımız gibi bizim borçlarımızı bize bağışla. Bizi iğvaya götürme ve bizi şerlerden kurtar. Çünkü melekût ve kudret ve izzet ebetlere kadar Senindir."

Bundan sonra sıra ile ilerleyen cemaat ekmek ile şarabı yeyip içerler. Ya da şaraba batırılmış ekmekten yerler.³²⁷

Ermeni Kilisesi'nde komünyon, şarap cinsinden bir şey içinde ıslatılmış mayasız ekmekle yapılır. Bu ekmeğe "Hostie" de denilmektedir. Yuvarlak ve belirli büyüklükteki ekmek, Evharistiya âyini için hazırlanır ve genelde mayasız hamurdan

³²⁵ Schimmel, age, s. 170-171.

³²⁶ Yuhanna İncili'nde Evharistiya sakramenti dinî bir esas olarak yer almaz. Sakramentlerin en önemlilerinden biri olan Evharistiya'nın Yuhanna İncili'nde yer almaması teologlar arasında sert tartışmalara sebep olmuştur. Bkz. Maurice Bucaille, age, s. 146-149.

³²⁷ Erbaş, age, s. 169.

olur. Bu ekmek âyin günü bizzat papazlar tarafından hazırlanır. Oldukça ince ve yuvarlak olan mayasız ekmeğin üzeri haç işareti ile süslenir. Ayinde kullanılan şaraba su katılmamasına ve saf olmasına dikkat edilir. Takdis ekmeği her zaman tekdir ve muhtemelen cemaatin sayısı kadardır. Papaz, şaraba batırılmış “Hostie” nin parçalarını dil üzerine koyduğu zaman cemaat ayakta durur. Ayine katılmamış ve “Kudas Ayini”nden geçmek isteyenler ile hastalar için kurutulmuş ekmek parçalarını kiliselerde saklamak âdeti sürüp gitmektedir. Kurutulmuş ekmek parçaları özel dolap ve bölmelerde saklanmaktadır.³²⁸

Hıristiyanlar evharistiya töreni anında kullanılan ekmek ve şaraba Tanrı'nın et ve kanının basit bir sembolü olarak değil, bizzat kendisi olarak inanmakla mükelleftirler. Buna Prence Reece (Şaraplı ekmekte İsa'nın maddî varlığı) esas denmektedir. Onu yiyerek Tanrı'nın varlığına katıldıklarını ve kendi aralarında kardeşliği gerçekleştirdiklerini düşünürler. Hıristiyanlığın sonraki yıllarında özellikle şarap içme geleneği, Yahudilik'ten miras alınan “agape” (kardeşlik yemeği) ve Evharistiya adıyla dini ritüel olarak varlığını sürdürmüştür.³²⁹ Günümüzde agape ortadan kalkmışsa da Evharistiya bir sakrament olarak varlığını sürdürmektedir.³³⁰

6. Evharistiya'nın Sonunda Yapılan Dua

IV. yüzyıl ortalarında Mısır'da Tmuis piskoposu Serapion tarafından formüle edilmiş ve kiliselerde “Serapion'un evharistik duası” diye bilinen bu duada şu cümlelere yer verilmiştir:

Ey Güçlerin efendisi! Bu kurbanı kendi gücünden doldur. Bu canlı kurbanı biz sana takdim ediyoruz. Bu bir kansız takdimedir. Biricik oğlunun bedeninin alameti olan bu ekmeği sana takdim ediyoruz. Bu ekmek senin aziz bedeninin alametidir, zira Rab İsa Mesih geceleyin ekmeği aldı, böldü ve şöyle diyerek öğrencilerine verdi: Alın ve yeyin. Bu benim bedenimdir, bu sizin günahlarınızın bağışlanması içindir. Bu ölüm sakramentini kutlarken biz bu ekmeği takdim ediyoruz ve dua ediyoruz: Bu kurban ile hepimize yardımcı ol. Sana kanın alameti olan kutsal kadehi sunuyoruz. Zira o akşam

³²⁸ Küçük, Abdurrahman, Ermeni Kilisesi ve Türkler, Ankara 1997, s. 268.

³²⁹ Bkz. Korintoslular'a I. Mektup, 11/17-34; Özkan, age, s. 125.

³³⁰ Demirci, “İslam Öncesi Dinlerde İçki”, DİA, XXI, 458.

yemeği yedikten sonra Kutsal kadehi aldı ve öğrencilerine şöyle dedi: Alın, için, bu Yeni Ahit'tir, bu günahların bağışlanması için akıtılan benim kanımdır. Çünkü biz, kanın alameti olan kutsal kadehi sana sunuyoruz. Ey hakikatin Tanrısı! Ekmek, Kelam'ın bedeni olsun diye ve kutsal kadeh Hakikat'in kanı olsun diye, kutsal Kelam bu ekmeğin üzerine geliyor. Kudas ayininden geçen herkes tüm hastalıklardan iyileşsin diye hayatın ilâcını almalarını sağla. Sana yalvarıyoruz, biricik Oğlun ve Kutsal Ruh'un ile Sen yaratılmadan var olansın. Toplum için gönderdiğin meleklerin Kilise'yi desteklesin ve kötülükleri yok etsin. Bilmiş olduğun tüm bu ruhları kutsa (Burada evharistiyaya iştirak edenlerin isimleri anılır). Rab'de ölenlerin hepsini kutsa. Onları kutsal güçlerinin arasına koy. Onlara Krallığın içinde bir yer ver. Evharistiyaya iştirak edip sana kurban sunanları hayırlara ulaştır. Bu toplumun tüm mensuplarını vücutlarını, kutsallığını bütünlüğünü, sevincini ve ruhi durumlarını Kutsal Ruh içinde senin biricik Oğul'un İsa Mesih ile birleştir. Bu tüm yüzyıllar boyunca kuşaktan kuşağa hep böyle oluyordu ve hep böyle olacaktır. Amin

“Ey Mesih'in Babası yüce Tanrı! Çocuğunu hayırlara garket. Sen bizi kutsal sırlarına iştirak ettirdin. Bizi anlaşmazlıklardan kurtar. Biz seninle beraberiz. Sen bizi kötü toplumdan ayırdın. Kutsal Ruh'un gelişıyle bizi gerçeğin içine yerleştirdi. Bize bilinmeyen şeyleri açıkla. Yetersizliğimizi gider. Kusursuz din adamlarını koru. Kralları barış içinde, şefleri adalet içinde, zamanı güzelliklerle dolu ve ürünleri bol eyle... İsa Mesih'in bizim için akıtılan kanı ve bedeni için ey Babamız sana hamdediyoruz. Mesih vasıtasıyla tüm yüzyıllar boyu inayet sana aittir. Amin.”³³¹

Evharistiya için bunlardan başka dua olarak tespit edilmiş bazı pasajlar daha vardır. Mesela Mezmur, 8, 26, 33, 135'inci bablar ve Daniel, 3/57-88'inci cümleler bunlardandır. Bir de manzum olarak tertip edilmiş dualar vardır ki aşığıdaki cümleler buna örnek olarak verilebilir:

Manzum duanın başlığı şöyledir:

---

³³¹ Erbaş, age, s. 171.

Ben bütün mevsimlerinizin ekmeğiyim.

İlkbaharımızın taze ekmeği, hafif ve gevrek, bol bol yenir, umutların ekmeği, gençliğimizin ekmeği, tomurcuklardan bölünme, şarkıların mevsimi; ilkbaharımızın taze ekmeği, yazlarımızın pişmiş ekmeği, başarısızlıklarımızın kuru ekmeği, çöllerimizin ekşi ekmeği, olgunluklarımızın mevsimi, yazlarımızın pişmiş ekmeği, sonbaharımızın çok iyi kızarmış ekmeği, yavaş yavaş çiğnenir, son derece tatlı, son derece hoş, hatıralarımızın sararmış ekmeği, bir buket çiçek sevinci, monoton saatler mevsimi, sonbaharlarımızın pişmiş ekmeği, kışlarımızın çiğ ekmeği, zaman çok çabuk geçmektedir, pencereye kaldırılmış korkuluklar, hayatı ve varlıkları görmek için, arkadaşlarımız henüz gittiler, alacakaranlığa ait saatler mevsimi, kışlarımızın çiğ ekmeği, hayatınızın mevsimlerinin her biri, ben çok büyük bir evharistiya yapıyorum, özgürlüğün bir paskalyası, bir ebedilik yolu.

Bu şiirsel duada da görüldüğü gibi, Hıristiyan olan bir kimse Evharistiya sakramenti sırasında kendini İsa-Mesih ile bütünleşmiş hissetmektedir. Senenin bütün mevsimleri boyunca hep onunla beraber olduğunu izaha çalışmaktadır. Yediğı ekmeği İsa'nın eti niyetiyle yemesi, içtiğı şarabı ise, İsa'nın kanı niyetiyle içmesi etinin ve kanının İsa'nın eti ve kanı ile birleşmesi manasına gelmektedir. Böylece kendini hep onun inayeti altında görmekte ve ruhen rahatlamaktadır.³³²

---

³³² Erbaş, age, s. 172-173.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLÂM'DA İÇKİ

A. İSLÂM ÖNCESİ DÖNEMDE İÇKİ

İslâm'dan önce Arapların sosyal ve iktisadî hayatında, zevk ve eğlenceye düşkünlüğün bir uzantısı olarak, kumar ve fuhuş gibi aynı zamanda yaygın bir içki tüketimi ve ticaretinin de olduğu, sık sık eğlence meclislerinin tertip edildiği bildirilmiştir.³³³ Ayrıca içki, diğer birkaç unsurla beraber Arap şiir ve edebiyatının ana temalarından birini teşkil etmekte, içki üretimi, içki türleri ve içki meclisleriyle ilgili zengin bir kültür ve gelenek bulunmaktaydı.³³⁴

Arapçada içkiyi depolamada, serviste ve içmede kullanılan değişik ebatta ve vasıftaki kap kakac türlerini anlatan çeşitli kelimelere rastlanır. Daha ziyade hurma ve üzümünden elde edilen içki türleri yaygın olup şarap da (hamr) özellikle yarımadanın kuzeyindeki Hıristiyanlardan sağlanarak bölgede yüksek kârla satılıyor ve bu ticaretten önemli bir gelir elde ediliyordu. İçki, sofraların ve misafirlere yapılan ikramın en başta gelen malzemesini teşkil ettiği gibi, şehirlerde ve yollarda içki içmeye mahsus, genelde Yahudilerin işlettiği yerler (hânut, hammâre) bolca mevcuttu.³³⁵

Araplar arasında hurmadan, yaş ve kuru üzümünden, tahıl ve bala kadar pek çok gıda maddesinden üretilen içkiler bilinmekle birlikte, Mekke'de yaş üzüm ve hurmadan elde edilen şarap, Medine'de ise kuru üzüm ve hurmadan elde edilen içki türleri (fadih, halitân) yaygındı.³³⁶ İçkinin bu kadar yaygınlığına rağmen birçok Arap edip ve düşünürünün içkinin kişinin akıl ve malında, sosyal itibar ve konumunda yol açtığı zararları ifade eden sözlerine, şiir ve hitabe örneklerine rastlanır.

Kaynaklarda câhiliye devri Arapları arasında, yol açtığı kötülüklerin farkında olarak ağzına hiç içki koymayan veya belli bir süre sonra içkiyi kendisine yasaklayan, başta Abdülmuttalib, Velid bin Mugire, Abdullah bin Cud'ân, Safvan bin Ümeyye, Varaka bin Nevfel, Amr bin Abese, Kus bin Sâide gibi "Hanif" olarak isimlendirilen

³³³ Özaydın, Abdülkerim, "İslâm'dan Önce Araplarda Sosyal ve İktisadî Hayat", DİA, İstanbul 1991, III, 322.

³³⁴ Çağatay, Neşet, İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı, Ankara 1971, s. 90.

³³⁵ Baktır, Mustafa, "İçki", DİA, İstanbul 2000, XXI, 458.

³³⁶ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, el-Câmiu's-Sahîh, İstanbul 1979, Eşribe, 2.

insanların varlığından söz edilmektedir.³³⁷ İslâm öncesi dönemde, Hz. İbrahim'in tebliğ ettiği dine tâbi olanlara hanîf adı verilmiştir.³³⁸ Hanîflerin diğer bazı özellikleri ise şunlardır: Putları ve her türlü şirki reddetmek, mensubu buldukları kavmin yanlış âdet ve inançlarına karşı çıkararak, cehâletin ortadan kaldırılması için faaliyette bulunmak, kavimlerinin baskılarından kurtulmak için onlardan uzaklaşarak inzivaya çekilmek ve tefekkür etmek.³³⁹

Bununla birlikte, İslâm'ın gönderilmesinden sonra dahi içkinin haram kılınmasına kadar Arap, Yahudi ve Hıristiyan tüccarlar Medine'de içki satmaya devam etmişlerdir. Bundan sonra da alışkanlıklarını bırakamayıp gizlice içki kullanan³⁴⁰ veya açıktan içip kendilerine had uygulanan kimseler olmuştur.

Emevîler döneminde refah seviyesinin yükselmesi ve farklı kültürlerin tesiriyle içki kullanımı yaygınlaşmıştır. Yezid b. Muâviye, Abdülmelik b. Mervân, Yezid b. Abdülmelik ve Velid b. Yezid gibi Emevi hükümdarlarının içki kullanmaları da bunda etkili olmuştur. Ömer bin Abdülaziz içkiyle mücadele etmiş, ancak tahammür etmemiş nebîzin içilmesine izin vermiştir.

Abbasî hükümdarlarından Hâdî-İlelhak, Emîn, Me'mûn, Mu'tasım-Billâh, Vâsik-Billâh ve Mütevekkil-Alellah içkiye düşkün olduğu bildirilmiştir. Fakat İbn Haldun'un da işaret ettiği gibi, Harun Reşîd gibi bazıları hakkında söylenenler doğru değildir.³⁴¹ İbn Haldun bu hususta şunları söylemiştir:

“Ebû Cafer gibi halife bir dedeye çok yakın bir zamanda yaşamış ve onların ahlâkıyla donanmış olan Harun Reşîd'e içki âlemleri yapması veya bunu açıktan sergilemesi nasıl lâyük görülebilir? Cahiliye devrinde bile soylu Araplar içki içmekle tanınmaktan kaçınır, üzüm bağlarına sahip olmazlar ve çoğuna göre de içki içmek kötü sayılırdı. Harun Reşîd ve ataları, din ve dünya işlerinde kınanacak şeylerden kaçınırlar, Arapların övülecek olan güzel huy ve sıfatlarıyla hareket ederlerdi.”

³³⁷ İbn İshâk, Muhammed, es-Sîretü'n-Nebeviyye, (tahk. Muhammed Hamîdullah), Konya 1981, s. 98-99; Cevâd, Ali, Târîhu'l-Arab Kable'l-İslâm, Bağdat 1955, IV, 670-672; Hanîfler hakkında geniş bilgi için bkz. İsmail Cerrahoğlu, “Kur'ân-ı Kerim ve Hanîfler”, A.Ü.İ.F.D. Ankara 1963, XI, s. 81-92; Günaltay, Şemseddin, İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri, Ankara 1997, s. 79-83.

³³⁸ Kuzgun, “Hanîf”, DİA, İstanbul, 1997, XVI, 33-39.

³³⁹ Kuzgun, “Hanîf”, DİA, XVI, 38-39.

³⁴⁰ Ebu Davud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, Sünen, Beyrut ts., Edeb, 45.

³⁴¹ İbn Haldun, Mukaddime, (haz. Süleyman Uludağ), İstanbul 2004, I, 173.

Mansûr ve Mühtedî-Billâh ise içkiyle mücadele etmişlerdir. Abbasî dönemi İslâm devletlerinin hükümdarları arasında içki meclislerine katılanlar bulunduğu gibi, ilâç için bile içki kullanmayanların bulunduğu rivâyet edilmiştir.³⁴²

Velid b. Mugîre'nin aile fertlerinin içki içmesini de yasakladığı, içki içen oğlu Hişâm'ı dayakla cezalandırdığı ve bu dönem toplumunda kadınlar arasında içki alışkanlığına rastlanmadığı da belirtilmiştir.³⁴³

Resûl-i Ekrem'in yanı sıra, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Osman gibi bazı sahabelerin, İslâm öncesi dönemde de içki kullanmadığı bilinmektedir.³⁴⁴

B. KUR'ÂN-I KERİM'DE İÇKİ

Neredeyse insanlık tarihi kadar uzun bir geçmişi bulunan ve hemen bütün dönem ve toplumlarda görülen içki alışkanlığı, Kur'ân-ı Kerim'in nazil olduğu sırada Hicaz-Arap toplumunda da büyük ölçüde yaygın olduğundan, İslâm içkiyi haram kılarken ikna edici ve tadrîcî³⁴⁵ bir metot takip etmiş, belli safhalardan sonra kesin yasaklama getirmiştir.³⁴⁶ Dikkat edilirse maddî ve manevî tedavilerde basitten zora doğru bir yol takip edilmektedir. Yüce Yaratıcı, kötü kabul ettiği alışkanlıkları belirli bir süre içinde ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. Bu safhaları, şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

1. Üzümden İçki Elde Edilmesi

Nahl suresinde geçen bir âyette, "Hurma ağaçlarının meyvelerinden ve üzümlerden de içki ve güzel rızık elde edersiniz. Şüphesiz bunda aklınızı kullanan bir

³⁴² Zeydan, Corci, İslâm Medeniyeti Tarihi, (terc. Zeki Mugâmiz), İstanbul 1978, V, 240.

³⁴³ Cevâd Ali, age, IV, 672.

³⁴⁴ Baktır, "İçki", DİA, XXI, 458.

³⁴⁵ "Azar azar, derece derece ilerlemek" (bkz. Pars Tuğlacı, Okyanus Ansiklopedik sözlük, İstanbul 1972, VI, 2799) şeklinde açıklanan tadrîcîlik esası hakkında geniş bilgi için bkz. M.Emin Ay, Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım, İstanbul 1989, s. 114-118; M. Yaşar Kandemir, Örneklerle İslâm Ahlâkı, İstanbul 2000, s. 271-273; Bayraktar Bayraklı, İslâm'da Eğitim, İstanbul 1980, s. 159-212; M. Faruk Bayraktar, İslâm Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münasebetleri, İstanbul 1984, s. 31 vd. 60 vd.

³⁴⁶ Yazır, age, II, 89; Fazlur Rahman, İslâm (çev. Mehmet Dağ-Mehmet Aydın), Ankara 2000, s. 86-103; Kutub, Seyyid, Fîzilâl-il Kur'ân (terc. İ. Hakkı Şengüler) İstanbul 1986, IV, 433; Hamidullah, İslâm'a Giriş, s. 8; Hamidullah, İslâm Peygamberi (çev. Salih Tuğ), İstanbul 1993, II, 756.

toplum için işaret vardır”³⁴⁷ buyrulmuştur. Âyette insanların, hurma ve üzüm meyvelerinden sarhoşluk ve güzel rızık elde etmeleri, Allah’ın kudretinin bir işareti olarak gösterilmektedir. Burada geçen “sekr” kelimesi, şarap olarak tefsir edilmiştir. Ayrıca sekr sarhoş olmak ve pis su manalarını taşıdığı gibi, içki içilmesinden sonra ortaya çıkan hâli de akla getirmektedir.³⁴⁸ Güzel rızık ise hurma ve üzümünden yapılan sirke, pekmez ve çeşitli yiyecek ve içeceklerdir.

Yukarıdaki âyetten hareketle, şarap haram olmasına rağmen şarabın elde edilmesi, nasıl Allah’ın kudretinin işareti olarak gösterilmiştir? gibi bir soruya:

“Bu âyetin Mekke’de nâzil olduğu rivayet edilmiştir.³⁴⁹ O dönemde ilk Müslümanlardan bazıları içki içiyor ve bunun helâl olduğuna inanıyorlardı. İşte bundan dolayı henüz haram kılınmadan önce, insanların bol miktarda kullandıkları şarabın da Allah’ın nimetlerinden olduğu belirtilmiştir” şeklinde cevap verilebilir

Âyetin, şarabın helâl veya haram olmasıyla bir ilgisi yoktur. Çünkü âyet bir gerçeği ifade etmektedir. O da insanların, bu meyvelerden sarhoş edici içkiler yapmalarınıdır. Kendilerine keyif veren bu içki, Allah’ın yarattığı meyvelerden elde edilmektedir. Bu da Allah’ın, kendilerine neler yaratmış, ne imkânlar vermiş olduğunu göstermektedir. Ayrıca âyette, bu meyvelerden şarabın elde edildiği belirtilmekle beraber ona rızık denmemiştir. Bunlardan elde edilen diğer besin maddeleri “güzel rızık” olarak nitelendirilmiştir. Şarabın güzel rızık olarak vasıflandırılmaması onun, iyi bir şey olmadığına işaret etmektedir.³⁵⁰

2. Fayda-Zarar Mukayesesinin Yapılması

Şarapla ilgili Kur’an’da yer alan ilâhî hükümlerin ikincisi, Bakara Sûresinin 219. âyetidir. Bu âyette hamrın (şarap) ve meysirin (kumar) bazı faydaları olsa da bunların günâh ve zararının, faydalarından daha çok olduğu bildirilmektedir.

³⁴⁷ Nahl, 16/67.

³⁴⁸ Râgıb b. Muhammed İsfehani, el-Müfredat fi Garibi'l-Kur'ân, Lübnan ts., s. 345.

³⁴⁹ ez-Zemahşeri, Muhammed b. Ömer, el-Keşşafü an Hakâiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvil fi Vücûhi't-Te'vil, Beyrut ts., I, 131.

³⁵⁰ Ateş, Süleyman, Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri, İstanbul 1989, V, 121-122.

Hız. Ömer ve Muâz gibi bazı sahabeler, bir ara Hız. Peygamber'e gelerek, "Ya Resûlallah! "Bize içkinin hükmünü söyler misin? Çünkü içki bizim aklımızı gideriyor ve malımızı tüketiyor diye fetva istemişlerdi. Bunun üzerine: "...Onlarda hem büyük günah, hem de insanlar için bazı faydalar vardır. Fakat onların günahı faydalarından büyüktür"³⁵¹ âyeti nâzil olmuştur.³⁵²

İslâm bilginlerinden bir kısmı, bu âyetin içkinin haram kılındığını bildirmediğini, bir kısmı ise bildirdiğini söylemişlerdir. Zahir olan birinci kısmın görüşüdür. Âyetin içkinin haram kılındığını bildirdiğini söyleyenlere göre Yüce Allah: "İçki ve kumarda büyük günâh olduğunu" söylemiştir. "Rabbim, fuhuşların açığını, gizlisini, günâhı ve haksız yere saldırıyı haram kıldı"³⁵³ âyetiyle de günâhı haram kılmıştır. İçki ve kumarda günâh mevcut olduğuna göre bunların da haram olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebeple bu âyetin inişinden sonra yine içmeye devam edenler, âyeti te'vil ederek içmişlerdir.

Âyette geçen "ism"den (günâh) maksat, içki içerek sarhoş olduktan sonra görülen sövme, kavga ve öldürmelerdir. "Menâfi" (faydalar) ise ticaret ve lezzet olabilir. Çünkü ticaret yapanlar, içkiyi Şam'dan Hicaz'a getirerek satarlar ve büyük para kazanırlardı.³⁵⁴

3. Sarhoşken Namaza Yaklaşmanın Menedilmesi

Bakara Sûresinin 219. âyetinde içki ve kumarın zararlarının, yararlarından çok olduğu belirtilmiş, fakat bunlar hakkında kesin bir hüküm verilmemiştir. İçki yasağına doğru atılmış ikinci adımı oluşturan Nisâ Sûresindeki; "Ey inananlar, sarhoşken namaza yaklaşmayın ki ne dediğinizi bilesiniz."³⁵⁵ âyetinde ise içki içmek, kısıtlanmış bulunmaktadır. Bu âyet indikten sonra, Allah Elçisinin davetçisinin, namaza başlarken: "Sarhoş olan, namaza yaklaşmayın!" diye seslendiği rivayet edilmiştir.³⁵⁶ Ayrıca bazı sahabeler, sarhoşluğun Allah'ın huzurunda durmaya engel kötü bir hâl oluşundan

³⁵¹ Bkz. Bakara, 2/ 219.

³⁵² Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, Câmîu'l-Beyân an-Te'vîli Âyi'l-Kur'ân, Mısır 1903, II, 356-357; Zemahşerî, age, I, 131; Yazır, age, II, 89.

³⁵³ A'raf, 7/33.

³⁵⁴ Ateş, age, I, 369.

³⁵⁵ Nisâ, 4/43.

³⁵⁶ Ebu Davud, Sünen, Eşribe, 1.

hareketle içkiyi terk etmişler, bazıları da sadece yatsı namazından sonra içme imkânı bulmuşlardır.³⁵⁷

Bu âyetin nüzûl sebebi olarak şu hâdise nakledilmiştir. Henüz içkinin yasaklanmadığı sırada Abdurrahmân b. Avf, bir ziyafet vermişti. Davetliler yiyip içtiler. Bazıları sarhoş oldu. Akşam namazının vakti girince bir rivâyete göre Hz. Ali'yi, diğer bir rivâyete göre de Abdurrahmân b. Avf'ı imamlığa geçirdiler. İmam, Kâfirun Sûresini: “De ki: Ey nankörler! Yaptığımız ibâdeti yapmam, biz sizin yaptığınız ibâdeti yaparız.” şeklinde, yanlış olarak okudu. Bu olay üzerine: “Ey inananlar, sarhoş iken namaza yaklaşmayın ki ne dediğinizi bilesiniz...” âyeti indi.

Allah'a karşı kulluğun bir ifadesi olan ibadet huzur ile olur. Kişinin ne dediğini bilmesi için, sarhoş iken namaza yaklaşmaktan menedilmiştir. Kişinin dil ile söylediğini, gönülden hissetmesi, ne dediğini bilmesi ibadette çok önemlidir. Ne dediğini bilemeyecek kadar gaflet ve uyku sarhoşluğu içinde bulunan kimsenin, o hâlde namaza durması doğru görülmemiştir. Hz. Peygamber: “Biriniz namaz kılariken esnerse, uykusu geçinceye kadar uyusun, zirâ biriniz esneye esneye namaz kılarca bilmez, belki de istiğfâr ederken kendi kendine söver”³⁵⁸ buyurmuştur.

4. İçkinin Kesin Olarak Haram Kılınması

Kur'ân-ı Kerim'de içki hakkında nazil olan ayetlerin sonuncusu Mâide Sûresinde bulunmaktadır. Bu ayette Yüce Allah, şeytan işi birer pislik olarak nitelediği hamr (şarap), meysir (kumar), ensâb (putlar) ve ezlâm (şans okları) dan kaçınmayı emretmekte; ayetin devamında ise, bunlardan kaçınmanın hikmetini açıklamaktadır: Şeytan, hamr ve meysir ile insanların arasına düşmanlık, kin ve nefret sokmak ve onları, Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan alıkoymak ister. Allah'ın huzuruna ancak bilinç yerinde olduğu zaman çıkılabilir. Bilinçsiz bir hâle gelen insan, Allah'a ibadet edecek durumda değildir.

Bu âyetin nüzûl sebebi olarak şu hâdise nakledilmiştir: Ensârdan bir topluluk, ziyafette bulunuyorlardı. Aralarında muhâcirlerden Sa'd b. Ebî Vakkas da vardı. Sarhoş

³⁵⁷ Çantay, Hasan Basri, Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerim, İstanbul 1984, I, 58.

³⁵⁸ Ebu Davud, Sünen, Eşribe, 1.

olunca Arap şiirleri okuyup övünmeye başladılar. Sa'd b. Ebî Vakkas da, içinde ensâra yergi olan bir şiir okudu. Ensârdan biri, devenin çene kemiği ile vurup Sa'd'ın başını yardı. O da bu durumu, Allah'ın Resûlüne şikâyete geldi. Hz. Ömer: "Allah'ım! Şarap hakkında bize şifa verici bir açıklama yap" diye dua etti. O sırada: "Ey inananlar! Şarap, kumar, dikili taşlar, şans okları şeytanın işi birer pisliktir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz. Şeytan, şarap ve kumar ile aranızda düşmanlık ve kin sokmak, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçtiniz değil mi?"³⁵⁹ âyeti indi. Hz. Ömer "vazgeçtik" dedi.³⁶⁰

Âyette geçen "hamr" kelimesi örtmek, mayalanmak, gizlemek vb. anlamlara gelmektedir. Mastar bir kelimedir. Çiğ üzüm sırasında keskinleşmiş ve köpüğünü atmış olan şaraba bu isim verilmiştir. "Hamr"ın diğer bir anlamı sarhoşluk demektir. Çünkü aklı örter ve aklın, diğer azaları idare etmesini imkânsız kılar.³⁶¹

İslâm âlimleri "hamr" kelimesinin içine sarhoşluk veren her şeyi dâhil etmektedirler. İslâm âlimlerinin, cumhur olarak da ifade edilen büyük çoğunluğu, hadislerden anlaşıldığı gibi, sarhoşluk veren maddelerin cinsine bakılmaksızın azının ve çoğunun haram olduğunu ifade etmişlerdir.³⁶²

Bazı kimseler, âyetlerde şarap ve kumarın haram kılındığının söylenmediğini, ancak hoş olmayan bu şeylerden uzak durmanın tavsiye edildiğini ileri sürerek şarap ve kumarın haram olmadığını ileri sürmüşlerdir. Onlara göre, Kur'an'da şarap ve kumar için bir cezânın konmamış olması da, bunların haram olmadığını ispat etmektedir.

Bu sözleri doğru olarak kabul etmek mümkün değildir. Bir şey yalnız "haram kılındı" kelimesiyle haram kılınmaz. "Kaçınınız, uzak durunuz!" cümlesi de haram bildirmektedir. Bir iş, şeytan işi diye nitelendirilirse onu yapmak da haram olur. "Şundan sakın, uzak dur!" demek, "şu işi yapma!" demektir. Yüce Allah, şarap ve kumarın çok kötü olduğunu belirtmek için "ondan uzak durunuz ki felâha eresiniz!" buyurmuştur. Bu ifade, "bu işleri yapmayınız" ifadesinden daha kesin bir yasak bildirir.

³⁵⁹ Mâide, 5/90-91.

³⁶⁰ Râzî, Ebû Abdillâh Fâhru'd-dîn Muhammed, Mefâihü'l-Gayb, Tahran ts., II, 217; Vâhidî, Ebû Hasan Ali b. Ahmed, Esbâbü'n-Nüzûl, Kahire 1968, s. 118.

³⁶¹ İbn Manzûr, Cemâlu'd-din Muhammed, Lisânü'l-Arab, Beyrut 1955, IV, 254.

³⁶² Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, el-Câmî li Ahkâmi'l-Kurân, Mısır 1967, III, 51-54.

Ayrıca akli, malı ve diğer kıymetli hasletleri korumanın, ancak içkiden uzak durmakla mümkün olabileceği belirtilmiştir.³⁶³ Râzî'ye göre bu âyet, birçok bakımdan şarap içmenin haram olduğunu göstermektedir: Her şeyden önce âyet, hasır için olan “innemâ” ile başlamaktadır. Bu, aynen: “Şu sayılan dört şeyden başka rics (pislik) ve şeytan işi yoktur” demek gibidir. Yüce Allah, hamr ve meysiri puta tapmakla beraber saymıştır. Bu da şarap içenin, puta tapan gibi olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda Yüce Allah âyette kaçınmayı emrediyor. Bu emir, vücûb (gereklilik) ifade etmektedir. “Tâ ki felâh bulasınız” cümlesi, bunlardan kaçınmanın kişiyi kurtuluşa ve huzura götüreceğini ifade etmektedir. Diğer taraftan Allah, şaraptan doğan dünya ve ahiret zararlarını açıklamıştır. Şarap halk arasında düşmanlığa, nefrete, Allah'ı anmaktan ve namazdan yüz çevirmeye sebep olur. “Bunlardan vazgeçecek misiniz?” tabiri de, bu işlere son vermeyi en güzel biçimde ifade etmektedir. Bu, şu demektir: Nasıl, bu kadar şer ve fesâd taşıyan şarap ve kumardan vazgeçecek misiniz, yoksa bu söylenenlerden hiç öğüt almadan eski alışkanlıklarınıza devam mı edeceksiniz?

Yüce Allah, daha sonra: “Allah'a ve Elçisi'ne itaat ediniz, sakınınız!” buyurmuştur. Bu da: “Allah ve Elçisinin, şarap ve kumardan kaçınma emrine itaat ediniz, bunlara aykırı davranmaktan sakınınız” demektir. Yüce Allah'ın: “Eğer dönerseniz, bilin ki Elçimize düşen, açıkça duyurmaktır” şeklindeki ikazı da, Allah'ın bu buyruğuna aykırı davrananlar hakkında ağır bir tehdiddir. Bu sekiz delil, şarabın ve kumarın haram olduğunu açıkça göstermektedir.³⁶⁴

Kur'ân'ın, şarap içen ve kumar oynayanlar hakkında bir ceza koymamış olması, bunların, başka birinin hakkına tecavüzle ilgili olmayıp, ferdî günahlardan kabul edilmesi sebebiyledir. Kur'ân, zina ve hırsızlık gibi başkalarının hakkına tecavüz bulunan günahlar için ceza koymuş, fakat kişisel günahlar için ceza koymamıştır. Şarap içmek, kumar oynamak, namazı, orucu, haccı ve zekâtı terk etmek gibi günahlar, Allah'ın hakkına tecâvüzdür. Kişi ile Allah arasında kalan günahlardır. Kur'ân'da bunlar hakkında bir cezâ belirtilmemiştir. Bunları yapanın cezasını Allah verecektir. Allah ile kul arasındaki günahlar için, Kur'ân'da cezâ belirtilmemiş ise de Allah'ın

³⁶³ Geniş bilgi için bkz. Kurtubî, age, III, 55-58.

³⁶⁴ Râzî, age, XXII, 81-82.

Elçisi ve dört halife devrinde toplum düzenini korumak için bunları yapanlara, te'dip ve ta'zîr türünden bir cezâ verilmiştir.³⁶⁵

İçki hakkında, Kur'an'da yer alan bu son grup ayetlerle İslâm, diğer bazı dinlerde görülen içkinin kurban olarak kabul edilmesine müsaade etmediği gibi; mükemmel bir toplum oluşturma yolunda, engel olarak gördüğü içkiyi, Müslümanların hayatından uzaklaştırmayı başarmıştır.

Kur'an'ın temel ilke ve yasaklarını, Hz. Peygamber'in açıklama ve uygulamalarını kavrayıp, içinde yaşadıkları topluma aktaran İslâm bilginleri içki yasağının mahiyeti, kapsamı ve amacı üzerinde ayrıntılı bir biçimde durmuş, böylece İslâm kültür tarihi içinde bu konuda zengin bir bilgi birikimi ve literatür oluşmuştur. İslâm hukukunda gerek şarabın gerekse diğer sarhoş edici alkollü içkilerin adlandırılması, yapımı, içilmesi, başka alanlarda kullanımı, dinen pis (necis) olup olmadığının tartışılması da bu zengin birikimin bir yönünü teşkil etmektedir.³⁶⁶

C. HADİSLERDE İÇKİ

Kur'an-ı Kerim'de, içildiğinde insanlara sarhoşluk veren içecekler habîs ve günah kelimeleriyle açıklanmıştır. Hadislerde bu kelimenin karşılığı haramdır ve Kur'an'a göre, daha geniş değerlendirilmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber, sarhoşluk veren bütün gıdaları yasak kapsamına alarak ayetlere açıklık getirmiştir. Hadislerde haramlık belirli bir madde ile sınırlı değildir. Habîs sayılan gıdaların azı veya çoğu yasak olarak değerlendirilmektedir. Bu yasaklık maddenin aslından kaynaklanır. Bir yiyecek ve içekte insan aklını örtecek, zararına olacak özellikler varsa, o madde haramdır. Bu durum hadis kaynaklarında içkinin haram oluşu, kullananın durumu ve şifa özelliğinin olmayışı gibi başlıklar altında toplanmaktadır.³⁶⁷ İslâm'da, Kur'an-ı Kerim'den sonra başvuru en önemli kaynak³⁶⁸ durumundaki hadislerde, içki hakkında bulunan bilgileri şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

³⁶⁵ Ateş, age, III, 58-59.

³⁶⁶ Geniş bilgi için bkz. Vehbe Zuhaylî, İslâm Fıkı Ansiklopedisi, (trc. Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, Fehmi Ulus, Abdurrahim Ural, Yunus Vehbi Yavuz, Nurettin Yıldız), İstanbul 1994, VII, 433-448.

³⁶⁷ Kaya, age, s. 128-129.

³⁶⁸ Gündüz, Din ve İnanç Sözlüğü, s. 152.

1. İçkinin Haram Olan Miktarı

Kur'an'da içkinin haram kılınmasıyla ilgili açık bilgiler bulunmakla beraber, ne kadarlık bir kısmının haram sayıldığı konusunda herhangi bir ifade yer almamaktadır. Hadislerde ise, bu konuyu açıklayıcı özellik taşıyan birçok rivayet bulunmaktadır.

Hz. Âişe'nin rivayetne göre Resûlullah (a.s.): "Sarhoşluk veren her içki haramdır"³⁶⁹ buyurmuştur. Ebû Dâvud'un Sünen'inde bulunan başka bir hadiste Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Her sarhoş edici şey haramdır. Bir farak (küp) içildiği takdirde sarhoşluk veren bir şeyin tek avucu da haramdır."³⁷⁰ Tirmizî'nin Sünen'inde bulunan bir rivayette ise, "tek yudumu haramdır" ibaresi yer almaktadır.³⁷¹

Hz. Peygamber bu hadislerinde, haram olan içecek maddesinin ismi üzerinde durmaktan ziyade, "sarhoş edici" özelliği üzerinde durmuştur. Birinci hadise göre hangi madde olursa olsun, sarhoş edici bir özelliğe sahipse haramdır. Ancak bu açıklama, meseleyi tam olarak izah etmede eksik kalmaktadır. Sözelimi, bu özellikte bir içkinin az miktarı sarhoş etmiyorsa, bu da haram mıdır? diye bir soru akla gelebilir.

Bunun cevabı iki ve üçüncü rivâyette verilmiştir. Bir küpü içildiğinde ancak sarhoşluk veren, yani alkol miktarı son derece az olan bir maddenin bir avuç miktarı dahi haramdır. Zirâ "haramlık" içecek maddesinin insanda fiilen ortaya çıkaracağı etkiden gelmemekte olup, tıpkı pis bir maddenin azının da çoğunun da pis olarak kabul edildiği gibi, maddenin tabiatından gelmektedir.

2. İçki Üretiminde Kullanılan Gıdalar

Nûman İbn Beşir'in rivayetine göre Resûlullah (a.s.): "Üzümden hamr yapılır, hurmadan hamr yapılır, baldan hamr yapılır, buğdaydan hamr yapılır, arpadan hamr yapılır. Ben sizi bütün sarhoş edicilerden yasaklıyorum"³⁷² buyurmuştur. Ebû Musâ'dan gelen bir rivâyet ise şöyledir: "Resûlullah'a, ey Allah'ın Resûlü, Yemen'de yapmakta olduğumuz şu iki şarap hakkında bize fetva ver: Bit' baldandır.

³⁶⁹ Ebu Davud, Eşribe, 5.

³⁷⁰ Buhârî, Eşribe, 4; Vudû' 71, Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc, Sahîhu Müslim, Beyrut ts., Eşribe, 67-68; Nesâî, Ebu Abdurrahman Ahmed b.Şuayb, Sünen, Beyrut 1988, Eşribe, 23.

³⁷¹ Tirmizî, Muhammed b. İsâ, el-Câmiu's-Sahih, (thk. A. Muhammed Şakir), Kahire 1962, Eşribe, 2.

³⁷² Ebu Davud, Eşribe, 4; Tirmizî, Eşribe, 8.

Şiddetleninceye kadar nebiz yapılır. İkincisi mizr'dir. Bu mısır ve arpadan yapılır. Bundan da şiddetlenince nezir yapılır” dedim. Bu açıklamadan sonra Hz. Peygamber “Ben sarhoşluk veren şeyi yasaklıyorum”³⁷³ buyurdu.

İbn Ömer'den gelen başka bir rivâyete göre, bir adam Hz. Peygamber'e içeceklerden sormuş, o da: “Kaynayan sarhoş edicilerin hepsinden az da olsa, çok da olsa kaçının”³⁷⁴ cevabını vermiştir. Abdullah ibn Amr İbni'l-As'tan gelen benzer bir rivayete göre Resûlullah, hamrı, kumarı, davulu ve mısır şarabını yasaklamış ve: “Her sarhoş edici haramdır”³⁷⁵ demiştir.

Hz. Peygamber, içki içilmesiyle ilgili olarak, “sizi her sarhoşluk verenden sakındırıyorum, her sarhoşluk verenden sakının. Sarhoşluk vereni içmeyin”³⁷⁶ buyurmuştur. Sahabelerin soru sormaları üzerine, sarhoşluk veriyor mu?³⁷⁷ sorusuna evet cevabını alınca, “her sarhoşluk veren hamrdır (şarap), her hamr da haramdır.”³⁷⁸ buyurmak suretiyle konuya açıklık getirmiştir.

3. Mirac'a Çıkarılırken Sunulan İkrâm

Ebû Hureyre'den gelen bir rivayette şöyle denilmektedir: “Resûlullah (a.s.) buyurdular ki: Mirac'a çıkarıldığım gece bana iki kadeh getirildi, birinde şarap diğerinde ise süt vardı. Ben sütü aldım. Melek: “Seni fitrata irşat eden Allah'a hamd olsun. Eğer şarabı alsaydın ümmetin azmıştı” dedi”³⁷⁹. Bu olay içkinin henüz haram kılınmadığı zamana rastlar. Çünkü Mirac Mekke devrinde gerçekleşmiştir. İçkinin haram kılınması ise hicretten sonra vuku bulmuştur. Hz. Peygamber'in şarabı almayı, onu içmeye alışmamış olmasından ileri gelmektedir. O, önceden alışmış bulunduğu sütü tercih etmiştir. Çünkü süt sıhate uygun, temiz içimli, hoş kokulu, içimi

³⁷³ Buhârî, Eşribe, 60; Müslim, Eşribe, 70; Ebu Davud, Eşribe, 5.

³⁷⁴ Nesâî, Eşribe, 24, 48.

³⁷⁵ Ebu Davud, Eşribe, 5.

³⁷⁶ İbn-i Mâce, Ebû Abdillâh el-Kazvîni, Sünen, Kahire 1952, Eşribe, 14; Ahmed b. Hanbel, Müsned (thk. A. Muhammed Şakir), Mısır 1949, I, 452; Nesâî, Cenâiz, 100.

³⁷⁷ Bkz. Ebu Davud, Eşribe, 5.

³⁷⁸ Müslim, Eşribe, 73, 75; Buhârî, Vudu, 71, Eşribe, 10; Ebu Davud, Eşribe, 7.

³⁷⁹ Nesâî, Eşribe, 41; Müslim, İman, 272.

kolay ve zarar ihtiva etmeyen bir içecektir. Hadiste geçen “fitrat”tan maksat ise, hak dine uygun doğru yoldur, istikamettir.³⁸⁰

4. İçkinin Temsili Olarak Zararının Açıklanması

Hz. Peygamber, içkinin, yol açtığı çok yönlü zararlarına dikkat çekmek için onu fevkalade veciz şu iki kelime ile açıklamıştır: “Ümmü’l-habâis, bütün kötülüklerin anası” veya “Miftâhu külli şer, bütün şerlerin anahtarı.” Bütün kötülüklerin kaynağı, bütün şerlerin anahtarı olarak vasıflandırdığı içkinin zararını şöyle temsili bir hikâye ile anlatmıştır:

“Kötülüklerin anasından sakının. Zira sizden önce yaşayanlar arasında çok dindar bir insan vardı, sürekli ibadet eder ve bu nedenle insanları da terk ederdi. Bir kadın ona musallat oldu. Bir hizmetçisini yollayarak: ‘Bir hususta şahitlik yapmak üzere bana uğrayıver’ diye kendisine haber yolladı. Adam kabul ederek kadının evine girdi. O eve girince kadın bütün kapıları kapattırarak odasına aldı. Adam bir de ne görsün, karşısında kendisini beklemekte olan çok güzel bir kadın var. Kadının yanında bir çocuk ve içerisinde içki bulunan bir de kap var. Adama: “Seni buraya şahitlik yapman için çağırmadım, Allah’ı inkâr etmen veya bu çocuğu öldürmen veya bu şaraptan içmen veya benimle yatman için çağırdım. İtiraz edecek olursan imdat diye çılgık atıp seni rezil edeceğim” der.

Adam, meselenin ciddiyetini anlayarak bunlardan birini yapmaktan başka çıkar yolun olmadığı kanaatine varır. Belâyı en ucuz atlatma yolu olarak şaraptan içmeyi tercih ederek: ‘Bir kadeh şarap ver’ der. Daha sonra sarhoş olarak kadınla temasta bulunur, kendisini küfre atan sözler sarf eder ve çocuğu da öldürür. Sonra kadın ona: ‘Yemin olsun sarhoş olunca önceden yapmam diye direttiğin bütün tekliflerimi eksiksiz yaptın’ diyerek karşılık verir.”³⁸¹

Hadislerde dikkati çeken başka bir husus, içenlerin, imal edenlerin ve yardımcı olanların kötülenmiş olmasıdır. Dünyada içki içenlerin, ahirette Allah’ın lütfedeceği

³⁸⁰ Canan, İbrahim, Hadis Ansiklopedisi Küttüb-i Sitte, İstanbul ts., VII, 262.

³⁸¹ Canan, age, VII, 266-267.

şaraptan mahrum olacaklarına işaret edilmektedir.³⁸² Ayrıca İçki sebebiyle on sınıf insan lanetlenmektedir. Bunlar içkiyi sıkın, sıkıran, içen, içiren, taşıyan, taşıtan, satan, satın alan, bağışlayan ve parasını yiyenlerdir.³⁸³

Hadislerde yasak edilenler bunlarla da sınırlı değildir. İçki içmeyi şirk ile eşdeğerde gören ifadeler bulunmaktadır.³⁸⁴ Ayrıca Mü'min birinin içki içmemesi hususuna da atıfta bulunulmuştur.³⁸⁵

Hanefi mezhebi de dâhil, bütün fıkıh mezheplerinde çoğu sarhoşluk veren her türlü içkinin azının da haram olduğu genel ilkesi benimsenmiş, içkinin haram olmasının illeti de kişilerin sarhoş olması değil, o içkide normalde sarhoş edicilik vasfının bulunması şeklinde objektif bir ölçüye bağlanmıştır.

İslâm'da içki yasağının böyle bir illete bağlanması mâkuldür. Çünkü sarhoşluk veren içkiler zamanla alışkanlık meydana getirip bağışıklığa yol açmakta, alışkanlık arttıkça aynı miktar etkili olmayıp kişi giderek içki miktarını arttırmaktadır. Bu sebeple az miktarda içmek, sonuçta kişiyi alkol bağımlılığına kadar götüren tehlikeli yolun başlangıcı niteliğinde görülmüş ve az-çok, sarhoş olma-olmama ayrımı yapılmaksızın bütün sarhoş edici içkiler yasaklanarak etkili bir yöntem seçilmiştir.

Bunun yanında yasağın tahlili yapılırken kişinin sarhoş olması gibi değişken ve subjektif bir ölçü değil, içkinin sarhoş edicilik vasfı taşınması gibi açık bir ölçünün benimsenmesi de, alkol bağımlılığına götüren tehlikeli yolu baştan kapatması yönüyle, bir diğer etkili yöntem kullanılmıştır.

Fakihlerin literatürde yer alan ayrıntılı tartışmalarının kendi dönemlerinde sarhoş edici içkileri tanımlama amacına yönelik olduğu düşünülürse, onların bu genel yaklaşımından günümüzde rakı, likör, bira gibi isimler alan ve az veya çok içildiğinde sarhoş edici olan alkollü içkilerin doğrudan ya da dolaylı olarak İslâm'ın içki yasağı

³⁸² Bkz. Buhârî, Eşribe, 1; Müslim, Eşribe, 73.

³⁸³ Bkz. Ebu Davud, Eşribe, 2; Tirmizî, Büyü, 59.

³⁸⁴ Bkz. Nesâî, Eşribe, 42.

³⁸⁵ Ahmed Nâim, Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi, Ankara 1975, XII, 40.

kapsamında bulunduğu, içenin sarhoş olup olmadığına bakılmaksızın azının içilmesinin de haram sayıldığı sonucu çıkmaktadır.³⁸⁶

5. Haram Maddelerle Tedavi

Yüce Allah insanların sıhhatine çok önem verir. Tehlikeye atılmasına razı olmaz.³⁸⁷ Hasta olduğunda tedavi olunmasını isteyerek,³⁸⁸ yarattığı nimetlerde gerekli ilacın olduğunu, araştırılıp bulunmasını arzular.³⁸⁹

Hz. Peygamber; “Ey Allah’ın Kulları! Tedavi olun, çünkü Allah, verdiği her hastalık için bir şifa yaratmıştır. Ancak bir dert müstesna o da ihtiyarlıktır.”³⁹⁰ Başka bir hadislerinde; “Her derdin bir devası varır. Bu sebeple derdin devası bulunduğu zaman o dert iyi olur.”³⁹¹ buyurmuştur. Bu hadislerde tedavinin yapılması ve araştırılması istenmektedir. Burada önemli olan, tedavide kullanılan maddelerdir.

Yenilmesi ve içilmesi haram olan maddelerle tedavi konusunda İslâm âlimlerince ortaya konan görüşleri, üç başlık halinde toplamak mümkündür:

a) İslâm âlimlerinin bir kısmı, haram maddelerle tedaviyi câiz görmemişlerdir. İçki içmenin mubah sayıldığı ve yaygın bir âdet haline gelmiş olduğu Câhiliye dönemi Arap toplumunda, içki ilâç olarak da kullanılmaktaydı. İslâm geldikten sonra içki yasağının yanı sıra, Rusûlullah tarafından içki ile tedavinin de yasak olduğu bildirildi. Nitekim Târik b. Süveyd el Câfi’den nakledilen bir hadise göre, bir adam Hz.Peygamber’e şarabın hükmünü sordu. Resûlullah ise şarabın haram olduğunu ifade etti. Soruyu soran şahıs, “Biz onu tedavi için kullanıyoruz” deyince; Hz. Peygamber, “O, ilâç değil, hastalıktır” buyurdu.³⁹² Özellikle, şarap ile tedavi olmayı yasaklayan, onun ilâç olmayıp hastalık olduğunu açıklayan pek çok hadis vardır. İşte bu hadisleri esas alanlar, bunlarla tedavinin câiz olmadığı kanaatindedirler.

³⁸⁶ Bakır, “İçki”, DİA, XXI, 460.

³⁸⁷ Bakara, 2/195.

³⁸⁸ Kıyame, 75/27.

³⁸⁹ Nahl, 16/69; Tirmizî, Tıp, 2; Ebu Davud, Tıp, 1.

³⁹⁰ Tirmizî, Tıp, 1; İbn-i Mâce, Tıp, 1; Ahmed b. Hanbel, III, 156.

³⁹¹ Buhâri, Tıp, 1; Müslim, Had, 69.

³⁹² Müslim, Eşribe, 3; Ebu Davud, Tıp, 11.

Bu görüşün sahiplerine göre haram olan yiyecek ve içeceklerle tedavi câiz değildir. Hanbelîler bu görüştedirler. Bu görüş sahiplerinin, hastalık halini, haramları mubah kılan bir zaruret olarak kabul etmediği ve dolayısıyla açlık sebebiyle darda kalıp murdar hayvan yiyen kişiyle ilgili hükmü bu duruma uygulamayı isabetli görmedikleri anlaşılmaktadır. Bu gruptaki bazı bilginler, iki durumu ayırt etmek üzere şöyle derler: “Açlık sebebiyle dara düşmüş kimse, zarureti giderecek -haram kılınmış yiyeceklerden başka- bir şey bulamamaktadır. Hâlbuki hastalık böyle değildir; çünkü hastalığı tedavi için tek çare bu yiyecek ve içecekleri kullanmak değildir, birçok ilâç vardır.”³⁹³

b) İslâm âlimlerinin bir kısmı ise yenilip içilmesi haram maddelerle tedaviyi kural olarak câiz görürler. Bu grubu Zâhirî fakihleri teşkil eder. Zâhirî'lere göre haram kılınmış şeylerle tedavi câizdir. Zâhirî hukukçu İbn Hazm şöyle der: Şarap darda kalan ve zaruret haline düşen için mubahtır. Susuzluğu gidermek, tedavi olmak veya boğulmayı önlemek için şarap içen kimseye ceza uygulanmaz. Çünkü tedavi zaruret hallerinden biridir. Zaruretler ise haram olan şeyleri mubah kılar. İbn Hazm, “Câiz değildir” diyenlerin dayandığı hadisleri ayrı ayrı ele almış, bir kısmının zayıf olduğunu ileri sürmüş, bir kısmına da şöyle bir açıklama getirmiştir: Zaruret halinde tedavi maksadıyla haram kılınmış şeyleri içmek mubah olduğuna göre, bunlar “necis” (dinen pis sayılan) maddeler kapsamı dışına çıkmış demektir.³⁹⁴

c) İslâm âlimlerinin çoğunluğu ise haramla tedaviyi belli şartlarla câiz görmektedir. Ancak her bir grup helâl oluş için farklı ön şart ve kayıt ileri sürmektedir. Bu grupta ağırlıklı olarak Hanefîler ve Şâfîler yer alır. Onlara göre, haram ile tedavi olmanın cevazı, kesin olarak şifa vereceğinin bilinmesine, hiç değilse iyileşmenin kuvvetle muhtemel olmasına bağlıdır. Şifa vereceği kesin olarak bilinmiyorsa tedavi amaçlı haram yiyecek ve içecekler kullanılamaz. İlâç da gıda maddeleri gibi hayatın zaruri ihtiyacıdır, darda kalan kimse haram ile tedavi görebilir. Hz. Peygamber erkeklere ipek giymeyi yasakladığı halde cilt hastalığı sebebiyle bazı sahabelere izin vermiştir.³⁹⁵ Haram oluşun delili olarak gösterilen hadis, helal ilacın bulunduğu normal

³⁹³ Divantaş, İlmihal: İslâm ve Toplum (Heyet), İstanbul 1999, II, 165.

³⁹⁴ Divantaş, İlmihal, II, 165.

³⁹⁵ Bkz. Buhârî, Libâs, 29; Cihâd, 91.

duruma göredir. Helâl maddeyle tedavi imkânı olmadığında, tedaviyi sağlayacak ilâç mubah ilâç haline gelir ve hadisin kapsamına girmez.³⁹⁶

D. İÇKİNİN YASAKLANMASINDAKİ HİKMETLER

Klasik sözlüklerde hikmet kelimesinin (çoğulu hikem) “yargıda bulunmak” anlamındaki hükm masdarından isim olduğu belirtilir; ayrıca “engellemek, alıkoymak, gemlemek; sağlam olmak” mânalarına gelen ihkâm masdarıyla anlam ilişkisi kurulur. İbn Dureyd’in tesbitine göre Arapça’daki “el-kelime mine’l-hikme” deyiminde geçen hikmet kelimesinde “alıkoymak, gem vurmak, sakındırmak” anlamı daha çok belirgindir. Zira bu deyimde kastedilen şey insanı iyi olana yönlendiren, çirkin ve kötü olandan alıkoyan sözdür.³⁹⁷ Râgıb el-İsfehânî ise hikmet terimini “ilim ve akılla gerçeği bulma” şeklinde tanımlamaktadır. Hikmet Allah için kullanıldığında “eşyayı bilmek ve onu sağlam ve kusursuz biçimde yaratmak”, insan için kullanıldığında “mevcûdatı bilip hayırlar işlemek” anlamına gelmektedir.³⁹⁸

Batı kaynakları, Arapça hikmet kelimesinin Kitab-ı Mukaddes’in birçok yerinde “zihnî kabiliyet, ustalık” anlamında kullanılan, İbrânice “hokhma” kelimesiyle aynı semitik köke dayandığını belirtmişlerdir.³⁹⁹

İnsanı insan yapan en önemli özelliklerin başında onun akli gelmektedir. İnsan hem dünya, hem de ahiret mutluluğunu ancak bu vasıtayla kazanabilir. Bu sebeple İslâm, insan hayatında olduğu gibi akli ve fikri korumak için bir takım tedbirler almıştır.

İslâm sarhoşluk veren bütün maddeleri ve alkollü içkileri (müskirât) haram kılmıştır. Bu tür içkileri yasaklama işi aşama aşama gerçekleştirilmiştir. Önce içkinin bazı faydaları bulunduğu için ama zararının daha çok olduğundan bahsedilmiştir.⁴⁰⁰ Sonra Müslümanların sarhoşken namaz kılmamaları istenmiş⁴⁰¹, daha sonra içki kesinlikle yasaklanmıştır.⁴⁰² Bu suretle bağımlılık ve alışkanlık konusu olan hususlarda

³⁹⁶ Divantaş, İlmihal, II, 165-166.

³⁹⁷ Geniş bilgi için bkz. Kutluer, İlhan, “Hikmet”, DİA, İstanbul 1998, XVII, 503-519.

³⁹⁸ İsfehânî, age, s. 126.

³⁹⁹ Kutluer, “Hikmet”, DİA, XVII, 503.

⁴⁰⁰ Bkz. Bakara, 2/219.

⁴⁰¹ Bkz. Nisâ, 4/43.

⁴⁰² Bkz. Mâide, 5/90-91.

tedriciliğe riayet edilmesi gerektiği hususuna dikkat çekilmiştir. Yasaklama veya emretme işinin başarılı ve etkili olması için mutlaka makul bir hazırlık ve alıştırma safhasına ihtiyaç vardır.

Kur'an içki yasağının gerekçesini şöyle açıklar: içki şeytanın pis bir işidir. Kurtuluşa ermek için bunu terk etmek lâzımdır. Şeytan, içki ve kumar vasıtasıyla aranızda düşmanlık ve nefret sokmak, sizi Allah'ı anmaktan ve namaz kılmaktan uzak tutmak ister.

Hadislerde içki bütün kötülüklerin kaynağı "ümmül-habâis" her çeşit şerrin anahtarı ve bütün günahların toplandığı şey olarak nitelendirilmiştir.⁴⁰³ Sarhoşluk veren her şey içkidir ve bütün içkiler haramdır.⁴⁰⁴ Çoğu sarhoşluk veren bir şeyin azı da haramdır.⁴⁰⁵

İçki sadece akla değil, mala, cana, nesle ve dine de zarar vermektedir. İçki içen huşû ve kalb huzuru içinde şuurlu olarak ibadet edemez, malını boşuna zayi eder, alkol bedene zarar verir ve onu çeşitli hastalıklara yakalanmaya müsait hale getirir, sinir sistemini ve hazım organlarını tahrip eder. Alkolik anne babadan doğan çocuklar da bunun zararını görürler. Şu halde içki hem dinî, hem canı, hem malı, hem akli ve hem de nesli korumak maksadıyla haram kılınmıştır. İçkili olarak araba kullananların her gün yol açtıkları can ve mal kaybı göz önünde tutulacak olursa bunun sosyal hayat bakımından ne kadar zararlı olduğu açıkça görülür. Aile fertlerinin nafakasını içkiye verenler az değildir.⁴⁰⁶

İslâm her çeşit uyuşturucuyu da (mükeyyifât) kesinlikle yasaklamıştır. Morfin, afyon, kokain, eroin ve esrar haramdır.

Uyuşturucu kullanmak sadece akli ve fikri işlemez hale getirmekle kalmaz, insanın sinir sistemini, aklî dengesini ve beden sağlığını da bozar. Kendisinde doğuştan var olan tabîî hasletleri ve güzellikleri yok eder. Uyuşturucu tiryakileri Allah'ın en büyük lütfu olan iradelerini de artık kullanamaz, kendilerine sahip olamaz, kârını zararını seçemezler. Bu duruma düşen kimseler artık günahkâr olmaktan çok, ruhen ve

⁴⁰³ Aclûnî, İsmail b. Muhammed, Keşfu'l-Hafâ ve Müzîlu'l-İlbâs, Beyrut 1351, I, 382.

⁴⁰⁴ Müslim, Eşribe, 7.

⁴⁰⁵ Tirmizî, Eşribe, 3.

⁴⁰⁶ Uludağ, Süleyman, İslâm'da Emir ve Yasakların Hikmeti, Ankara 1997, s. 147.

aklen hasta kimselerdir. Kâtip Çelebi: “İnsan haline en muvafık ve şanına en lâıyk olan asl-ı hilkat üzere kalmak ve fitrat-ı selimeyi bozmamaktır.”⁴⁰⁷ der.

Yüce Allah dünyada var olan her şeyi insanların istifadesi ve haz almaları için yaratmıştır. Bu hazlar tabiî ve hakikî zevklerdir. Bununla yetinmeyip uyuşturuca kullananlar sahte ve yalancı bir zevk alırlar, ama bunun sonu hüsrana ve felâkettir.

Uyuşturuca kullanma bağımlılığı başka kötülöklere de yol açar. Aklî dengeleri bozulan ve iradelerine sahip olamayan esrarkeşler çalışamaz, para kazanamaz, ellerindeki mal ve mülke sahip çıkamaz, her şeylerini elden çıkarırlar. Neticede hırsızlık yapmaya hatta türlü türlü ahlâksızlıkla ihtiyaç duydukları parayı ellerine geçirmeye çalışırlar.

Bahsedilen sebeple İslâm, tıbbî maksatla ve hekim denetiminde alınan morfin ve narkoz hariç bütün uyuşturuca maddeleri, azıyla çoğıyla haram kılmıştır. Zira İslâm insanlara suni ve yalancı değil tabiî ve hakikî ama meşru hazlar ve zevkler teklif etmektedir. Az ve geçici haz için çok ızdırap çekmek akıl işi değildir.

Günümüzde içki ve uyuşturuca maddeler özellikle gençleri ciddi bir şekilde tehdit etmekte, bütün devletler bu tür maddelerin üretimini, alınmasını, satılmasını ve kullanılmasını sıkı bir denetime tabi tutmakta, uluslararası uyuşturuca ticareti yapan şebekelere ve kaçakçılara adeta savaş ilan etmektedirler. Bu yüzdendir ki İslâm, bahsolunan maddelerin üretimini, tüketimini ve ticaretinin yapılmasını günah saymıştır.⁴⁰⁸

E. İÇKİNİN FERT VE TOPLUM HAYATINA VERDİĞİ ZARARLAR

İçki veya uyuşturuca kullanmak suretiyle aklını devre dışı bırakan bir insanda, dinin akıl ve otoritesini aramak neredeyse imkânsız hale gelmektedir. Kullandığı bu maddeler sebebiyle sarhoş bir hale gelmiş kişilerde sevap-günah, mefhumu, ceza-mükâfat müeyyidesi kalmamıştır denilebilir.⁴⁰⁹

⁴⁰⁷ Kâtip Çelebi, Mizanu'l-Hak, İstanbul 1981, s. 81.

⁴⁰⁸ Uludağ, age, s. 145-147.

⁴⁰⁹ Canan, age, VII, 266.

Günümüzde hemen hemen hiçbir tedavi edici özelliğinin bulunmadığı bildirilen, bütün dünyada bağımlılığı ve kötüye kullanımı en yaygın madde olan alkol insanlık tarihi boyunca farklı şekillerde telakki edilmiş, üretim ve tüketimi devlet tarafından bazen Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu gibi yasaklanmış,⁴¹⁰ bazen de glasnost öncesi Sovyetler Birliği'nde görüldüğü gibi teşvik edilmiştir.

Alkol kullanımı ve doğurduğu sonuçlar çağımızda özellikle Batı toplumlarının en önemli problemlerinden biridir. Alkol kullanımının yol açtığı sağlık sorunları yanında trafik kazaları, intiharlar, suça yönelme, aile bölünmesi, iş hayatının bozulması, meslek kayıpları ve çeşitli ekonomik yıkımlar açısından toplumlara verdiği zararlar çok boyutlu bir bio-psikososyal problem oluşturmaktadır.⁴¹¹

Her bir kadeh içkinin insan beyininde iki bin kadar hücrenin ölümüne sebep olduğu, bunun zamanla büyük bir yekün tutarak genç yaşlarda içkiye başlayan kişilerde, ileriki yaşlarda telâfisi mümkün olmayan beyin dokusu kaybına (dejenerasyon) yol açtığı bildirilmektedir.⁴¹²

Alınan alkolün % 10'u midede, kalanı ise ince bağırsaklarda emilerek kısa sürede kana karışır. İnsan vücudu, aşırı alkol yüklenmesine karşı bir noktaya kadar kendini savunmakta ve mide yaptığı salgılarla cidarını korumaya çalışırken, arkasından çıkış kapağını kapatarak alkolün ince bağırsağa geçip kana karışmasını engellemekte, daha sonra da kusma refleksiyle onu dışarı atmaktadır. Ancak, yine de aşırı yüklenme devam ettiğinde alkol koması ve arkasından ölümün gerçekleşmesi kaçınılmaz olmaktadır.

Evliliklerde kaçınılmaz bir gerilime ve tahribata yol açan alkol ailede sosyo-ekonomik problemlere yol açabilir. Sürekli çekişme ve şiddetle dolu bir aile atmosferi çocuklar üzerinde yıkıcı bir rol oynar ve sarhoş anne babalar çocuklarının onlarla özdeşleşmesi bakımından kötü örnek oluştururlar. Aşırı alkol alan kişilerin çocuklarında duygusal çöküntü ve davranış bozukluklarının gelişme riski çok yüksek olup bu çocukların çoğunun okulda başarılı olamadıkları bildirilmektedir.

⁴¹⁰ Meydan Laresses, İstanbul 1987, VI, 198

⁴¹¹ Tosun, agm, DİA, XXI, 462.

⁴¹² Özyazıcı, age, s. 9-10.

Alkol kullanımı ile antisosyal kişilik gelişmesi arasında açık bir ilişki olup, bu durum özellikle çocuk yaşta alkole başlayan gençlerde görülmektedir.

Alkol suça yönelimi ve saldırgan davranışları kamçılar; ayrıca başka madde bağımlılıklarını da körükler. Her yıl, sadece alkol kullanımı ile doğrudan ilişkili binlerce ölüm vakası meydana gelmektedir.

Dünya Sağlık Teşkilâtı'nın, Türkiye'nin de içinde bulunduğu otuz ülkeyi kapsayan son araştırma raporlarına göre:

Cinayetlerin % 85'i (% 60-70'i aile içine dönüktür),

Tecavüzlerin % 50'si,

Şiddet olaylarının % 50'si,

Eşlerini dövenlerin % 70'i,

İşe gitmeyenlerin % 60'ı,

Ve akıl hastalıklarının % 40-50'si (bu oran bizzat alkol kullananlarla ilgilidir; onlardan doğan çocuklarda aklî arızalar % 90'lardadır) alkolden kaynaklanmaktadır.⁴¹³

Batılı bazı bilim adamlarının da dile getirdiği bir gerçek de şudur: Hz.Muhammed, Kur'an vasıtasıyla içkiyi men etmiş ve asırlarca büyük insan kütesini içkinin zararlarından korumuştur. Bu netice yirminci asır gelişmiş Amerika'sında her çeşit ilmî ilerlemeye rağmen elde edilememiştir.

Pek çok Avrupalı mütefekkir gibi insanlığı tehdit eden bu felâketle mücadele konusunda uluslararası iş birliği teklif eden Toynbee, İslâm dini hakkında konuşurken lehinde bir şey söylememe hususundaki bütün dikkatine rağmen, bu meselede gerçeği itiraftan kendisini alamayarak, yarının evrensel insan topluluğunun İslâm'dan bazı temel esaslar almak zorunda olduğunu söylemiştir. Ona göre, bu temel esaslardan biri İslâm'ın ırklar arası eşitlik fikri, diğeri ise içki karşısında sergilediği tavidir.⁴¹⁴

⁴¹³ Tosun, agm, DİA, XXI, 463.

⁴¹⁴ Canan, age, VII, 277.

F. İÇKİ KULLANANLARA UYGULANAN CEZA

İslâm, Müslümanların içki içmelerini hem dinî bir prensibin ihlâl edilmesi hem de toplum ve hukuk düzeninin açıkça çiğnenmesi olarak algılamıştır. Bu nedenle Kur'ân'da açık ve net olarak ifade edilmese de, hadisler ışığında hareket eden İslâm hukukçuları içki içme ve sarhoşluk suçuna 80 celde (sopa) cezasının verileceğini kabul etmişlerdir. Ebû Hanife, İmam Şâfii, İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel gibi dört mezhep imamının görüşü bu istikamettedir. Ancak İmam Şâfii ve Ahmed b. Hanbel bu konuda ikinci bir görüş daha ileri sürerek söz konusu cezanın 40 celde olduğunu, fakat bu cezanın 80'e çıkarılabileceğini ileri sürmüşlerdir. Çünkü onlara göre Hz. Peygamber'in içki içen kimseye 40 celde vurulmasını emrettiği, Hz. Ebû Bekir'in de halifeliği sırasında aynı miktar cezayı uyguladığı kabul edilmektedir. Ancak Allah Resûlü tarafından verilen ve Hz. Ebû Bekir tarafından uygulanan bu ceza, Hz. Ömer'in hilâfeti döneminde yapılan istişâre sonucunda 80 celdeye çıkarılmış⁴¹⁵, Hz. Ali'nin: "İçki içen sarhoş olur, sarhoş da ne söylediğini bilmez, iftira edebilir. Müfterinin cezası da 80 celdedir."⁴¹⁶ şeklinde görüş belirtmesi sonucunda icmâ düzeyine yükselmiştir. Bu bakımdan 80 celde cezasına taraftar olanlar söz konusu icmâyâ uymuşlar; 40+40=80 görüşünü benimseyenler de Hz. Peygamber'in sünnet özelliğindeki uygulamasını esas alıp Hz. Ömer'in istişâre sonucunda tatbik ettiği 40 celdelik fazlalığı ta'zir cezası olarak kabul etmişlerdir.⁴¹⁷ Buna göre, içki kullanmada sünnete dayanan ceza 40, icmâyâ dayanan ceza ise 80 celde olarak benimsenmiştir.⁴¹⁸

G. İSLÂM'IN UYUŞTURUCU MADDELERE BAKIŞI

Eroin, afyon, kokain morfin gibi uyuşturucu maddeler, alkollü içkilerin vücutta meydana getirdiği tesiri fazlasıyla taşımakta; bünyede ve toplumda yol açtığı zararlar da o ölçüde büyük olmaktadır.⁴¹⁹ Bununla birlikte uyuşturucu maddelerin kullanımı, çok eski dönemlerden beri insanlığın önemli kötü alışkanlık ve problemlerinden birini teşkil etmektedir.

⁴¹⁵ Ebu Davud, "Hudûd", 37.

⁴¹⁶ Bkz. Nur, 24/4.

⁴¹⁷ İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid, İstanbul 1985, II, 371.

⁴¹⁸ Demirci, Muhsin, Kur'ân'da Toplumsal Düzen, İstanbul 2005, s. 249.

⁴¹⁹ Geniş bilgi için bkz. Özyazıcı, age, s.162-175.

Bu kötü alışkanlığın ve hastalığın sebepleri arasında, insanın zaafı, sorumluluktan kaçışı, eğitimsizlik, insanların birbirini olumsuz yönde etkilemeleri ve kötü çevre şartları, lüks ve gösterişe dayalı sunî hayatın verdiği tatminsizlik, manevî boşluk, ideal yoksunluğu, fakirlik ve yalnızlığın verdiği çaresizlik gibi sebepler gösterilebilir. İslâm dini kişiyi içki ve uyuşturucu madde kullanımına iten sebeplerle ayrı ayrı mücadele ettiği, her birine makul bir açıklama getirdiği gibi, sarhoşluğu ve uyuşturucu madde kullanımını da kesin bir üslûpla yasaklamıştır. Kur'an'da geçen içki yasağı⁴²⁰ sarhoşluk veren, insanın aklî ve ruhî dengesini bozan bütün katı ve sıvı maddeleri kapsamaktadır. Hadislerde de sarhoşluk veren şeyin haram olduğu bildirilmiş,⁴²¹ çoğu sarhoşluk veren azının da haram olduğu, her sarhoşluk veren şeyin içki (hamr) hükmünde olduğu belirtilmiştir.⁴²² Bu bakımdan haram hükmünün illeti olan sarhoş etme, uyuşturucu özelliği taşıyan maddeleri vücuda almak haram hükmünü alır.

Uyuşturucu maddelerden esrar, çok eski dönemlerden beri dünyanın birçok bölgesinde, özellikle de Uzakdoğu'da bilinmekle birlikte İslâm'ın geldiği bölge ve dönemin insanlarınca fazla bilinmediği için Kur'an'da ve Sünnet'te o dönemin yaygın içkisi olan şarap (hamr) üzerinde durulmuş ve yasak bu örnek üzerinden anlatılmıştır.

Esrarın İslâm dünyasına, XII. yüzyıldaki Tatar istilâsı sırasında girdiği rivayet edilmektedir. O dönemden sonra yazılan fıkıh kitaplarında esrarın da insan beden ve ruh sağlığını içki gibi olumsuz şekilde etkilediği, sarhoşluk ve uyuşukluk verdiği ve dinen haram olduğu hükmüne yer verilmeye başlanmış, fetvalar da bu yönde olmuştur. Yine bu literatürde afyon üzerinde de durulmuştur (beng-ü bâde).

İslâm'ın emir ve yasaklarındaki genel amaçlar dikkate alındığında İslâmî'in bu konudaki yasağının sadece şaraba veya belirli alkollü içkilere mahsus olmadığı, aklî ve ruhî dengeyi bozan, sinir sistemini uyuşturup beynin işlevlerini etkileyen, kişinin irâde ve düşünme gücünü tamamen veya kısmen yok eden her türlü keyif verici uyuşturucunun da aynı yasak kapsamına girdiği görülür.⁴²³ Hatta bu gün modern tıp,

⁴²⁰ Mâide, 5/90.

⁴²¹ Bkz. Buhârî, Vudû, 81, Eşribe, 4,10.

⁴²² Bkz. Müslim, Eşribe, 73-75; Ebu Davud, Eşribe, 5.

⁴²³ Kaya, age, s. 135

psikoloji ve toplum bilimleri esrar, afyon, eroin, kokain gibi uyuşturucu maddelerin insan sağlığı ve toplum düzeni için içkiden de zararlı ve tehlikeli olduğunda birleşmektedir.⁴²⁴

Uyuşturucu maddeler kişileri giderek dış dünyadan koparıp kendine bağımlı yapmakta, her türlü kötülük ve suçu işlemeye hazırlamakta ve âdeta insanı kendi öz kimliği olan insanlığından soyutlamaktadır. Bu kötü alışkanlık toplumda birçok sapıklık ve hastalığın yayılmasının da temel etkenini oluşturmaktadır. Batı ülkelerinde sarhoşluk ve içki kısmen hoşgörülürken uyuşturucuya karşı yasal ve bilimsel plânda büyük bir mücadele verilmesi bu yüzdendir. Bu ülkelerde bu konudaki çabaların sonuçsuz kalması ise, kişileri bu tür kötü alışkanlıklardan alıkoyacak iç dinamiklerin bulunmayışı, dinî ve ahlâkî bağların çözülmüş, bencil ve çıkarıcı bir yaşam tarzının egemen olmasından kaynaklanmaktadır.

İslâm içki ve uyuşturucu kullanımını sert cezaî müeyyidelerle önlemek yerine, fertlerin kendilerine, topluma ve yaratana karşı sorumluluk ve saygı duymasını sağlayacak bir inanç ve ahlâk bilincine sahip olmasına öncelik vermiştir.

Müslüman toplumlarda, içkinin ve özellikle uyuşturucu madde kullanımının Batı toplumlarına göre oldukça düşük olmasının temelinde, İslâm'ın bu olumlu yaklaşımının yattığı söylenebilir.⁴²⁵

Ayrıca Yüce Allah, insanlar için sayılamayacak kadar çok nimetler yaratmış olup,⁴²⁶ bu nimetlerin temiz ve helâl olanlarından istifade edilmesini istemektedir; “Kendileri için nelerin helâl kılındığını sana soruyorlar, de ki: Bütün iyi ve temiz şeyler size helâl kılınmıştır.”⁴²⁷ Temiz ve helâl olduğu bildirilen bu nimetler, insanları harama muhtaç bırakmayacak kadar çoktur. Bununla beraber, insanların sağlığına zarar vermedikleri gibi, onların beslenme ihtiyaçlarını karşılayacak özelliklere de sahiptir.

---

⁴²⁴ Özyazıcı, age, s.177-178.

⁴²⁵ Divantaş, İlmihal, II, 70.

⁴²⁶ Bkz. Nahl, 16/18.

⁴²⁷ Bkz. Bakara, 2/168.

SONUÇ

Tarihte yaşamış ve günümüzde varlığını sürdürmekte olan dinlerin, içki karşısındaki tutum ve davranışları farklı farklı olmuştur. Bu dinlerden bir bölümü içkinin kullanılmasına müsamaha ile bakarken, diğer bir bölümü içki içilmesine ve sarhoşluğa karşı bir tavır sergilemişlerdir.

Birçok toplum tarafından yaygın olarak içilen şarabın, ilk olarak kimler tarafından, nerede ve ne zaman yapıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Fakat çeşitli yerlerde yapılan arkeolojik çalışmalarda elde edilen bilgiler, şarabın en eski kutsal kitap olan Tevrat'tan daha önce bilindiğini ortaya koymaktadır. Kliew adındaki bir araştırmacı, şarabın M.Ö. 5000 yıllarında Sümerler tarafından yapıldığını, bu halkın Babil ve Asur'a göç etmesi ile şarabın buralarda da yayılmaya başladığını ifade etmiştir. Diğer taraftan, Mezopotamya kavimlerinin M.Ö. 3500 yıllarında şarap (kurunnu) ve bira (sikaru) türü içkiler yaptıkları, Hammurabi ve ondan öncesine kadar götürülen kanunlarda, içki içilmesi ile meyhaneciliği düzenleyen maddelerin bulunduğu bilinmektedir. Ayrıca Alishar, Alacahöyük ve Konya Ereğlisi'nde yapılan arkeolojik kazılarda elde edilen şarap kapları, kabartmalar, altın şarap kadehleri Anadolu'da bin yıl yaşayan Hititler zamanında, üzüm bağlarına ve şaraba büyük önem verildiğini ortaya koymaktadır.

Şarap sadece sarhoşluk veren bir içki olarak değil, aynı zamanda bir âyin vasıtası olarak da kullanılması sebebiyle, dinler tarihinde ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Mesela Orta Asya dinlerinde sarhoş edici özelliğinin getirdiği kendinden geçme hâli dolayısıyla içki, şamanın diğer âlemle temasa geçmesine yardım eden kutsal bir araç olarak telâkki edilmiştir. Amerika yerlilerinin "büyük ruh" la temasa geçmek için kullandıkları bir çeşit kaktüsten (mescaline) elde edilen içkiyle, Güney Pasifik yerlilerinin "kava" adını verdikleri içki de kutsal bir özelliğe sahiptir.

İlâhî din geleneğine sahip olan Yahudiliğın kutsal kitabı Eski Ahid'de, şarap için İbranice "hemer" ve "yaîn" kelimeleri kullanılmıştır. Bununla beraber arpa ile hurma gibi diğer bazı bitki meyvelerinden yapılan içkiler ve özellikle şarap için "şekar"

adı da kullanılmaktadır. Eski Ahid'in bütün kitaplarında sarhoşluk yani "şikkaron" olumsuz karşılanmaktadır. Diğer taraftan içki tamamıyla kötü görülüp yasaklanmamıştır. Onun adeta Tanrı'nın bir ihsanı olarak kabul edildiği de görülür. Meselâ Hz. İshak oğlu Yakub için dua ederken, "Allah sana buğdayın ve yeni şarabın çokluğunu versin, kavimler sana kulluk etsinler..." demiştir.

Yahudilik'te içkinin dinî hükümleri Talmud'da ortaya konulmuştur. Sarhoş olma noktasına götürmemek şartıyla, içki içmenin mahzurlu olmadığı açıklanmış olsa bile hâkimlerin, mahkeme kararını vermeden önce içmemeleri tavsiye edilir. Sarhoşken ibadete yaklaşılmaması istenir. Diğer taraftan kişinin sarhoşken yaptığı hatalardan sorumlu olduğu vurgulanır. Talmud'a göre sarhoş olmanın ölçüsü, kişinin kendisini bir krala uygun bir şekilde takdim edecek kadar kendinde olmasıdır.

Eski Ahid ve onun yorumu olan Talmud'da içkiye karşı takınılan müsamahakâr tavır ve Şabat'ta şarabın kutsanarak içilmesi (kidduş), Yahudilik'te içki geleneğinin devam etmesine yardım etmiştir. Günümüzde Yahudiler, Şabat kutlamalarında, Purim, Pesah, Roş ha Şana (yılbaşı bayramı)'da sarhoş olmayacak ölçüde şarap içmeyi, bir gelenek olarak kabul ederler. Ayrıca Doğu Avrupa'da görülen mistik Hasidikler arasında şarabın, Tanrı'ya ulaştırılan bir vasıta olarak önemli bir yeri bulunmaktadır.

İlâhî din geleneğine sahip diğer bir din olan Hıristiyanlıkta marjinal bir grup olan Mormonlar ve Kuveykırlar dışında, içki içme âdeti oldukça yaygındır. Bu dinde içki içilmemesi konusunda kesin bir yasaklama olmasa da, kural olarak sarhoş olacak kadar içmemek gerektiği kabul edilir. Eski Ahid'de ilk Hıristiyanların Yahudi geleneklerinin müsaade ettiği ölçüde şarap içtikleri anlatılmaktadır.

Diğer taraftan Hz. Yahya gibi nezir olanların şarap içmemeleri gerektiği prensibi övülerek, genel olarak içkiye karşı olumsuz bir tavır takınılmıştır.

Eski Ahid'de, içki içmeye ve sarhoşluğa karşı açık tavır Pavlus'un mektuplarında da görülür. İçki içilmesine karşı olan Pavlus, sarhoşlarla bir arada oturulmasını ister. Sarhoşların kurtuluşa eremeyeceklerini, şarabın insanı edepsizliğe götürdüğünü belirtir. Fakat Pavlus'un, âyinlerde şarap içilmesine karşı olmadığı görülmektedir.

Hıristiyanlığın sonraki dönemlerinde özellikle şarap içme geleneği, Yahudilik'ten miras alınan agape (kardeşlik yemeği) ve Evharistiya adıyla, dinî âyin olarak varlığını devam ettirmiştir. Günümüzde agape uygulanmasa bile, Hz. İsa'nın Havârileriyle birlikte yediği son akşam yemeğini anma düşüncesiyle yapılan, ekmek-şarap âyini (Evharistiya), önemli bir sakrament olarak uygulanmaya devam edilmektedir.

İslâm öncesi Arap toplumunda sosyal ve ekonomik şartların, zevk ve eğlenceye düşkünlüğün bir sonucu olarak, içki kullanımının yaygın olduğu bilinmektedir. Câhiliye devri Arapları arasında, sebep olduğu kötülüklerin farkında olarak içki içmeyen şahsiyetlerin bulunduğundan söz edilmiştir. Hz. Peygamber'in yanı sıra Hz. Ebu Bekir, Hz. Osman, Velîd b. Mugîre ve Abdullah b. Cüd'ân gibi sahabîlerin, İslâm öncesi dönemde bile içki içmedikleri bilinen bir husustur.

İslâm içkiyi haram kılarken diğer birçok hükümde olduğu gibi tedricî ve iknâ edici bir yol takip etmiş, belli safhalardan sonra kesin yasaklama getirmiştir. Mekke'de nâzil olan bir ayette, "Hurma ve üzüm gibi meyvelerden içki (seker) ve güzel rızık elde edersiniz." denilmektedir (Nahl, 16/67). Bu hususta ikinci âyet Medine'de nâzil olan, "Sana şarap ve kumar hakkında soruyorlar. De ki; ikisinde de büyük günah ve insanlar için birtakım faydalar vardır. Ancak her ikisinin de günahı faydasından büyüktür." (Bakara, 2/219) âyetidir. İçki konusunda nüzul sırası itibariyle üçüncü olarak gelen, "Ey iman edenler! Sarhoş iken -ne söylediğinizi bilinceye kadar- namaza yaklaşmayın..." (Nisâ, 4/43) mealindeki âyet, yasaklama istikametinde yeni bir adımı ve kesin yasak öncesi son safhayı ifade etmektedir. Bu konuda nâzil olan son âyette, "Ey iman edenler! Şarap, kumar dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir, bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz. Şeytan, içki ve kumar yoluyla aranıza düşmanlık ve kin sokmak ve sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçtiniz değil mi?" (Mâide, 5/90-91) denilerek hem içki yasağı, hem de yasaklamanın dayandığı bazı hikmetler açıklanır.

Bu safhadan sonra Hz. Peygamber de, "Allah Teâlâ şarabı haram kılmıştır. Kim elinde ondan bir şey olduğu halde bu âyet kendisine ulaşırsa, onu ne içsin ne de satsın" buyurmuştur. Onun bu sözünden sonra, halk evlerinde bulunan şarapları Medine

sokaklarına dökmüş ve şarap kaplarını imha etmiştir. Böylece İslâm, birçok zarar ve kötülüğün kaynağı olduğu, bütün akıl sahipleri tarafından kabul edilen içki kullanımını açık ve kesin bir biçimde yasaklamıştır.

İçkinin haram kılınmasında, insan sağlığına verdiği zarardan, aile içi geçimsizliğe ve gelir kaybına, trafik kazalarına sebep olmasına kadar pek çok hikmeti olduğu bilinen bir husustur. İslâm Fıkıhçıları, şarabın haram kılınmasındaki illetin “sarhoşluk vermesi” olduğunu tespit ederek, diğer sarhoşluk veren içkilerin ve her türden uyuşturucu maddenin de, haram olduğu sonucuna varmışlardır.

Eski Ahid’de bulunan, “Rab Harun’a söyledi: Sen ve seninle beraber oğulların toplanma çadırına girdiğiniz zaman, ölmeyesiniz diye şarap ve içki içmeyin; nesilleriniz tarafından ebedî kanun olacak.” (Levililer, 10/8-10) âyeti ve Yeni Ahid’de yer alan, “Yahya Rabbin gözünde büyük olacak, şarap ve içki içmeyecek.” (Luka, 1/15) âyeti ile Kur’ân-ı Kerim’de bulunan, “Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir, bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz.” (Mâide, 5/90) âyetleri arasında büyük benzerlikler bulunmaktadır.

Kitab-ı Mukaddes’te, bu iki örnekle beraber içkiden kaçınmayı telkin eden elliye yakın âyet bulunmaktadır. Ayrıca bazı Hıristiyan din adamları, sarhoşluk veren içeceklerin haram olduğu ve kullanılmaması gerektiği kanaatini taşımaktadırlar. Buna rağmen, Yahudi ve Hıristiyanlar içki kullanımına hoşgörüyle bakmışlar; âyinlerini yerine getirirken içkiye önemli sayılabilecek derecede yer vermişlerdir.

İlâhî geleneğe sahip dinlerin sonuncusu ve en mükemmeli olduğu bildirilen İslâm ise (Mâide, 5/3), içkiyi iknâ edici ve tadrîci bir yol takip ederek kesin bir şekilde haram kılmıştır. Böylece, kötülüklerin kaynağı olarak vasıflandırılan içkiden ve her tür uyuşturucu maddeden Müslümanların uzak durmaları istenmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

- ACLUNÎ, İsmail b. Muhammed, Keşfu'l-Hafâ ve Müzîlu'l-İlbâs, Beyrut 1351.
- ADAM, Baki, Yahudi Kaynaklarına göre Tevrat, İstanbul 2001.
- AHMED b. Hanbel, el-Müsned, (thk. A. Muhammed Şakir), I-VI, Mısır 1949.
- AHMED Nâim, Sahihi Buhâri Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi, I-XII, Ankara 1975.
- ATEŞ, Süleyman, Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri, I-IX, İstanbul 1991.
- AYDEMİR, Abdullah, İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler, Ankara 1992.
- AYDIN, Mehmet, Müslümanların Hıristiyanlığa Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları, Konya 1989.
- _____, Mehmet, Hıristiyan Kaynaklarına Göre Hıristiyanlık, Ankara 1995.
- _____, "Hıristiyanlık", DİA, XVII, İstanbul 1998.
- BAKTİR, Mustafa, "İçki", DİA, XXI, İstanbul 2000.
- BASALEL, Yusuf, Yahudilik Ansiklopedisi, I-III, İstanbul 2001.
- BESNARD, Albert, Hıristiyan İlahiyatı, (çev. Mehmet Aydın), Ankara 1983.
- BONNEFOY, Yves, Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü, (haz. Levent Yılmaz), I-II, Ankara 2000.
- BOZKURT, Nebi, "İçki", DİA, XXI, İstanbul 2000.
- BUCAİLLE, Maurice, Müsbet İlim Yönünden Tevrat İnciller ve Kur'an, (trc. Mehmet Ali Sönmez), İstanbul 1987.
- BUDDA, Hilmi Ömer, Kurban ve Tufan Üzerine Makaleler, (haz. Bekir Zakir Çoban), İstanbul 2003.
- BRANDON, S. G. F., A Dictionary of Comparative Religion, London 1970.
- BUHÂRÎ, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail, el-Câmiu's-Sahîh, I-VIII, İstanbul 1979.

- BURSA Eczacı Odası Bülteni, sy. 28, Aralık 2000.
- CANAN, İbrahim, Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte, VII, İstanbul ts.
- CESSÂS, Ahkâmu'l-Kurân, (thk. Muhammed Sadık el-Kamhâvî), III, Mısır ts.
- CEVAD, Ali, Târîhu'l-Arab Kable'l-İslâm, IV, Bağdat 1955.
- CERRAHOĞLU, İsmail "Kur'ân-ı Kerim ve Hanîfler", A.Ü.İ.F.D. XI, Ankara 1963.
- CHALLEYE, Felicien, Dinler Tarihi, (çev. Samih Tiryakioğlu), İstanbul 1960.
- CHEVALIER, Jean, Din Fenomeni, (çev. Mehmet Aydın), Konya 1993.
- CİLACI, Osman, Dinler ve İnançlar Terminolojisi, İstanbul 2001.
- _____, Günümüz Dünya Dinleri, Ankara 1995.
- _____, "İlâhî Dinlerde Kurban", Diyanet Dergisi, Kasım-Aralık 1979, sy. 6.
- COLE, W. Owen-MORGAN, Peggy , Six Religions in the Twentieth Century, Great Britain 1987.
- ÇAĞATAY, Neşet, İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı, Ankara 1971.
- ÇANTAY, Hasan Basri, Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerim, I-III, İstanbul 1984.
- DEMİRCİ, Kürşat, "İslâm Öncesi Dinlerde İçki" , DİA, XXI, İstanbul 2000.
- DEMİRCİ, Muhsin, Kur'ân'da Toplumsal Düzen, İstanbul 2005.
- DİNLER Tarihi Ansiklopedisi, I-III, Gelişim Yayınları, İstanbul 1976.
- DİVANTAŞ, İlmihal: İslâm ve Toplum (Heyet), I-II, İstanbul 1999.
- EBU DAVUD, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, Sünen, I-IV Beyrut ts.
- EKİNCİ, Lütfi-GİLCHRİST, John, Evet Kitab-ı Mukaddes Tanrı Sözü'dür, İstanbul 1993.
- ELİADE, Mircea, Şamanizm, (çev. İsmet Birkan), Ankara 1999.
- _____, Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu, (çev. Mehmet Aydın), Ankara 1990.

ENGİNER, Gürbüz, Kurbanın Kökenleri ve Anadolu'da Kanlı Kurban Ritleri, İstanbul 1997.

ERBAŞ, Ali, Hıristiyanlıkta İbadet, İstanbul 2003.

ERİCH J., Dinler Tarihinde 50 kavram, (çev. Ahmet Güç), Bursa 2000.

EROĞLU, Ahmet Hikmet, "Ekmek-Şarap Ayini Konusunda Katolikler ve Protestanlar Arasındaki Anlayış Farklılıkları", A.Ü.İ.F.D. sy. XXXIX, Ankara 1999.

FAZLUR Rahman, İslâm, (çev. Mehmet Dağ-Mehmet Aydın), Ankara 2000.

FEYİZLİ, Tahsin, İslâm'da ve Diğer İnanç sistemlerinde Oruç-Kurban, İstanbul 1993.

GÜÇ, Ahmet, Dinlerde Mabet ve İbadet, İstanbul 1999.

_____, Satanizm Şeytana Tapınmanın Yeni Adı, İstanbul 1999.

_____, "Kurban", DİA, XXVI, Ankara 2002.

_____, Çeşitli Dinlerde ve İslâm'da Kurban, İstanbul 2003.

GÜNALTAY, Şemseddin, İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri, Ankara 1997.

GÜNDÜZ, Şinasi, Din ve İnanç Sözlüğü, Ankara 1998.

_____, Pavlus Hıristiyanlığın Mimarı, Ankara 2001.

_____, Misyonerlik, Ankara 2005.

GÜNGÖR, Harun, Dinler Tarihi Araştırmaları II, Ankara 2000.

HANÇERLİOĞLU, Orhan, Türk Dili Sözlüğü, İstanbul 1992.

HAMİDULLAH, Muhammed, Kur'an-ı Kerim Tarihi, İstanbul 1965.

_____, İslâm Peygamberi, (çev. Salih Tuğ), I-II, İstanbul 1993.

HARMAN, Ömer Faruk, Metin, Muhteva ve Kaynak Açısından Yahudi Kutsal Kitapları, İstanbul 1988.

_____, "Ahd-i Atik", DİA, I, İstanbul 1998.

_____, "Konsil", DİA, XXVI, Ankara 2002.

- HENNİNGER, Joseph, "Sacrifice", Encyclopedia of Religion, ed. Mircea Eliade, XII, New York 1987.
- HERTZBERG, Arthur, Judaism, New York 1962.
- HİNNELS, John R., Dictionary of Religions, Great Britain 1988.
- İBN HALDUN, Mukaddime, (haz. Süleyman Uludağ), I-II, İstanbul 2004.
- İBN İSHAK, Muhammed, es-Sîretü'n-Nebeviyye, (tahk. Muhammed Hamîdullah), Konya 1981.
- İBN MÂCE, Ebû Abdillâh el-Kazvinî, Sünen, I-II, Kahire 1952.
- İBN MANZUR, Ebu'l-Fadl Cemâlüddin Muhammed b. Mükrim, Lisânü'l-Arab, I-XV, Beyrut 1955.
- İBN RÜŞD, Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid, İstanbul 1985.
- İNAN, Abdülkadir, Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar, Ankara 1995.
- İSFEHANİ, Hüseyin b. Muhammed Ragıb, el-Müfredât fi Garîbi'l-Kur'ân, Lübnan ts.
- KAHRAMAN, Ahmet, Mukayeseli Dinler Tarihi, İstanbul 1993.
- KARAMAN, Hayrettin, Mukayeseli İslâm Hukuku, I, İstanbul 1978.
- KÂTİP Çelebi, Mizanu'l-Hak, İstanbul 1981.
- KAYA, Remzi, Kur'an-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddes'te Helal ve Haram Gıdalar, İstanbul 2000.
- KİTAB-I MUKADDES, Eski ve Yeni Ahid, İstanbul 1993.
- KURTUBÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kurân, I-XX, Mısır 1967.
- KUTLUAY, Yaşar, İslâm ve Yahudi Mezhepleri, Ankara 1965.
- KUTLUER, İlhan, "Hikmet", DİA, XVII, İstanbul 1998.
- KUTUB, Seyyid, Fızılâl-il Kur'ân, (trc. İ. Hakkı Şengüler, Bekir Karlığa, M. Emin Saraç), I-XVI, İstanbul 1986.

- KUZGUN, Şaban, Dört İncil Farklılıkları ve Çelişkileri, İstanbul 1991.
- _____, “Hanîf”, DİA, XVI, İstanbul 1997.
- KÜÇÜK, Abdurrahman, Ermeni Kilisesi ve Türkler, Ankara 1997.
- MASDÛSÎ, Abdullah, Yaşayan Dünya Dinleri, (çev. Mesut Sadak), İstanbul 1981.
- MENSHİNG, Gustave, Sociologie Religieuse, Paris 1951.
- MEYDAN Laresses, VI, İstanbul 1987.
- MİCHEL, Thomas, Hıristiyan Tanrı Bilimine Giriş, İstanbul 1992.
- MÜSLİM, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc, Sahîhu Müslim, I-IV, İstanbul 1981.
- NECATİGİL, Behçet, 100 Soruda Mitolojya, İstanbul 1988.
- en-NESÂÎ, Ebu Abdurrahman Ahmed b.Şuayb, Sünen, I-IV, İstanbul 1981.
- OYMAK, İskender, “Gökçeada Hıristiyanlarında Kurban Geleneği”, Dinî Araştırmalar, c. 4, sy. 12, Ocak-Nisan 2002.
- ÖRNEK, Sedat Veyis, 100 Soruda İlkelerde Din Büyü Sanat Efsane, İstanbul 1971.
- ÖRS, Hayrullah, Musa ve Yahudilik, İstanbul 1996.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim, “İslâm'dan Önce Araplar'da Sosyal ve İktisadî Hayat”, DİA, III, İstanbul 1991.
- ÖZKAN, Ali Rafet, Dinlerde Kurban Kültü, Ankara 2003.
- ÖZYAZICI, Alparslan, Alkollü İçkiler Sigara ve Diğerleri, Ankara 2004.
- PARRİNDER, Geoffrey, A Book of World Religions, London 1976.
- _____, The World's Living Religions, London 1977.
- PİKE, E. Royston, Encyclopedia of Religion and Religions, London 1951.
- RAZÎ, Fahrüddîn Ebû Abdillâh, Mefâtîhu'l-Gayb, II, Tahran ts.
- RIDA, Reşid Muhammed, Tefsîru'l-Menâr, I-XII, Mısır 1935.
- ROUX, Jean-Paul, Türklerin ve Moğolların Eski Dini, (çev. Aykut Kazancıgil), İstanbul 1998.

- SALLER, Mathews, A. Dictionary Of Religion And Ethics, London 1921.
- SARIKÇIOĞLU, Ekrem, Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, İstanbul 1983.
- SEEVER, G. Albert Schweitzer, The Man and His Mind, London 1969.
- SEZEN, Yümni, Antropolojiden Psikanalize Kurban ve Din, İstanbul 2004.
- SCHİMMEL, Annamarie, Dinler Tarihine Giriş, İstanbul 1999.
- SHARPE, Erich J., Dinler Tarihinde 50 Anahtar Kavram (çev. Ahmet Güç), Bursa 2000.
- et-TABERÎ, Muhammed b. Cerîr, Câmiu'l-Beyan an-Te'vîli Âyi'l-Kur'ân, Mısır 1903.
- TANYU, Hikmet, "Yahudiliğin Kutsal Kitapları ve Esasları, İlmî İnceleme ve Tenkidi"
A. Ü. İ. F. D. sy. XIV, Ankara 1966.
- _____, "Ahd-i Cedid", DİA, I, İstanbul 1998.
- TAPLAMACIOĞLU, Mehmet, Karşılaştırmalı Dinler Tarihi, Ankara 1966.
- TERCÜMAN, Abdullah, Hıristiyanlığa Reddiye, (trc. Mehmed Zihni), İstanbul 1990.
- TİRMİZÎ, Muhammed b. İsâ, Sünen, (thk. A. Muhammed Şakir), I-V, Kahire 1962.
- TOSUN, Mebrure-YALVAÇ, Kadriye, Sumer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi Şaduga Fermanı, Ankara 1975.
- TOSUN, Musa, "Tıp Açısından İçki", DİA, XXI, İstanbul 2000.
- TUĞLACI, Pars, Okyanus (Ansiklopedik Sözlük), I-VI, İstanbul 1972.
- TÜMER, Günay, "Âyin", DİA, IV, İstanbul 1991.
- TÜMER, Günay-KÜÇÜK, Abdurrahman, Dinler Tarihi, Ankara 1993.
- TÜRK ANSİKLOPEDİSİ, XXXIII, Ankara 1972.
- ULUDAĞ, Süleyman, İslâm'da Emir ve Yasakların Hikmeti, Ankara 1997.
- VÂHİDİ, Ebû Hasan Ali b. Ahmed, Esbâbü'n-Nüzûl, Kahire 1968.
- WACH, Joachim, Sociology of Religion, Chicago 1951.

- WEİGALL, Arthur, Pavlos Hristiyanlığına Dair Bilimsel Bir Eleştiri
Hristiyanlığımızdaki Putperestlik, (Ed. Mustafa Demir), İstanbul 2002.
- WENSINC, A. J., “Hamr”, İslâm Ansiklopedisi, I-XII, İstanbul 1997.
- YAKARTAN, N. Bilge, Genel Botanik, İstanbul 1976.
- YAZAR, Nuri, Üç Büyük Belâ; İçki, Uyuşturucu, Sigara, İstanbul 1998.
- YAZIR, Elmalı’lı Muhammed Hamdi, Hak Dini Kur’an Dili, (sad. İsmail Karaçam,
Emin Işık, Nusrettin Bozelli, Abdullah Yücel, Nedim Yılmaz), I-X, İstanbul 1992.
- YILDIRIM, Suat, Mevcut Kaynaklara göre Hıristiyanlık, Ankara 1988.
- YURTAYDIN, Hüseyin-DAĞ, Mehmet, Dinler Tarihi, Ankara 1978.
- ez-ZEMAŞERİ Muhammed b. Ömer, el-Keşşâfü an Hakâiki’t-Tenzîl ve Uyûni’l-
Ekâvîl fi Vücûhi’t-Te’vîl, I-IV, Beyrut ts.
- ZEYDAN, Corci, İslâm Medeniyeti Tarihi, (trc. Zeki Mugâmiz), V, İstanbul 1978.
- ZİTELMAN, Arnulf, Dünya Dinleri (çev. Nafer Ermiş), İstanbul 2000.

ÖZGEÇMİŞ

1968 yılında Bursa'da doğdum. İlk, orta ve lise öğrenimini tamamladıktan sonra, 1986 yılında Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne girdim. Bu fakülteden 1991'de mezun oldum. Aynı yıl Milli Eğitim Bakanlığı kadrosunda öğretmen olarak görev yapmaya başladım. Bu arada Vatani hizmetimi Denizli ve Tatvan illerinde tamamladım. Askerliğimden sonra Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün açtığı sınavı kazanarak, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Dinler Tarihi Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans yapmaya başladım. Halen Milli Piyango Anadolu Lisesi'nde öğretmen olarak görevimi sürdürüyorum. Evliyim ve iki çocuk babasıyım.